

سازمان امور عشایر ایران

معاونت توسعه و امور زیربنایی

دستورالعمل توسعه کاشت گیاهان دارویی

در مناطق عشایری

زمستان ۱۴۰۱

فهرست

مقدمه.....	۳
ماده ۱ - اصطلاحات بکار برده شده در دستورالعمل.....	۴
ماده ۲: شرایط مجری (عضو خوشه).....	۵
ماده ۳: ضوابط و الزامات اجرای طرح.....	۵
ماده ۴: وظایف ناظران و عاملان اجرای طرح.....	۵
ماده ۵: وظایف مجری	۷
ماده ۶: ساختار اجرایی و نظارتی طرح.....	۷
ماده ۷: ضوابط پرداخت تسهیلات.....	۱۱
ماده ۸: زمان اجرای طرح.....	۱۱
ماده ۹: ضمانت طرح.....	۱۲

مقدمه

امروزه اهمیت گیاهان دارویی و شناساندن نقش حیاتی آن در پیشبرد اهداف ملی، منطقه ای و جهانی برای تحقق سلامت، خودکفایی دارویی، ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی غیر قابل انکار می باشد. گیاهان دارویی به عنوان ذخایر و گنجینه های ژنتیکی می تواند بزرگترین ثروت ملی برای هر کشوری به عنوان یکی از تولیدات مهم در بخش کشاورزی محسوب شوند. ایران کشوری ممتاز و با رتبه بالا از نظر غنای گیاهی و تنوع زیستی و دارای ۱۱ اقلیم از ۱۳ اقلیم جهانی شناخته شده است. بر اساس نظر گیاه شناسان و پژوهشگران، تعداد گونه های گیاهی در کشور ۸۰۰۰ گونه می باشد که از نظر تنوع دو برابر قاره اروپاست. تحقیقات نشان می دهد که بیش از ۲۳۰۰ گونه از این گیاهان دارویی، عطری، ادویه ای است. حدود ۱۷۲۸ گونه از این گیاهان بومی ایران است و به صورت انحصاری در کشور ما رویش می کند و به عنوان یک ظرفیت محسوب می شود. ایجاد فرصت های مناسب سرمایه گذاری جهت تولید بیشتر گیاهان دارویی در بخش کشاورزی حائز اهمیت است چراکه شرایط جغرافیایی و تنوع آب و هوایی و امکان رویش اکثر گیاهان دارویی در مناطق مختلف کشور فرصتی طلایی را فراهم کرده است. بنابراین توسعه کشت گیاهان دارویی و فرآوری آن می تواند به عنوان یک ضرورت ملی و در چارچوب یک برنامه مشخص و جامع جهت خودکفایی دارویی، اشتغال و توسعه بخش کشاورزی مورد توجه قرار گرفته و به عنوان یک عامل مهم در ارزآوری اثرگذار باشد. بر اساس آخرین آمار، از مقدار ۱۶۴ میلیون هکتار وسعت کشور ۸۶ میلیون هکتار یا ۵۱ درصد مساحت کشور را مراتع تشکیل می دهند. از این میزان سطح مراتع شمال حدود ۱/۷ میلیون هکتار و سطح مراتع خارج از شمال ۸۴/۳ میلیون هکتار است. ۳۵ میلیون هکتار از مراتع کشور و ۷۹۰ هزار هکتار از اراضی کشاورزی در اختیار عشایر کشور است. این اعداد گرچه مبین استعداد (با ضرایب متفاوت) اراضی مرتعی و نیز اراضی کشاورزی کشور، جهت توسعه بهره برداری از گیاهان دارویی است. لیکن تمامی انواع مراتع واجد گیاهانی می باشند که علاوه بر ایفای نقش تعلیف دام، حفاظت خاک و آب، اهمیت تنوع زیستی به سبب خواص درمانی خود به عنوان گیاهان دارویی و صنعتی شناخته شده و بخشی از اراضی کشاورزی نیز استعداد کشت انواع گیاهان دارویی را دارا می باشند، از سوی دیگر، تغییر رویکرد جامعه مصرف کننده از فرآورده های شیمیایی به فرآورده های طبیعی، این ظرفیت ها، پتانسیل خوبی به منظور افزایش درآمد بهره برداران به حساب می آید. لذا کاشت، داشت، برداشت و یا جمع آوری گیاهان دارویی در عرصه های مراتع کشور بویژه مراتع عشایری از طریق تنوع بخشی به منابع تأمین درآمد خانوارهای عشایری یکی از گام های بنیادی در زمینه توسعه اشتغال پایدار عشایر کشور می باشد.

با توجه به این موضوع که سازمان امور عشایر ایران به منظور افزایش بهره وری منابع و ارتقای درآمد عشایر با تهیه طرحی جامع در خصوص توسعه کشت گیاهان دارویی توسط عشایر و در مناطق عشایری با هماهنگی و حمایت سازمان و تشکل های عشایری و بهره گیر از توان بخش خصوصی اقدام نموده است، لذا برای اجرای مناسب طرح مذکور و مشخص بودن شرایط کار و وظایف هر کدام از واحد های ذیربط دستورالعملی به شرح زیر تهیه شده است.

امید است با رعایت و بکار گیری این دستورالعمل، اجرای طرح با کیفیت مطلوب اجرا و عشایر از اثرات و منافع آن بهره مند شوند

ماده ۱ - اصطلاحات بکار برده شده در دستورالعمل:

سازمان: منظور سازمان امور عشایر ایران است.

اتحادیه مرکزی: منظور "اتحادیه تعاونی عشایری دامداران متحرک ایرانیان" می باشد. این اتحادیه در تهران مستقر است و کلیه اتحادیه های تعاونی های عشایری استان ها عضو آن هستند.

اتحادیه استانی: تشکلی است که با عضویت تعدادی از شرکت های برای پشتیبانی شرکت های تعاونی عشایری استان ها تشکیل شده یا می شود و در این دستورالعمل "اتحادیه/استانی" نامیده می شود.

تعاونی عشایری: شرکت تعاونی عشایری، تشکلی است که با استفاده از سرمایه اعضاء (عشایر) نسبت به ارائه خدمات در خصوص تهیه و توزیع کالاهای ضروری، نهاده های تولیدی، بازار یابی و بازاریارسانی محصولات عشایری و... تشکیل گردیده است.

عشایر کوچنده: که در این دستورالعمل "عشایر" نامیده می شوند، به کسانی اطلاق می شود که دارای سه ویژگی زیر باشند: ساختار اجتماعی قبیله ای دارند، معیشت آنها وابسته به دامداری است و شیوه زندگی آنها شبانی یا مبتنی بر کوچ است.

صندوق اعتبارات خرد زنان: ساختاری متشکل از تعدادی زنان عشایری است که برای همکاری و سازماندهی در پیشبرد اهداف مشترک اقتصادی- اجتماعی، توزیع اعتبار، تسهیلگری و توانمندسازی زنان برای ایجاد فرصت های شغلی و بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان عشایر فعالیت می کنند.

خوشه: به مجموعه ای از واحدهای کسب و کار (خانگی، خرد و متوسط) اطلاق می شود که در یک منطقه جغرافیایی و با همکاری و تکمیل فعالیت های یکدیگر، به تولید و عرضه محصول، کالا و خدمات می پردازند و از چالش ها و فرصت های مشترک برخوردارند. (در این طرح، عشایری که در قالب یک "گروه متشکل" مبادرت به تولید گیاهان دارویی می کنند، اعضای خوشه را تشکیل می دهند).

سرخوشه: منظور شخص حقیقی یا حقوقی اعم از تشکل های عشایری، کارخانجات فرآوری گیاهان دارویی و تولید داروهای گیاهی، تجار و بازرگانان، شرکت های تخصصی و دانش بنیان و عشایر توانمند در سرمایه گذاری در این حوزه از کسب و کار است که در زمینه آموزش، تأمین نهاده، خرید، فروش، بازاریابی و بازار رسانی و ... گیاهان دارویی فعالیت می کند و با عقد قرارداد خرید تضمینی محصولات گیاهان دارویی، کسب و کار عشایر را حمایت می کنند.

کارگروه: جمعی متشکل از نمایندگان معرفی شده از دستگاه های اجرایی و معاونت های ذیربط وزارت جهاد کشاورزی و حسب مورد سرخوشه ها هستند که برحسب وظیفه سیاستگذاری، برنامه ریزی و مسئولیت های اجرایی در زمینه توسعه، کشت و فرآوری گیاهان دارویی در این کارگروه عضویت دارند و در سه سطح ملی، استانی و شهرستان ها فعالیت می کنند.

مزارع: منظور اراضی (آبی و دیم) تحت مالکیت یا بهره برداری عشایر در طرح های مرتعداری می باشد.

مجری: منظور عشایر عضو خوشه هستند که اقدام به فعالیت در حوزه های مختلف گیاهان دارویی از جمله کاشت، داشت، برداشت، خشک کردن، فرآوری و یا جمع آوری گیاهان دارویی از مراتع می کنند.

ناظران: منظور مدیران و کارشناسان سازمان، ادارات کل امور عشایر استان و شهرستان و سرخوشه ها است که بر فرایند انجام فعالیت های اعضای خوشه ها نظارت می کنند.

عاملان: منظور کلیه اشخاص حقوقی که به نحوی در پیگیری و اجرای طرح توسعه گیاهان دارویی وظیفه و نقش دارند و شامل ادارات کل امور عشایر استان، شهرستان، تشکل های عشایری و سایر سرخوشه ها هستند.

میز گیاهان دارویی: منظور ساختاری است که برای پیگیری و اجرای طرح توسعه گیاهان دارویی در سازمان، ادارات کل امور عشایر ادارات امور عشایر شهرستان ها تعریف شده است. در این ساختار یک نفر کارشناس بعنوان مسئول میز گیاهان دارویی (با ابلاغ مسئول ذیربط) می باشد و مسئولیت پیگیری امورات مربوط به اجرای طرح بر عهده این شخص است.

صندوق: منظور صندوق حمایت از توسعه سرمایه گذاری بخش کشاورزی عشایری و صندوق های استانی می باشد.

ماده ۲: شرایط مجری (عضو خوشه):

- ۱- عشایر کوچنده ای که دارای مرتع و یا زمین کشاورزی (ملکی یا استیجاری) به صورت آبی و یا دیم بوده و متقاضی تولید گیاهان دارویی می باشند.
- ۲- توانایی انجام کار را داشته باشد.
- ۳- شرایط مربوط به امور تسهیلتی، توانمندسازی و امور مدیریتی سرخوشه را بپذیرد.
- ۴- توانایی ارائه تضامین و بازپرداخت تسهیلات دریافتی از سرخوشه ها، بانک و یا صندوق را داشته باشد.

ماده ۳: ضوابط و الزامات اجرای طرح:

- ۱- رعایت دستورالعمل های اجرایی، فنی، نظارتی، آموزشی، ترویجی و ... سازمان امور عشایر در رابطه با اجرای این طرح.
- ۲- رعایت استانداردهای تعیین شده در تمامی مراحل (کاشت، داشت، برداشت، خشک کردن و بسته بندی محصول و..).
- ۳- رعایت ضوابط مرحله بندی دریافت و هزینه کرد تسهیلات در راستای اجرای طرح.
- ۴- همکاری با تسهیلتگران، کارشناسان و ناظران اعزامی از سوی سازمان امور عشایر و واحدهای تابعه استان و شهرستان که می بایست با هماهنگی سرخوشه ها انجام شود.

ماده ۴: وظایف عوامل اجرای طرح:

الف) اداره کل/ مدیریت/ اداره امور عشایر:

- ۱- شناسایی عرصه مناسب و عشایر ذیصلاح و علاقمند به کشت گیاهان دارویی با همکاری سرخوشه ها و توجیه آن ها درباره طرح.
- ۲- ایجاد میز گیاهان دارویی و انتصاب یک نفر از کارشناسان مطلع (ترجیحاً با تخصص گیاهان دارویی و کشاورزی) در امور عشایر استان ها و نیز شهرستان ها و تعامل با سرخوشه ها به نحوی که در اجرای طرح، رویه واحدی در راستای اجرای سیاست های سازمان اعمال گردد.

۳- برنامه‌ریزی و هماهنگی در زمینه ایجاد زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های لازم برای تولید محصول توسط عشایر و در صورت امکان فرآوری گیاهان دارویی توسط سرخوشه‌ها.

۴- برنامه‌ریزی، تدوین و اجرای دوره‌های آموزشی و ترویجی برای مجریان طرح توسط دستگاه‌های ذیربط و با همکاری سرخوشه‌ها.

۵- مساعدت در فرایند برنامه‌ریزی و اجرای طرح، بازاریابی و بازار رسانی محصولات تولیدی (گیاهان دارویی تر و خشک) توسط سرخوشه‌ها. (بعنوان مثال در اختیار قرار دادن سوله جهت خشک کردن محصولات تولیدی، در صورت امکان).

۶- هماهنگی با سایر دستگاه‌های مرتبط برای انجام طرح، مانند جهاد کشاورزی، منابع طبیعی، صنعت و معدن و ...

۷- تهیه مستندات (گزارش، عکس، فیلم و...) برای ارائه به سازمان با همکاری تولیدکنندگان و سرخوشه‌ها در دوره‌های عملیات زراعی و...

۸- نظارت، پایش و ارزیابی مستمر عملکرد و فرایند فعالیت‌های سرخوشه‌های تولید گیاهان دارویی.

۹- رعایت میزان تخصیص تسهیلات به تولیدکنندگان و سرخوشه‌ها براساس طرح توجیهی و نوع کشت و هزینه‌های مربوط به آن و نیز ظرفیت‌های ایجاد شده بر اساس دستورالعمل‌های اعلامی از سوی جهاد کشاورزی و سازمان امور عشایر.

۱۰- انعقاد تفاهمنامه/ قرارداد/ تعهدنامه با مجریان و سرخوشه‌ها برای اجرای کامل طرح قبل از معرفی به بانک.

۱۱- مساعدت برای راه اندازی محل‌های عرضه محصولات (فروشگاه و غرفه) و برگزاری جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و...

ب) سرخوشه‌ها :

۱- شناسایی مجریان و عرصه‌های مستعد تولید و جمع‌آوری گیاهان دارویی، تهیه فهرست آنها و ارایه به مسئول میز گیاهان دارویی استان.

۲- سازماندهی مجریان شناسایی شده در قالب خوشه‌ها و بررسی توانمندی اعضای خوشه و پیش‌بینی آموزش‌های مورد نیاز.

۳- تهیه فهرست گیاهان دارویی مناسب و قابل کشت و ارائه الگوی کشت به مجریان عضو خوشه.

۴- تشکیل جلسات توجیهی و کارگاه‌های آموزشی کاشت تا برداشت و بسته‌بندی و عرضه محصول برای مجریان عضو خوشه.

۵- تهیه متن و انعقاد و مبادله توافقنامه با امور عشایر استان با هماهنگی و همکاری مسئول میز گیاهان دارویی استان.

۶- تأمین منابع مالی، تجهیزات و نهاده‌های مورد نیاز و تحویل به مجریان عضو خوشه طبق تفاهم صورت گرفته با ادارات امور عشایر متناسب با مدت قرارداد و اجرای موضوع تفاهم.

۷- نظارت و کنترل عملیات اجرایی طرح به منظور رعایت استانداردهای فنی و اجرایی مورد نظر توسط اعضای خوشه.

۸- بازاریابی، تحویل/ خرید و بازار رسانی محصولات تولید شده توسط اعضای خوشه.

۹- همکاری با مسئول میز گیاهان دارویی استان و شهرستان و ناظران امور عشایر در تمامی مراحل اجرای طرح و ارائه گزارش‌های دوره‌ای از فرایند و نتایج کار.

۱۰- برنامه ریزی، هماهنگی، اجراء و همکاری در زمینه ایجاد زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های لازم برای کشت، توسعه و فرآوری گیاهان دارویی.

۱۱- برگزاری جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و غیره و حضور در نمایشگاه‌ها با هماهنگی میز گیاهان دارویی استان و ستاد سازمان.

۱۲- تهیه طرح تیپ (الگوی) برای هر کدام از گونه‌های گیاهی مورد نظر برای کشت محصول و ارائه به بانک عامل برای اخذ تسهیلات.

۱۳- بکارگیری و استفاده از افراد متخصص و با تجربه در حوزه گیاهان دارویی به منظور هدایت و نظارت فنی بر عملیات اجرایی.

۱۳- در همه مناطق و موارد، اتحادیه‌ها و شرکت‌های تعاونی به عنوان سرخوشه‌های تولید و پشتیبان برای توسعه و حمایت از عشایر تولید کننده یا متقاضی تولید گیاهان دارویی اولویت دارند.

ماده ۵: وظایف مجری طرح:

۱- عقد قرارداد فروش محصولات تولید شده با سرخوشه‌های معرفی شده از طرف میز گیاهان دارویی استان .

۲- انجام مراحل کاشت، داشت، برداشت، خشک کردن و بسته بندی محصول طبق شرایط اعلام شده در طرح تیپ و قرارداد.

۳- مجری موظف است فرآیند کاشت تا خشک کردن محصول را بر اساس استاندارد معرفی شده از طرف سرخوشه انجام دهد.

۴- مجری موظف است در صورت بروز هرگونه مشکل در روند اجرای طرح (بعنوان مثال در صورت بروز بیماری یا هجوم آفات) سرخوشه را مطلع کرده و بر اساس روش کار ارائه شده از طرف سرخوشه عمل نماید.

۵- همکاری و ارتباط با کارشناسان و ناظران، مخصوصاً کارشناس سرخوشه طرف قرارداد در تمامی مراحل اجرای طرح.

ماده ۶: ساختار اجرایی و نظارتی طرح:

به منظور پیگیری امور اجرا و نظارت بر حسن اجرای طرح و رفع مشکلات احتمالی، کارگروه‌هایی برای هماهنگی، راهبری و نظارت تشکیل می گردد. در این بخش لازم است ابتدا وظایف میز کار گیاهان دارویی به عنوان دبیر و مسئول دبیرخانه کارگروه‌ها تبیین شود.

۶-۱- شرح وظایف میز گیاهان دارویی ستادی:

۱- مسئول دبیرخانه و کارگروه توسعه گیاهان دارویی ستاد سازمان و کارگروه ملی.

۲- جمع آوری اطلاعات و آمار و گزارش عملکرد طرح از میز استان‌ها، تهیه گزارش‌های دوره‌ای و ارائه به

کارگروه ملی و ستادی سازمان.

۳- برقراری ارتباط با دستگاه‌های سیاستگذار، آموزشی و تحقیقاتی و سازمان‌های مرتبط با حوزه گیاهان دارویی و

میزهای استان‌ها جهت هماهنگی و پیشبرد اهداف طرح در سطح ملی.

۴- زمینه سازی برای حضور و بازدید فعالان حوزه گیاهان دارویی از محل‌های تولید و فرآوری گیاهان دارویی

استان‌های دارای تولید انبوه.

۵- نیازسنجی و پیش بینی دوره‌های آموزشی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای مسئولین میزهای استانی.

۶- راهبری و نظارت بر اقدامات و عملکرد میزهای استانی و سرخوشه های ملی.

۶-۲- شرح وظایف مسئول میز گیاهان دارویی استان:

- ۱- مسئول دبیرخانه توسعه گیاهان دارویی استان و دبیر کارگروه استانی.
- ۲- جمع آوری اطلاعات و آمار و تهیه گزارش عملکرد گیاهان دارویی استان و ارائه به مدیر کل و کارگروه استان.
 - تهیه فهرست گیاهان دارویی دارای مزیت تولید، قابل برداشت و بهره برداری و برآورد میزان تولید برحسب شهرستان، منطقه عشایری، مساحت رویشگاه، مشخصات بهره بردار و غیره.
 - شناسایی و معرفی عشایر واجد شرایط کشت و علاقمندان به این حوزه فعالیت.
 - تهیه فهرست انواع گیاهان دارویی کشت شده و سطح زیر کشت آنها در مناطق عشایری استان.
- ۳- راهبری، نظارت و کنترل سرخوشه ها و حسب ضرورت خوشه ها و ارائه گزارشات و پیشنهادات لازم به مدیر کل و کارگروه استانی.
- ۴- برقراری ارتباط با دستگاه های آموزشی، تحقیقاتی و سازمان های مرتبط با حوزه گیاهان دارویی جهت شناسایی گیاهان واجد شرایط کشت (جهاد کشاورزی، منابع طبیعی، مرکز تحقیقات کشاورزی، مراکز رشد، پارک علم و فناوری، عطاری ها و فروشگاه های گیاهان دارویی سطح استان، تعاون روستایی و...).
- ۵- راه اندازی نظام اطلاع رسانی، تهیه فراخوان و اعلان آن از طرق مختلف، مانند تهیه بروشور و پوستر، نصب آگهی در فروشگاه های عشایری، شبکه های مجازی و ... برای آگاهی و مشارکت در اجرای طرح.
- ۶- شناسایی و معرفی فعالان، صنایع و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی فعال در زمینه بازاریابی، بازار رسانی و داد و ستد گیاهان دارویی به عنوان سرخوشه و زمینه سازی توافق با آنها.
- ۷- اطلاع رسانی، راهنمایی و مشاوره در خصوص کاشت، داشت و فرآوری گیاهان دارویی به مجریان.
- ۸- زمینه سازی برای بازدید فعالان از مزارع گیاهان دارویی (مزارع تحت مشاوره).
- ۹- کمک به بازاریابی و بازاریابی محصولات تولید شده (عمدتا برای مجریانی که در قالب خوشه فعالیت نمی کنند).
- ۱۰- نیازسنجی آموزش های مورد نیاز، برگزاری کارگاه ها و دوره های آموزشی و ترویجی برای مسئولان شهرستانی، توانمندسازی مجریان، سرخوشه ها و خوشه ها.

۱۱- تهیه گزارش های دوره ای، عملکرد و مستندات برای ارائه به مدیرکل، کارگروه استانی و ارسال به میز ستادی سازمان.

تبصره ۱: مسئولان میزهای توسعه گیاهان دارویی شهرستانی، متناظر اهداف و وظایف مسئولان میزهای استانی وظایف مندرج در بند (۲-۶) این دستورالعمل را انجام خواهند داد و بصورت مستقیم وظیفه مدیریت و نظارت بر انجام کلیه مراحل عملیاتی پروژه های کشت، جمع آوری، فراوری و بازار رسانی محصولات تولید شده را به عهده دارند.

تبصره ۲: مسئولان میزهای توسعه گیاهان دارویی شهرستان ها، موظف به هماهنگی، ارسال گزارشات، عملکردها و پاسخگویی به مسئولان میزهای گیاهان دارویی استانی می باشند.

۳-۶- **کارگروه ملی در سطح وزارت جهاد کشاورزی:** معاون امور باغبانی (رئیس)، معاون برنامه ریزی و اقتصادی، رئیس سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری، رئیس سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، مدیرعامل بانک کشاورزی، رئیس سازمان امور عشایر (دبیر)، مدیر عامل صندوق حمایت از سرمایه گذاری بخش کشاورزی.

وظایف:

الف- سیاستگذاری و برنامه ریزی کلان برای پیشبرد اهداف طرح توسعه گیاهان دارویی در حوزه وظایف و مسئولیت های هرکدام از معاونت ها و سازمان های وابسته به وزارت جهاد کشاورزی.

ب- تأمین منابع مورد نیاز برای عملیاتی کردن اهداف طرح در حوزه مسئولیت های مربوطه.

ج- انجام هماهنگی های لازم برای تخصیص منابع، ارائه خدمات و همکاری واحد متناظر استانی در راستای اجرای طرح.

۴-۶- **کارگروه ملی در سطح سازمان امور عشایر:** معاون توسعه و امور زیربنایی (رئیس)، مدیرعامل اتحادیه مرکزی، مدیرعامل صندوق عشایری، مدیران کل بهسازی و امور تولید، طرح و برنامه ریزی، مطالعات جامع و امور تعاونی ها و مشاور رئیس سازمان در امور تولید و تشکلهای، مسئول میز گیاهان دارویی سازمان (دبیر) و کارشناسان متخصص و ذی ربط حسب ضرورت.

وظایف:

الف- برنامه ریزی و مدیریت عملیات اجرایی برای پیشبرد اهداف طرح توسعه گیاهان دارویی در سازمان امور عشایر.

ب- پیگیری و تأمین منابع مورد نیاز برای عملیاتی کردن اهداف طرح.

ج- انجام هماهنگی های لازم برای تخصیص منابع، ارائه خدمات و همکاری ارکان سازمان و تشکلهای عشایری در راستای اجرای طرح.

د- بررسی گزارشات، مسایل و مشکلات احتمالی و تصمیمگیری در خصوص انجام اصلاحات لازم.

۵-۶- **کارگروه استانی:** معاون تولیدات گیاهی سازمان جهاد کشاورزی (رئیس)، معاون برنامه ریزی و اقتصادی سازمان جهاد کشاورزی، رئیس مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی، مدیرکل منابع طبیعی استان، مدیرعامل اتحادیه تعاونی های عشایری، مدیرعامل صندوق استان، مدیرکل امور عشایر، مسئولین به سازی، امور تعاونی ها و مسئول امور حقوقی، مسئول میز گیاهان دارویی (دبیر) و نیز یک نفر نماینده کارشناسان طرف قرارداد.

وظایف:

الف- برنامه ریزی و مدیریت عملیات اجرایی برای پیشبرد اهداف طرح توسعه گیاهان دارویی در مناطق عشایری استان.

ب- پیگیری و تأمین (اعتبارات و تسهیلات) منابع مورد نیاز برای عملیاتی کردن اهداف طرح.

ج- هدایت، حمایت و نظارت بر اقدامات مجموعه عوامل اجرای طرح در سطح استان و شهرستان ها.

د- انجام هماهنگی های لازم برای تخصیص منابع، ارائه خدمات و همکاری ارگان های ذیربط در استان جهت اجرای طرح.

۶-۶- **کارگروه شهرستانی:** مدیر جهاد کشاورزی شهرستان (رئیس کارگروه)، رئیس اداره امور عشایر (دبیر)، مسئول تولیدات گیاهی جهاد کشاورزی شهرستان، رئیس اداره منابع طبیعی شهرستان، مسئول امور حقوقی اداره عشایری، مدیرعامل شرکت تعاونی، سرخوشه ها در صورت لزوم.

وظایف:

الف- برنامه ریزی و مدیریت عملیات اجرایی برای پیشبرد اهداف طرح توسعه گیاهان دارویی در مناطق عشایری شهرستان.

ب- شناسایی عشایر داوطلب و مناطق مستعد کاشت، داشت، برداشت و فرایند فرآوری گیاهان دارویی در مناطق عشایری.

ج- پیگیری، تأمین و تخصیص (اعتبارات و تسهیلات) منابع مورد نیاز برای عملیاتی کردن اهداف طرح.

ج- هدایت و حمایت از اقدامات مجموعه عوامل اجرای طرح در سطح مناطق عشایری شهرستان.

د- انجام هماهنگی های لازم برای تخصیص و جذب منابع، ارائه خدمات و همکاری ارگان های ذیربط در شهرستان جهت اجرای طرح.

ه- راهبری عملیاتی و نظارت فنی پروژه ها و عشایر فعال در اجرای طرح توسعه گیاهان دارویی.

۷-۶- در تمامی مراحل اجرای طرح، نظارت عالی و فنی سازمان بر اجرای طرح به عهده دفتر بهسازی امور تولید، مجری و متصدی میزکار این محصول و نیز نظارت در استان به عهده اداره کل / مدیریت / اداره امور استان و متصدی میزکار استان می باشد.

۸-۶- بازدید دوره ای و مستمر از اراضی و بررسی روند اجرای طرح، توسط مسئول میز گیاهان دارویی، کارشناسان به سازی استانی و ادارات شهرستانی، تهیه مستندات و تدوین گزارش از کلیه مراحل اجرای طرح و ارسال به سازمان امور عشایر.

۹-۶- در صورت محدودیت نیروی انسانی فنی و متخصص، از کارشناسان در رشته های مرتبط سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی به عنوان قرار داد ناظر طرح، برای نظارت بر اجرای طرح استفاده گردد.

۱۰-۶- هزینه کارشناسان ناظر بند(۶-۹) با توجه به افزایش بهره‌وری تولید، به عهده سرخوشه ها می‌باشد.

ماده ۷: تامین منابع مالی و اعتباری

استفاده از اعتبارات و تسهیلات از محل تبصره ۱۶ و ۱۸ ماده واحده قانون بودجه ۱۴۰۱، منابع صندوق و سایر منابع مالی- اعتباری مرتبط.

ماده ۷: ضوابط پرداخت تسهیلات:

الف- پرداخت از طریق سرخوشه ها:

تسهیلات از طریق سرخوشه ها از منابع مالی خود و یا با معرفی امور عشایر استان، از بانک عامل دریافت می شود. سپس در قالب قرارداد مربوطه جهت راهبری و پشتیبانی طرح بکارگرفته می شود و به طرق مختلف مانند تامین نهاده، (بذر، نهال، کود، سموم دفع آفات و بیماری ها و ..)، هزینه حمل و نقل، خشک کردن، هزینه استفاده از ماشین آلات و... در راستای اجرای طرح در اختیار اعضای خود که بعنوان اعضای خوشه تولید گیاهان دارویی می‌باشند، قرار می دهند.

انعقاد تفاهمنامه (فیما بین اداره کل امور عشایر و سرخوشه) و قرارداد (فیما بین سرخوشه و مجری) در باره نحوه هزینه کرد تسهیلات پرداختی، نوع گونه گیاهی و شیوه اجرا، در چارچوب دستورالعمل مربوطه و پذیرش کلیه شرایط طرح توسط سرخوشه و مجری طرح.

ب- پرداخت مستقیم به عشایر از طریق بانک عامل:

- ۱- در صورت عدم امکان تأمین منابع مالی توسط سرخوشه ها، معرفی عشایر توسط سرخوشه ها به ادارات امور عشایر صورت گرفته و عشایر معرفی شده برای دریافت تسهیلات به بانک معرفی می شوند .
- ۲- امضای قرارداد و اخذ تعهدنامه در باره نحوه هزینه کرد تسهیلات پرداختی در چارچوب دستورالعمل مربوطه و پذیرش کلیه شرایط طرح توسط عشایر.

ماده ۸: زمان اجرای طرح:

با توجه به نوع گیاه مورد کاشت (پائیزه و بهاره بودن زمان عملیات زراعی) مطابق زمانبندی طرح تیپ (الگوی)، تعیین می گردد ولی به طور کلی زمان کاشت پائیزه از اواخر شهریور ماه تا پایان آبان ماه و کاشت بهاره از اوایل اسفندماه تا اوایل اردیبهشت در نظر گرفته می شود.

ماده ۹: ضمائـم طرح:

بسمه تعالی

تـعهدنامه تسهیلات تاریخ :

اینجانب فرزند دارای کد ملی متعهد می شوم تسهیلات دریافتی از بانک
..... شعبه شهرستان از محل به میزان ریال با معرفی شرکت تعاونی

عشایری و اداره کل / مدیریت / اداره امور عشایر استان را در راستای کاشت، داشت و برداشت گیاهان

دارویی را با رعایت کامل مفاد دستورالعمل "توسعه کاشت گیاهان دارویی" و تعهدات زیر هزینه کنم.

تعهدات دریافت کننده تسهیلات :

شماره همراه:

آدرس:

امضاء و اثر انگشت

تاریخ:

بسمه تعالی

شماره:

تفاهم نامه همکاری

فی مابین اداره کل/مدیریت/ اداره امور عشایر استان..... و شرکت / اتحادیه

در راستای اجرای قانون جهت ساماندهی و ارتقاء کمی و کیفی تولیدات گیاهان دارویی، اشتغالزایی و محرومیت زدایی از عشایر کوچنده کشور، این تفاهم نامه با استناد به ماده (۱۰) قانون مدنی کشور، در چارچوب وظایف قانونی دو دستگاه بین آقا/خانم..... مدیر کل/مدیر/رئیس اداره امور عشایر استان و آقا/خانم..... مدیرعامل و عضو هیئت مدیره شرکت تحت شرایط ذیل منعقد می گردد. در این تفاهم نامه، من بعد اداره کل / اداره / مدیریت امور عشایر، "طرف اول" و شرکت "طرف دوم" نامیده می شود. این تفاهم نامه شامل مشخصات متقاضی، نوع تقاضا، هزینه ها، روند انجام کار، تعهد و مسئولیت طرفین، مدارک مورد نیاز و شرایط متقاضی و سایر موارد می باشد.

اسناد تکمیلی که حین اجرای کار و به منظور اجرای تفاهم نامه، بین طرفین مبادله می گردد نیز جزء اسناد و مدارک قرارداد به شمار می آید.

ماده ۱- هدف و موضوع تفاهم نامه:

۱-۱- تأمین تسهیلات مالی به منظور کاشت، داشت و برداشت و... گیاهان دارویی توسط عشایر در راستای افزایش درآمد و ایجاد اشتغال پایدار از طریق معرفی طرف دوم برای جذب تسهیلات از سوی امور عشایر.

ماده ۲- دامنه شمول :

عشایر عضو شرکت های تعاونی عشایری و اعضای صندوق های خرد زنان.

ماده ۳- تعهدات مشترک:

- ۳-۱- تشکیل کارگروه مشترک.
- ۳-۲- اصلاح، بازنگری و بهنگام نمودن فرآیند انجام کار.
- ۳-۳- نظارت و بازدید دوره ای در تمامی مراحل اجرای برنامه توسط طرفین متناسب با وظیفه.
- ۳-۴- ارائه گزارش دوره ای توسط نمایندگان ناظر به کارگروه مربوطه.
- ۳-۵- پایش و ارزیابی اقدامات و عملکرد و ارائه بازخورد به مسئولین و مجریان به منظور رفع مشکلات و انجام حمایت های لازم.

ماده ۴- تعهدات طرف دوم:

- ۴-۱- شناسایی عشایر علاقمند و مستعد.
- ۴-۲- عقد قرارداد با عشایر
- ۴-۳- آموزش های لازم در راستای افزایش مهارت.
- ۴-۴- تامین نهاده های مورد نیاز عشایر.

۴-۵- خرید و فروش محصولات تولید شده توسط عشایر.

۴-۶- همکاری لازم با کارشناسان و بازرسان اعزامی از سوی امور عشایر.

خرید از عشایر به یکی از دو حالت (وابسته به قرارداد مربوطه فی مابین شرکت و عشایر) انجام خواهد شد:

۱- در صورتیکه منابع مالی توسط عشایر تأمین شود (ارائه تسهیلات به عشایر) پس از تولید محصول و محاسبه هزینه‌های صورت گرفته، طبق قرارداد، مبلغ مشخص شده به عشایر پرداخت می گردد.

۲- در مواردی که منابع مالی توسط طرف دوم تأمین گردد (تأمین منابع مالی توسط طرف دوم یا معرفی طرف دوم برای دریافت تسهیلات به بانک‌های عامل) علاوه بر نهاده‌های تحویل شده، پس از تولید محصول، مبلغی به صورت علی الحساب به عشایر پرداخت و پس از فروش محصول، سود حاصله طبق قرارداد مربوطه بین شرکت و عشایر تقسیم می گردد.

ماده ۵- تعهدات طرف اول :

۵-۱- تشکیل جلسات توجیهی با نهادها و مسئولین محلی مربوطه جهت تسهیل در اجرای طرح.

۵-۲- معرفی عشایر واجد شرایط به شرکت‌ها در صورت نیاز.

۵-۳- معرفی شرکت به بانک‌های عامل جهت اخذ تسهیلات بانکی.

۵-۴- نظارت بر حسن اجرای کار و تعهدات طرف دوم و عشایر و ارزیابی اقدامات انجام شده.

۵-۵- همکاری در راستای مکان‌یابی سایت‌های مناسب به منظور راه‌اندازی فروشگاه‌ها و نمایشگاه‌ها و بازارهای موقت و دائم

محلی - منطقه‌ای برای عرضه محصولات تولیدی با کمک اتحادیه عشایری.

۵-۶- در صورت امکان ایجاد شرایط لازم برای استفاده شرکت از امکانات امور عشایر برای اجرای طرح.

ماده ۶- وجه التزام تعهدات:

۶-۱- شرکت مکلف است معادل ۱/۵ برابر مبلغ تسهیلات را به عنوان وجه التزام در قالب یکی از تضامین ذیل ارائه نماید تا در صورتیکه هر یک از تعهدات شرکت (بنا به تشخیص طرف اول) بصورت کامل یا در موعد مقرر انجام و اجرا نگردد تضمین مربوطه به نفع طرف اول ضبط گردد:

۶-۱-۵- ضمانت نامه بانکی

۶-۲-۵- چک صیادی

۶-۳-۵- تبصره: اتحادیه و شرکت‌های تعاونی عشایری مکلف هستند تضامین فوق را از حساب شخصی مدیرعامل و عضو هیئت مدیره به میزان ۵۰ درصد تضمین توسط هر کدام از افراد فوق تهیه و ارائه نمایند.

ماده ۷- مدت تفاهم‌نامه:

۷-۱- مدت زمان تفاهم نامه از تاریخ امضا تا پایان سررسید تسهیلات دریافتی توسط شرکت می‌باشد.

۷-۲- در صورتی که آورده توسط شرکت طرف قرار داد باشد مدت تفاهم‌نامه سال خواهد بود.

ماده ۸- حل اختلاف:

در صورت بروز اختلاف در مفاد قرارداد یا اختلاف در تفسیر یا تعبیر متن آن موضوع ابتدا از طریق مذاکره فی مابین و در صورت عدم حصول نتیجه، مشاور حقوقی طرف اول با مشخصات بعنوان داور مرضی الطرفین توافق گردید و نظر ایشان در حدود قرارداد و قوانین و مقررات، قاطع دعوی خواهد بود.

ماده ۹- سایر:

۹-۱- این تفاهم‌نامه مشتمل بر ۹ ماده و در دو نسخه واحد الاعتبار تنظیم و در تاریخ به امضاء طرفین رسیده و هر نسخه حکم واحد را دارد و مفاد آن برای طرفین لازم الاجرا است.
این تفاهم‌نامه ناقض قوانین و مقررات جاری و تفاهم‌نامه‌های دو دستگاه با سایر دستگاه‌ها نمی‌باشد.

نام و نام خانوادگی

مدیر کل / مدیر / رئیس اداره امور عشایر استان

نام و نام خانوادگی

مدیر عامل و عضو هیات مدیره شرکت

بسمه تعالی

تاریخ:

شماره:

قرارداد همکاری فی مابین اداره کل / اداره / مدیریت امور عشایر استان

یا شرکت / اتحادیه با خانم / آقای از عشایر با کد دفترچه عشایری

ماده ۱- طرفین قرارداد:

در راستای حمایت از تولید و اشتغال عشایر واجد شرایط این قرار داد با استناد به ماده (۱۰) قانون مدنی فی مابین اداره کل / اداره / مدیریت امور عشایر استان یا شرکت / آقا یا خانم به شماره ثبتی به نشانی و کد پستی و شماره تماس با مدیریت عاملی آقا/ خانم که در این قرارداد طرف اول نامیده می شود از یک سو و خانم / آقای دارای کارت شناسایی دامداری و دفترچه عشایری با مشخصات عضو شرکت تعاونی عشایری استان شهرستان منطقه عشایری بعنوان طرف دوم، به منظور انجام موضوع قرارداد، منعقد می گردد و مفاد آن برای طرفین لازم الاتباع خواهد بود و طرفین ملزم و متعهد به اجرای مواد و اصول آن می باشند.

ماده ۲- موضوع قرارداد:

موضوع قرارداد عبارت است از کاشت، داشت و برداشت گیاهان دارویی مورد توافق به ارزش مجموعاً (.....) ریال با مشخصات مندرج در جدول ذیل، توسط طرف اول طبق مفاد قرارداد.

نام گیاه	سطح زیر کشت (هکتار)	پیش بینی و میزان تقریبی تولید محصول تر (کیلوگرم)	پیش بینی و میزان تقریبی تولید محصول خشک (کیلوگرم)	قیمت خرید محصول نهایی

تبصره ۱- قیمت خرید محصول نهایی برآورد شده در صورتی که بر اساس تورم های ناگهانی قیمت ها به صورت چشم گیری افزایش یافت با توافق طرفین مبلغ قابل تغییر است.

ماده ۳: نحوه اجرای قرارداد:

ماده ۴-۱- میزان مبلغ و نحوه پرداخت تسهیلات به طرف دوم:

ماده ۴: اسناد و مدارک زیر ضمیمه گردد :

۴-۱- اساسنامه شرکت

۴-۲- آگهی آخرین تغییرات

۴-۳- تصویر شناسنامه و کارت ملی طرف دوم

ماده ۵: وظایف و اختیارات طرف اول :

- ۱-۵- آموزش درخصوص موضوع قرارداد
- ۲-۵- تامین نهاده
- ۳-۵- خرید محصول تولید شده و ارائه به بازار طبق دستورالعمل

ماده ۶: وظایف و اختیارات طرف دوم :

- ۱-۶- حضور در کلاسهای آموزشی
- ۲-۶- اجرای تعهدات جهت تولید محصول مطابق کیفیت تعیین شده
- ۳-۶- تحویل بموقع محصول در مهلت تعیین شده

ماده ۷ - مدت اجرای قرارداد:

- ۱-۷- مدت اجرای این قرارداد ماه از تاریخ لغایت می باشد و انعقاد مجدد آن منوط به است.

ماده ۸- ناظر قرارداد:

- ۱-۸- داور قرارداد اداره امور عشایر شهرستان می باشد.

ماده ۹- فورس ماژور:

- ۱-۹- در صورت هرگونه حادثه‌ای که خارج از حیطه و اقتدار طرفین برای انجام تعهدات ناشی از قرارداد باشد با توافق یکدیگر در خصوص مورد قرارداد اتخاذ تصمیم خواهد شد.

ماده ۱۰ - حل اختلاف :

در صورت بروز اختلاف درمفاد قرارداد یا اختلاف در تفسیر یا تعبیر متن آن موضوع ابتدا از طریق مذاکره فی مابین و در صورت عدم حصول نتیجه، مشاور حقوقی طرف اول با مشخصات بعنوان داور مرضی الطرفین توافق گردید و نظر ایشان در حدود قرارداد و قوانین و مقررات، قاطع دعوی خواهد بود.

ماده ۱۱ - سایر:

این قرارداد در ۳ صفحه ۱۱ ماده و در دو نسخه یکسان تنظیم و تأیید گردیده که کلیه نسخ حکم واحد داشته و برای طرفین قرارداد قطعی و لازم‌الاجراست .

نام و نام خانوادگی

مهر و امضاء

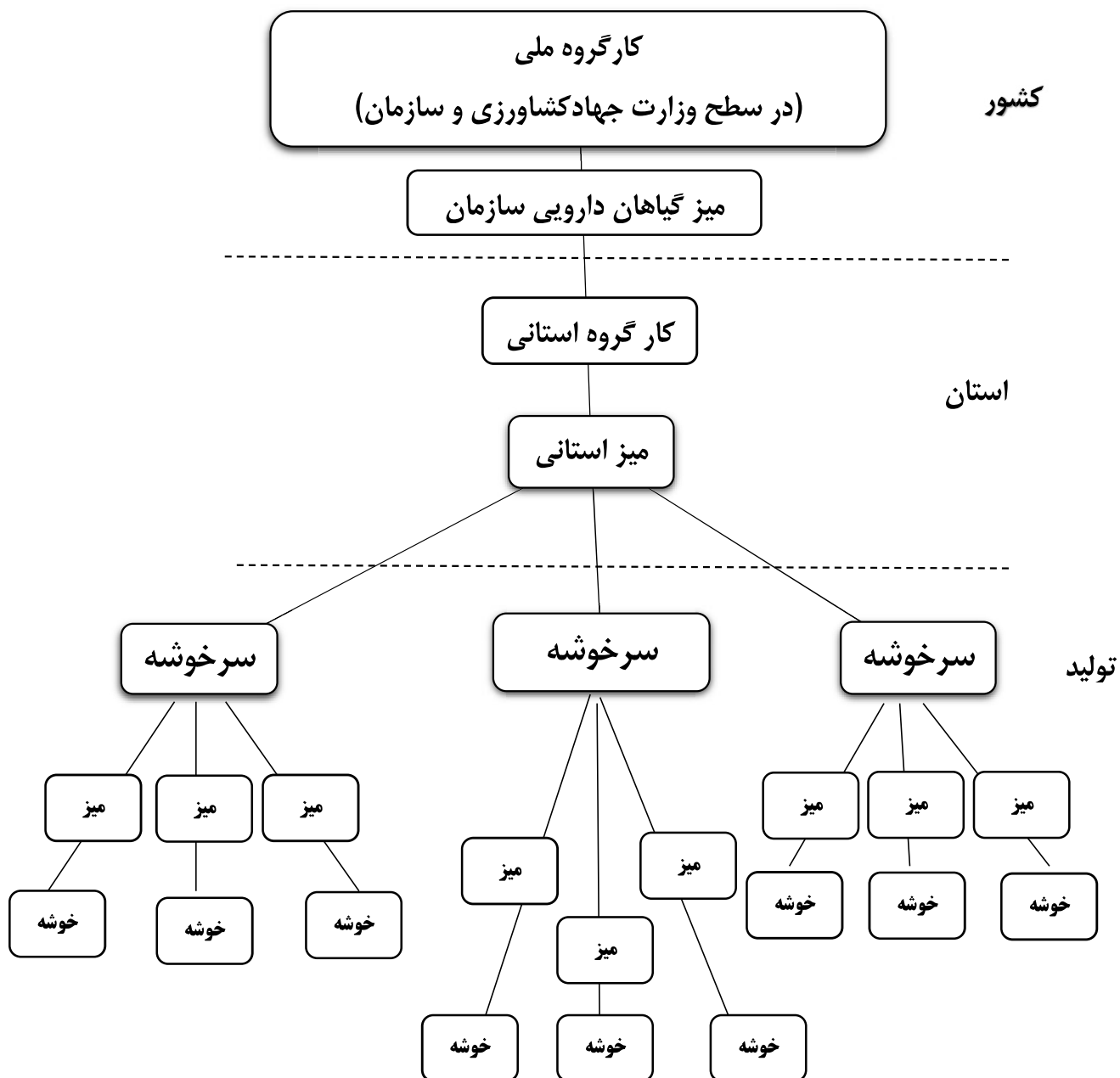
شرکت

نام و نام خانوادگی

اثر انگشت و امضاء

عشایر

ساختار فرآیند انجام دستورالعمل اجرای طرح توسعه گیاهان دارویی براساس الگوی خوشه بندی

سازمان امور عشایر ایران

معاونت توسعه و امور زیربنایی

طرح توسعه کشت و فرآوری گیاهان دارویی در مناطق عشایری کشور

تهیه و تدوین:

دفتر امور تعاونی ها و نظام بهره برداری، دفتر بهسازی و امور تولید

آذر ماه ۱۴۰۱

فهرست

چکیده.....	۱
فصل اول- کلیات	۲
۱-۱- اسناد بالادستی	۲
۱-۲- تعاریف واژگان و مفاهیم	۳
۱-۲-۱- تعریف گیاهان دارویی	۳
۱-۲-۲- تعاونی	۳
۱-۲-۳- عشایر کوچنده	۳
۱-۲-۴- شرکت تخصصی	۳
۱-۲-۵- مزارع	۳
۱-۳- مقدمه و طرح مسئله	۴
۱-۴- اهمیت و ضرورت اجرای طرح	۶
۱-۵- اهداف طرح	۸
۱-۶- راهبردها و راهکارهای توسعه کشت گیاهان دارویی	۹
فصل دوم- شناخت جامعه عشایری و جامعه هدف	۱۱
۲-۱- وضعیت پراکنش عشایر کوچنده در فضای جغرافیایی کشور	۱۱
۲-۲- وضعیت اقتصادی عشایر	۱۲
فصل سوم- بررسی و شناخت موضوع طرح	۱۴
۳-۱- تاریخچه گیاهان دارویی	۱۴
۳-۲- وضعیت جهانی گیاهان دارویی	۱۴
۳-۳- صادرات گیاهان دارویی	۱۵

- ۳-۴- اقلام مجاز و غیر مجاز گیاهان دارویی جهت صادرات ۱۵
- ۳-۵- کشورهای هدف صادرات گیاهان دارویی (محصول تازه و خشک) ۱۶
- ۳-۶- کشورهای تولید کننده گیاهان دارویی ۱۶
- ۳-۷- واردات گیاهان دارویی به ایران ۱۶
- ۳-۸- برخی مسائل و مشکلات عمده در حوزه صادرات گیاهان دارویی ۱۷
- ۳-۸-۱- ضعف در برندینگ ۱۷
- ۳-۸-۲- بسته بندی گیاهان دارویی ۱۷
- ۳-۸-۳- خام فروشی ۱۷
- ۳-۹- تجربه کاشت گیاهان دارویی در کشور ۱۸
- ۳-۱۰- الزامات و مجوزهای موردنیاز برای شروع فعالیت ۲۴
- ۳-۱۱- ضوابط و مقررات بسته بندی گیاهان دارویی ۲۵
- ۳-۱۲- حداقل شرایط لازم جهت واحدهای بسته بندی گیاهان دارویی ۲۶
- فصل چهارم- برنامه توسعه ۲۷
- ۴-۱- زمینه ها و ابعاد توسعه ۲۷
- ۴-۱-۱- مرحله ی راه اندازی کسب و کار ۲۸
- ۴-۱-۲- مرحله ی شروع کسب و کار ۲۸
- ۴-۱-۳- مرحله رشد ۲۸
- ۴-۱-۴- مرحله ی تثبیت کسب و کار ۲۹
- ۴-۱-۵- مرحله نوآوری یا افول ۲۹
- ۴-۳- فرآیند (ساز و کار) اجرایی طرح ۳۱
- ۴-۴- پیش بینی برنامه کشت گیاهان دارویی توسط عشایر ۳۲
- ۴-۵- پیش بینی برنامه آموزش کاشت، داشت و برداشت گیاهان دارویی ۳۳
- ۴-۶- برنامه زمان بندی اجرای واحد خشک کن ۳۴

۴-۷- تشریح جامع فرآیند تولید	۲۸
۴-۸- بررسی نحوه تأمین مواد اولیه و روند مصرف محصول	۲۸
فصل پنجم - برنامه بازاریابی	۲۹
۵-۱- مدیریت بازاریابی	۲۹
۵-۲- بازاریابی و فروش	۳۰
۵-۳- بررسی بازار	۳۰
۵-۴- ظرفیت تولید محصول	۳۱
فصل ششم - محاسبات مالی	۳۲
۶-۱- بخش اول: برآورد مالی توسعه کاشت تعدادی از انواع گیاهان دارویی توسط عشایر	۳۲
۶-۲- بخش دوم: واحد فرآوری اولیه گیاهان دارویی در مناطق عشایری (خشک کن)	۳۷
فصل هفتم- برنامه مدیریت ریسک	۴۰
۷-۱- زمینه‌ها و ابعاد ریسک‌ها	۴۰
۷-۲- راهبردها و راهکارهای مواجهه با ریسک	۴۱
۷-۳- تعیین ریسک‌های واحد تولیدی	۴۴
منابع	۴۵
ضمائم	۴۶

چکیده

تقسیم بندی فعالیت ها در این طرح طوری برنامه ریزی شده است که فرایند کاشت گیاهان دارویی توسط عشایر، و مراحل خشک کردن (فرآوری اولیه) و بازاریابی محصولات توسط سایر اشخاص حقیق و حقوقی (تشکل های عشایری و بخش خصوصی) انجام شود. این محصولات بعنوان یک کالای واسطه ای در تولید محصولات دیگر مانند مصنوعات دارویی، غذایی، آرایشی و بهداشتی مورد استفاده می شوند. هدف، تولید مواد اولیه خشک شده برای کارخانجات مختلف و یا عرضه مستقیم به بازار داخلی و یا خارجی می باشد. در این فرآیند رطوبت گل و گیاه گرفته شده و در نهایت محصول خشک تهیه می گردد که قابلیت نگهداری بلند مدت را داشته و مناسب برای استفاده در کارخانجات یا مصرف می باشد. در این راستا علاوه بر استفاده از روش سنتی خشک کردن، استفاده از سیستم خشک کن برقی یکی از قدم های اساسی جهت ورود تکنولوژی نوین به حوزه گیاهان دارویی بوده که در اجرای این طرح در نظر گرفته شده است و موجب رهایی از چارچوب های بسته و دست و پاگیر سنتی می شود.

کاشت گیاهان دارویی توسط عشایر و فرآوری اولیه آن ها (خشک کردن با استفاده از جریان هوای طبیعی و یا خشک کن های برقی)، ارزش افزوده ایجاد خواهد کرد و می توان از این ظرفیت در جهت بهبود معیشت و وضعیت زندگی عشایر استفاده نمود. بازاریابی و فروش محصولات که مهمترین و حیاتی ترین مرحله از فرآیند چرخه اقتصادی گیاهان دارویی است و به عنوان یک حلقه گمشده در بسیاری از سیستم های کشاورزی و تولیدی کشور جای خالی آن به چشم می خورد، در این طرح توسط تعاونی هایی که به این منظور راه اندازی می شود، در نظر گرفته شده است. به همین منظور، لیست شرکت ها و کارخانجات فعال در حوزه گیاهان دارویی تهیه و در اختیار شرکت ها و تعاونی ها قرار داده می شود تا با استفاده از آن، علاوه بر تسلط بر شرایط بازار و قیمت به روز محصولات، ارتباط مناسبی با شرکت های مواد غذایی، داروسازی و همچنین تجار و شرکت های فعال در حوزه صادرات فراهم شده و دغدغه فروش محصولات تا حد زیادی مرتفع گردد. در بحث صادرات این محصولات می توان در استان های مرزی فعالیت ها را توسعه داده و محل احداث واحد فرآوری را در یکی از استان های مرزی که زمینه صادرات دارند، قرار داد. با توجه به اهداف کمی پیش بینی شده طرح که توسعه اصولی کشت گیاهان دارویی در سطح ۵۵۰۰ هکتار از اراضی کشاورزی عشایری می باشد، انجام این طرح می تواند درآمد عشایر ذینفع را افزایش و به صورت مستقیم و غیر مستقیم فرصت های شغلی مناسبی را برای عشایر ایجاد نماید.

فصل اول - کلیات

۱-۱- اسناد بالادستی

سند چشم انداز ۱۴۰۴ (برنامه راهبردی ساماندهی و توسعه جامعه عشایری کشور)

✓ توسعه مطالعات کاربردی برای مدیریت جامع عرصه های منابع طبیعی و حوضه های آبخیز در قلمروهای عشایری به منظور حفاظت، اصلاح، احیاء و بهره برداری بهینه از منابع و کاهش اثرات بلایای طبیعی.

✓ ساماندهی نظام تولید و مبادلات، زمینه سازی برای حفظ و افزایش سرمایه گذاری در مناطق عشایری و حمایت از محصولات و فرآورده های تولیدی ارگانیک و سالم عشایری

مصوبات اقتصاد مقاومتی

✓ قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار در مناطق روستایی و عشایری با استفاده از تسهیلات منابع صندوق توسعه ملی برای ایجاد اشتغال در روستاها با اولویت مناطق کمتر توسعه یافته ، عشایری و مرزی

۲-۱- تعاریف واژگان و مفاهیم

۱-۲-۱- تعریف گیاهان دارویی

گیاهانی هستند که بخشی یا تمام اندام های آن شامل گل، میوه، بذر، ساقه، برگ و ریشه دارای خواص دارویی می باشد. همچنین کاشت، داشت و برداشت این گیاهان به منظور استفاده از ماده مؤثره آن ها انجام می شود.

ترکیبات گیاهان دارویی

به طور کلی مواد طبیعی گیاهی را به دو دسته مواد اولیه و مواد ثانویه تقسیم می کنند.

۱- مواد اولیه:

این مواد حاصل از سوخت و ساز اولیه و درعمل فتوسنتز به وجود می آیند، برای رشد گیاه ضروری بوده و در بین همه گیاهان مشترک می باشند. مانند: کربوهیدرات ها، چربی ها، اسیدهای آمینه

۲- مواد ثانویه (مواد مؤثره):

ترکیباتی هستند که تنها در گیاهان دارویی به وجود آمده و مستقیماً در رشد و نمو گیاه ضروری نمی باشند و در اثر شرایط نامساعد محیطی مانند انواع تنش ها به وجود می آیند. این مواد بر روی بدن موجود زنده اثرات فیزیولوژیکی بر جای گذاشته و در درمان بیماری ها به کار برده می شوند.

۲-۲-۱- تعاونی

منظور شرکت تعاونی عشایری می باشد که مرکز آن در مراکز شهرستان ها می باشد و کلیه عشایر شهرستان عضو آن هستند.

۳-۲-۱- عشایر کوچنده

که در طرح، عشایر گفته می شود، عشایر مردمی هستند که دارای سه ویژگی می باشند، ساختار اجتماعی قبیله ای دارند، معیشت آنها وابسته به دامداری است و شیوه زندگی آنها شبانی یا کوچ است.

۴-۲-۱- شرکت تخصصی

منظور شرکتی است که در زمینه خرید، فروش و بازاریابی گیاهان دارویی فعالیت می کند و با عقد قرارداد خرید تضمینی محصولات گیاهان دارویی، افراد را آموزش می دهد.

۵-۲-۱- مزارع

منظور اراضی (آبی و دیم) تحت مالکیت عشایر می باشد.

۳-۱- مقدمه و طرح مسئله

گیاهان دارویی از هزاران سال پیش به عنوان یکی از مهمترین منابع دارویی کاربرد داشته اند. فرآورده های حاصل از متابولیسم ثانویه گیاهان جزء گران بهاترین ترکیبات شیمیایی گیاهی هستند. کشور ایران با دارا بودن تنوع آب و هوایی گسترده و ذخایر ژنتیکی گیاهان فراوان، یکی از غنی ترین کشورها از نظر امکانات و استعدادهای طبیعی به شمار می رود. بر اساس بررسی انجام شده نزدیک به ۵۶۹ جنس گیاهان دارویی در ایران وجود دارد که ۱۱۶ جنس با ۸۳۶ گونه از آنها جزء گیاهان معطر است. علاوه بر سابقه طولانی و ریشه تاریخی و فرهنگی مصرف گیاهان دارویی در ایران، تنوع اقلیمی موجود در کشور سبب شده است تا جایگاه گیاهان دارویی از اهمیت خاصی برخوردار باشد که در صورت شناخت علمی، کشت، توسعه و بهره برداری صحیح می تواند نقش مهمی در سلامت جامعه، اشتغال زایی و صادرات غیرنفتی داشته باشند.

امروزه استفاده از گیاهان دارویی و معطر به دلیل گرایش مجدد انسان به محصولات طبیعی، کشف داروهای جدید از ترکیبات طبیعی که دارای ساختارهای پیچیده شیمیایی و غیرقابل سنتزی هستند و همچنین به دلیل اثرات جانبی داروهای شیمیایی، رشد بسیار بالایی داشته است. توجه و گرایش به محصولات طبیعی منجر به توسعه استفاده از صنایع مختلف غذایی، دارویی و آرایشی بهداشتی از گیاهان دارویی و معطر و سایر ترکیبات طبیعی در محصولات خود شده است که این امر منجر به ایجاد بازار بزرگی برای این گیاهان شده است.

بیش از یک چهارم سطح زمین جزء مناطق خشک و نیمه خشک است و تخمین زده شده است که یک سوم از اراضی قابل کاشت دنیا تحت شرایط کمبود آب هستند. بهینه سازی مدیریت آبیاری همراه با کاشت محصولات مناسب مناطق خشک و نیمه خشک از اهمیت ویژه ای برخوردار است. یکی از راهکارهای موجود برای سازگاری به شرایط خشک استفاده از گیاهان دارویی بومی موجود در مناطق خشک به عنوان جایگزینی برای محصولات زراعی متداول است که ضمن برآورده کردن نیازهای اقتصادی، دارای حداقل نیاز آبی و حداکثر تولید در شرایط کم آبی باشند. گیاهان دارویی به لحاظ ژنتیکی و نیز داشتن برخی متابولیت های ثانویه و خصوصیات مرفولوژیک، در مقایسه با سایر گیاهان، پتانسیل تحمل بیشتری نسبت به تنش کم آبی دارند و گزینه های مناسبی جهت کشت و کار در شرایط تنش زای بوم نظام های زراعی مناطق خشک هستند.

امروزه اهمیت گیاهان دارویی و شناساندن نقش حیاتی آن در پیشبرد اهداف ملی، منطقه ای و جهانی برای تحقق سلامت، خودکفایی دارویی، ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی غیر قابل انکار می باشد. گیاهان دارویی به عنوان ذخایر و گنجینه های ژنتیکی می تواند بزرگترین ثروت ملی برای هر کشوری به عنوان یکی از تولیدات مهم در بخش کشاورزی محسوب شوند. ایران کشوری ممتاز و با رتبه بالا از نظر غنای گیاهی و تنوع زیستی و دارای ۱۱ اقلیم از ۱۳ اقلیم جهانی شناخته شده است. بر اساس نظر گیاه شناسان و پژوهشگران، تعداد گونه های گیاهی در کشور ۸۰۰۰ گونه می باشد که از نظر تنوع دو برابر قاره اروپاست. تحقیقات نشان می دهد که بیش از ۲۳۰۰ گونه از این گیاهان دارویی، عطری، ادویه ای است. حدود ۱۷۲۸ گونه از این گیاهان بومی ایران است و به صورت انحصاری در کشور ما رویش می کند و به عنوان یک ظرفیت محسوب می شود. ایجاد فرصت های مناسب سرمایه گذاری جهت تولید بیشتر گیاهان دارویی در بخش کشاورزی حائز اهمیت است چراکه شرایط

جغرافیایی و تنوع آب و هوایی و امکان رویش اکثر گیاهان دارویی در مناطق مختلف کشور فرصتی طلایی را فراهم کرده است. بنابراین توسعه کشت گیاهان دارویی و فرآوری آن می تواند به عنوان یک ضرورت ملی و در چارچوب یک برنامه مشخص و جامع جهت خودکفایی دارویی، اشتغال و توسعه بخش کشاورزی مورد توجه قرار گرفته و به عنوان یک عامل مهم در ارزآوری اثرگذار باشد.

مهم ترین بعد اقتصادی گیاهان دارویی مسئله اشتغال زایی آن است که با در نظر گرفتن افزایش سریع جمعیت و وضعیت نامناسب اشتغال در کشور و تعیین میزان اشتغالزایی آن در اقتصاد شهری، روستایی و عشایری باید به عنوان یک اصل در نظر گرفته شود، بطوریکه با تصمیم گیری و دخالت مؤثر دولت در فعالیتهای این بخش، می توان تولیدات را در این زمینه افزایش داد و از این طریق تولیدات روستایی، بهره وری، دسترسی به شغل، مناسبات بین بخشی را افزایش داده و عدم توازن منطقه ای را کاهش داد.

بر اساس آخرین آمار، از مقدار ۱۶۴ میلیون هکتار وسعت کشور ۸۶ میلیون هکتار یا ۵۱ درصد مساحت کشور را مراتع تشکیل می دهند. از این میزان سطح مراتع شمال حدود ۱/۷ میلیون هکتار و سطح مراتع خارج از شمال ۸۴/۳ میلیون هکتار است. ۳۵ میلیون هکتار از مراتع کشور و ۷۹۰ هزار هکتار از اراضی کشاورزی در اختیار عشایر کشور است. این اعداد گرچه مبین استعداد (با ضرایب متفاوت) اراضی مرتعی و نیز اراضی کشاورزی کشور، جهت توسعه بهره برداری از گیاهان دارویی است. لیکن تمامی انواع مراتع واجد گیاهانی می باشند که علاوه بر ایفای نقش تعلیف دام، حفاظت خاک و آب، اهمیت تنوع زیستی به سبب خواص درمانی خود به عنوان گیاهان دارویی و صنعتی شناخته شده و بخشی از اراضی کشاورزی نیز استعداد کشت انواع گیاهان دارویی را دارا می باشند از سوی دیگر، تغییر رویکرد جامعه مصرف کننده از فرآورده های شیمیایی به فرآورده های طبیعی، این ظرفیت ها، پتانسیل خوبی به منظور افزایش درآمد بهره برداران به حساب می آید. لذا کاشت، داشت، برداشت و یا جمع آوری گیاهان دارویی در عرصه های مراتع کشور بویژه مراتع عشایری از طریق تنوع بخشی به منابع تأمین درآمد خانوارهای عشایری یکی از گام های بنیادی در زمینه توسعه اشتغال پایدار عشایر کشور می باشد.

بخش کشاورزی و به ویژه حوزه گیاهان دارویی فرصتی مناسب برای تولید ثروت است و در صورت مواجهه درست می تواند در حل مسئله اشتغال مؤثر باشد. توسعه صنعت گیاهان دارویی می تواند ضمن نقش آفرینی در اقتصاد کلان کشور، در توسعه اقتصادی مناطق محروم، راهبردی مؤثر باشد. این گیاهان دارای خواص دارویی بسیار مفید، مؤثر و متنوع بوده و به طور گسترده در طب سنتی مورد استفاده قرار می گیرند. گیاهان دارویی منبع تولید انواع اسانس و عصاره هستند که در حال حاضر اغلب بصورت غیر علمی و پراکنده مورد برداشت قرار می گیرند. بهره برداری غیر اصولی و بی رویه از مراتع و رویشگاه ها نه تنها ذخیره های این گیاهان ارزشمند را از بین می برد، در فروش این محصولات به صورت خام ارزش افزوده ای هم ایجاد نمی نماید. این در حالی است که در صورت فرآوری و صادرات این محصولات، علاوه بر تولید ثروت کلان از خروج ارز نیز جلوگیری خواهد شد.

وجود صنایع بزرگ فرآوری گیاهان دارویی و همچنین نقش پررنگ آنها در سبد خانواده‌ها همگی نشان‌دهنده اهمیت خواص و اثرات گیاهان دارویی از منظر خوراکی - دارویی می باشد. بسیاری از گیاهان دارویی که امروزه در صنایع غذایی و پخت‌وپز از آنها استفاده می‌شود در نتیجه مصارف سنتی آنها در گذشته توسط ملل مختلف و سپس بررسی‌ها و آنالیزهای دقیق علمی می‌باشد. بهره‌برداری از گیاهان دارویی ارزشمند در مناطق عشایر نشین می‌تواند در تأمین معاش افراد مفید باشد. کاشت گیاهان دارویی و فرآوری (خشک کردن) آن سبب ایجاد اشتغال مفید خواهد بود، که باید مورد توجه برنامه ریزان منطقه‌ای و شهری و روستایی در زمینه اشتغال پایدار قرار گیرد.

همانطوری که در نقشه زیست بوم های عشایری مشاهده می‌شود، اکثر مناطق عشایری خاستگاه و رویشگاه گیاهان دارویی کشور هستند با توجه به اینکه امکان تولید بخش عمده ای از گیاهان دارویی در مناطق عشایری وجود دارد. سازمان امور عشایر ایران با ارائه این طرح و توسعه کشت و فرآوری اولیه این محصولات می تواند اقدامی مؤثر در جهت تولید ثروت و ایجاد ارزش افزوده برای این محصولات فراهم می کند.

۴-۱- اهمیت و ضرورت اجرای طرح

کشور ایران یکی از مستعدترین مناطق برای پرورش و تولید انواع گیاهان دارویی است. در گذشته از این ظرفیت طبیعی که کارکردی بهداشتی - درمانی دارد، بهره برداری چندانی نمی شد، اما طی ۱۰ سال گذشته کشت، پرورش و تولید اقلام دارویی، بهداشتی و آرایشی، مکمل های دارویی و خوراکی رشد چشمگیری داشته و شرکت های داروسازی به این سمت گرایش پیدا کرده اند. متکی بودن اقتصاد ایران به درآمدهای نفتی و تأثیرپذیری این درآمدها از مسائل سیاسی - اقتصادی، موجب آسیب پذیری اقتصاد کشور می‌شود. یکی از راه‌های مقابله با این مشکل توجه به توسعه تولیداتی است که دارای مزیت نسبی بوده و سبب افزایش سهم صادرات غیر نفتی شوند. مطابق مطالعات صورت گرفته و بر اساس اسناد بالادستی (سند ملی توسعه گیاهان دارویی و طب سنتی، نقشه جامع علمی کشور، سیاست‌های کلی حوزه ((سلامت)) ابلاغی مقام معظم رهبری، احکام مرتبط با طب سنتی در برنامه ششم توسعه کشور) گیاهان دارویی از جمله حوزه‌های دارای مزیت نسبی و اهمیت راهبردی جهت توسعه اقتصاد دانش بنیان و غیر متکی به نفت می‌باشد از طرفی تولید و تجارت گیاهان دارویی در سال های اخیر باتوجه به مزایای بسیاری که دارد رقم قابل ملاحظه ای را به خود اختصاص داده است.

براساس گزارش بانک جهانی، بازار تولید و مصرف گیاهان دارویی جهان در ۳ دهه اخیر از کمتر از ۵ میلیارد دلار به بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار رسیده است. با وجود بازار ۱۰۰ میلیارد دلاری کشت و فرآوری گیاهان دارویی در کشورهای جهان، در حال حاضر کشور ایران به رغم داشتن شرایط اقلیمی مناسب و تنوع گیاهی به مراتب بهتر از اروپا، سهم تجارت جهانی ایران از این بازار بزرگ کمتر از ۸۰۰ میلیون دلار است. این در حالی است که در داخل کشور نیز توجه به داروهای گیاهی قابل توجه نیست؛ زیرا سرانه مصرف سالانه گیاهان دارویی در ایران ۳۰ گرم است، اما در چهار، پنج سال گذشته وضعیت بهتر شده و استقبال عمومی از این اقلام دارویی و خوراکی افزایش پیدا کرده است. این سرانه در اروپا ۹۰۰ و در کشور آمریکا در حدود

۲۵۰۰ گرم است. سطح زیر کشت این گیاهان در کشور حدود ۲۵۰ هزار هکتار است که در برنامه جامعی (سند ملی گیاهان دارویی و طب سنتی) که برای این منظور تهیه شده است مقرر شده است این عدد به ۵۰۰ هزار هکتار برسد. این اعداد و ارقام نشان از توانمندی و ظرفیت بالای کشور دارد که تاکنون مغفول مانده ولی با اقدامات مناسبی که ظرف چند سال اخیر صورت گرفته این مقدار در حال افزایش است. صادرات گیاهان دارویی، به تدریج به یکی از سودآورترین شاخه های اقتصاد کشاورزی تبدیل شده است. براساس پیش بینی فائو (سازمان جهانی خواربار و کشاورزی) حجم تجارت گیاهان دارویی تا سال ۲۰۵۰ تا ۱۰۰ برابر شده و به ۵ هزار میلیارد دلار می رسد. حدود ۵۰ گونه مختلف گیاه دارویی با قابلیت صادرات در کشور وجود دارد، طبق آمار سایت سازمان خواربار جهانی، رازیانه، بادیان، انیسون و گشنیز چهار قلم اصلی صادراتی گیاهان دارویی ایران را تشکیل می دهند. به طور قطع صادرات گیاهان دارویی علاوه بر ارزآوری خوبی که به همراه دارد سبب رونق این کسب و کار در کشور می شود. این آمار گویای افق روشن گیاهان دارویی در جهان است. امروزه بازار بزرگی در سطح جهان برای کاشت، داشت، برداشت و فرآیندسازی این گیاهان وجود دارد. به غیر از فواید پزشکی این گیاهان، اشتغالزایی و کارآفرینی مهم ترین جنبه مورد توجه در این بحث است. از کشت این گیاهان تا فرآوری و تبدیل آنها به داروهای گیاهی زمینه مساعدی برای ایجاد شغل فراهم می شود. کشورهای عمده فعال در تجارت جهانی گیاهان دارویی در بخش صادرکنندگان شامل چین، هند، مصر، آلمان و آمریکا و در بخش واردکنندگان شامل آلمان، هنگ کنگ، آمریکا، فرانسه، کره جنوبی و ژاپن می شود. گردش مالی گیاهان دارویی در جهان ۱۲۰ میلیارد دلار است و گردش مالی گیاهان دارویی آلمان بدون داشتن تنوع و اقلیم ۴۰ میلیارد دلار است که این میزان بیشتر از درآمد نفتی ایران است و سهم ایران تا پایان سال ۱۳۹۷ تنها ۵۷۰ میلیون دلار بوده و پیش بینی می شود این میزان تا افق ۱۴۰۴ به ۳,۵ میلیارد دلار برسد. بر اساس پژوهش های موسسات علمی، از مجموع ۸۰۰۰ گونه گیاهی شناخته شده در کشور، بیش از ۲۱۰۰ گونه گیاه دارویی شناسایی شده است و واجد خواص دارویی می باشد که در اکثر نقاط ایران کشت می شود و می تواند در صنایع داروسازی، عطری، آرایشی-بهداشتی، مکمل غذایی، رنگ دهنده، طعم دهنده، آفت کش، ادویه جات و سایر صنایع قابل استفاده باشد.

بر اساس بررسی های صورت گرفته، اساسی ترین مشکل درحوزه گیاهان دارویی در ایران عدم ثبات بازار می باشد که در نتیجه باعث عدم رغبت جهت توسعه این حوزه همگام با روند توسعه جهانی آن شده است که از مهمترین عوامل آن عدم ترویج درست و علمی گیاهان دارویی و داروهای گیاهی به عنوان یک صنعت پربازده، ضعف در فرآوری گیاهان دارویی، عدم بسترسازی و فقدان زیرساخت های مناسب و بسیاری از مسایل دیگر می باشد که یکی از مؤثرترین راهکارها در این زمینه اجرایی کردن اکوسیستم های زنده و پویا متشکل از تمام حلقه ها است که تمامی مراحل از کاشت تا برداشت گیاهان دارویی و بخصوص فرآوری، بسته بندی، بازاریابی و فروش محصولات بعنوان مهمترین و حیاتی ترین مرحله از فرایند چرخه اقتصادی گیاهان دارویی، در نظر گرفته شود. توجه به کلیه مراحل تولید، فراوری و بازار ویژگی بارز و منحصر به فرد این اکوسیستم خواهد بود. بر این اساس با رویکرد علمی نسبت به راه اندازی هر یک از مراحل زیست بوم مذکور زمینه جهت ورود فناوری های نوین به حوزه گیاهان دارویی فراهم شده و قدم هایی در جهت توسعه این حوزه بعنوان بخش اشتغال زا برداشته خواهد شد.

جامعه عشایر کوچنده کشور با جمعیتی بالغ بر ۱/۲۰۰/۰۰۰ نفر که به صورت پراکنده در عرصه ای بالغ بر ۶۰ درصد از فضای جغرافیایی، داشتن قلمرو در ۳۰ استان و اغلب حوزه های آبریز کشور، از گذشته های دور تاکنون منشا اثرات و خدمات اقتصادی - اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ارزشمندی در کشور می باشند. علی رغم بالا بودن میزان فعالیت و اشتغال، وجه تولیدی بالای فعالیت ها، برخورداری از نیروی انسانی فعال و سخت کوش، اقتصاد این جامعه متناسب با ظرفیت های غنی منابع طبیعی و انسانی آن رشد نکرده است.

عشایر کوچنده باوجود داشتن بیش از ۳۵ میلیون هکتار از مناسب ترین عرصه های مرتعی کشور، وجه غالب بهره برداری های مرتعی آنها را چرای دام تشکیل می دهد در حالیکه این وسعت عرصه های منابع طبیعی ظرفیت های اقتصادی بسیار زیادی دارد که عمدتاً بخاطر ضعف فن آوری و نداشتن یا کمبود نقدینگی، عمده تمرکز آنها بر استفاده تعلیفی از این منابع می باشد. باتوجه به اهداف و وظایف حاکمیتی سازمان امور عشایر ایران در خدمات رسانی، ساماندهی و توسعه جامعه عشایر کوچنده کشور در قالب "برنامه توسعه جامع مناطق عشایری"، طرح ها و پروژه های زیربنایی، امکانات خدماتی و منابع اشتغالزای زیادی در این مناطق اجرا شده است که هر کدام به نوبه خود در ارتقای سطح شاخص برخورداری و دسترسی جمعیت عشایری و کاهش مشکلات و تسهیل شرایط زندگی، کوچ، استقرار و فعالیت آنها تاثیر گذار بوده است. باینحال هنوز فاصله زیادی بین شاخص های توسعه بین جوامع شهری و روستائی با جامعه عشایری وجود دارد و از طرف دیگر علیرغم داشتن منابع تولید و اشتغال فراوان در مناطق عشایری هنوز بیش از ۸۰ درصد منابع درآمد و معیشت آنها بر دام و دامداری استوار می باشد که از یکطرف موجب تداوم فشار زیاد بر مراتع شده و از طرف دیگر میزان درآمد حاصل از کفاف تأمین مایحتاج آنها را نمی کند و میزان زیادی از جمعیت عشایر بصورت ناخواسته مجبور به تحمل شرایط ناشی از اقتصاد تک محصولی دام محور می باشند. در حالیکه ۳۵ میلیون هکتار از مراتع کشور و ۷۹۰ هزار هکتار از اراضی کشاورزی در اختیار عشایر کشور است، لذا با استفاده از این ظرفیت می توان ضمن تنوع بخشی به منابع تأمین درآمد خانوار عشایری در زمینه توسعه اشتغال پایدار عشایر کشور هم گام موثری برداشت، لذا با توجه به مطالب ذکر شده و شناسایی این ظرفیت که گیاهان دارویی می تواند تاثیر بسزایی در معیشت زندگی عشایر داشته باشد طرح " توسعه کشت و فرآوری اولیه گیاهان دارویی در مناطق عشایری کشور" ارائه می گردد.

۵-۱- اهداف طرح

- به فعل درآوردن استعدادهای بالقوه موجود در مراتع عشایری واجد محصولات گیاهی با ارزش با هدف توسعه و ایجاد فرصت های شغلی.
- توسعه و ترویج جمع آوری و کشت گیاهان دارویی و صنعتی با توجه به اهمیت آنها در صنایع غذایی، داروسازی، آرایشی، بهداشتی و
- ارتقاء سطح درآمد خانوارهای عشایری و گذار از مرحله اتکا بر اقتصاد تک محصولی دام محور.

- بهره‌برداری و استفاده بهینه از ظرفیت‌های موجود (اراضی مستعد کشاورزی و امکانات موجود) در راستای اهداف اقتصاد مقاومتی
- افزایش سطح دانش و آگاهی عشایر در حوزه های جمع آوری، کاشت تا برداشت از گیاهان دارویی
- افزایش سطح دانش و آگاهی در زمینه بهره برداری اصولی از گیاهان دارویی مرتعی بدون تخریب رویشگاه ها
- ایجاد اشتغال اصلی و یا جانبی در حوزه گیاهان دارویی در مناطق عشایری کشور
- حفاظت از آب و خاک منطقه با کاشت گیاهان دارویی
- توسعه فضای گردشگری با تکیه بر گیاهان دارویی
- ایجاد ارزش افزوده با انجام فرآوری اولیه (خشک کردن محصول و بسته بندی)
- جلوگیری از خام فروشی
- تولید محصولات سالم
- ترویج و توسعه زراعت تلفیقی (چند کشتی)
- کاهش فشار دام بر مرتع با توسعه کشت گیاهان دارویی در اراضی ملی و مستثنیات
- تقویت بنیه اقتصادی عشایر (مجریان، صاحبان عرف و بهره برداران گیاهان دارویی)

۶-۱- راهبردها و راهکارهای توسعه کشت گیاهان دارویی

در راستای توسعه و ایجاد نوآوری و تغییر در اهداف و برنامه‌های طرح توسعه کشت و واحد فرآوری گیاهان دارویی می‌توان موارد زیر را در نظر گرفت:

- اعمال مدیریت صحیح و بکارگیری دانش روز و استفاده از فناوری مناسب برای تولید گیاهان دارویی
- آموزش، ترویج، تسهیلگری، توانمندسازی و افزایش مهارت‌ها مدیران، کارشناسان و عوامل مجموعه ذیربط
- معرفی و تبلیغ امتیازات و ترجیحات واقعی تولیدات
- همکاری با سازمان‌ها و مؤسسات
- برگزاری همایش‌ها، کنفرانس‌ها و نشست‌های تخصصی در حوزه گیاهان دارویی
- طراحی شیوه‌های کارآمد جهت گسترش فرهنگ استفاده از گیاهان دارویی
- بررسی موضوعات تحقیقاتی در زمینه‌های مختلف و ارائه مقالات پژوهشی
- ارتقای مهارت‌های فنی و حرفه‌ای کادر مجموعه و توانمندی‌های آن‌ها

- ارتباط‌گیری قوی و ایجاد شبکه با فعالان حوزه گیاهان دارویی
- استفاده از مشاوران و افراد باتجربه و خبره در حوزه گیاهان دارویی
- شناسایی و معرفی جشنواره‌های معتبر خارجی و اعزام گروه‌ها به این جشنواره‌ها

فصل دوم - شناخت جامعه عشایری و جامعه هدف

۱-۲- وضعیت پراکنش عشایر کوچنده در فضای جغرافیایی کشور

براساس نتایج سرشماری اجتماعی - اقتصادی عشایر کوچنده سال ۱۳۸۷ غیر از استان کردستان در مابقی استان های کشور حداقل در یکی از دوره های استقرار بیلاقی یا قشلاقی عشایر کوچنده استقرار دارند^۱.

نتایج مطالعات سازمان برنامه و بودجه در سال ۱۳۶۹^۲ نشان می دهد جمعیت عشایر کوچنده کشور در گستره ای به وسعت ۹۶۳ هزار کیلومتر مربع از فضای جغرافیایی کشور دارای قلمرو هستند. این عرصه حدود ۵۹ درصد از وسعت کشور را در بر می گیرد. منظور از داشتن قلمرو در عرصه مورد اشاره به معنی آن است که حوزه های کوچ و استقرار عشایر مانند زیست بوم ها، ایلراه ها، مراتع و اطرافگاه های مناطق میانبند که عشایر به صورت تاریخی و عرفی در آنجا به صورت موقت استقرار می یابند در عرصه ای به وسعت ۵۹ درصد از فضای جغرافیایی کشور می باشد. این عرصه در کلیه ۳۱ استان کشور قابل مشاهده است.

^۱ تنها استان کشور که جمعیت عشایر کوچنده برای آن ثبت نشده استان کردستان می باشد. البته عدم ثبت جمعیت عشایری در کردستان به معنی فقدان ایلات و طوایف عشایر کوچنده در این استان نیست بلکه بخاطر این است که در زمان تهیه چارچوب (طرح) سرشماری عشایر کوچنده بین سال های ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۶ بدلیل ناامنی اغلب مناطق عشایری استان کردستان در آن دوره، فهرست ایلات و طوایف مستقل عشایری استان کردستان تهیه نشده و به تبع آن در سرشماری عشایری سال ۱۳۶۶ و سرشماری های عشایر بعدی جمعیت و جوامع عشایری کردستان مورد شمارش قرار نگرفته است. درحالیکه تفاوت زیادی بین نظام ایلی و ساختار اجتماعی ایلات و طوایف کردستان با عشایر استان های همجوار مانند کرمانشاه و آذربایجان غربی وجود ندارد.

^۲ سازمان برنامه و بودجه. طرح مطالعات جامع عشایر، گروه مطالعات هامون. ۱۳۶۹

عمدتاً با شرایط محصول سالم)، براساس قیمت پایه سال ۱۳۹۲، به ارزش ۵۵۰۰ میلیارد تومان^۳ تولید می کنند.

بررسی های انجام شده نشان می دهد در صورت حمایت از این جامعه باتوجه به استعداد های بالقوه مناطق عشایری و توانمندی و انگیزه بالای عشایر برای فعالیت و تولید بیشتر، در کنار سایر محصولات تولیدی، امکان افزایش تولیدات گیاهان دارویی به میزان قابل توجهی وجود دارد و باتوجه به شناخت عشایر از انواع گیاهان دارویی محل های کوچ و استقرارشان، از مزیت نسبی خوبی برای کشت، جمع آوری و استحصال آنها برخوردار می باشند.

جدول شماره ۱-۲- وضعیت اراضی و مراتع در اختیار عشایر طی سه دوره سرشماری عشایر کوچنده

عنوان	واحد	۱۳۶۶	۱۳۷۷	۱۳۸۷	درصد رشد کل	درصد رشد سالانه
اراضی زراعی آبی	هکتار	۱۱۲۴۵۴	۱۱۴۲۳۱	۲۶۷۵۲۸	۱۳۸	۶/۹
اراضی زراعی دیم	هکتار	۲۱۸۲۷۱	۲۳۰۵۳۱	۴۱۹۵۱۳	۹۲/۲	۴/۶
باغات	هکتار	۱۵۶۶۹	۲۰۷۸۹	۶۳۴۶۶	۳۰۵	۱۵/۲۵
میزان کل اراضی	هکتار	۳۴۶۳۹۴	۳۶۵۵۴۱	۷۹۰۵۰۷	۱۱۷	۵/۸۳
تولیدات زراعی و باغی	تن	۱۳۷۰۰۰۰	۱۸۲۰۰۰۰	۳۹۵۰۰۰۰	۱۸۸	۹/۴۲
میزان مراتع	میلیون هکتار	۲۹	۳۳	۳۲/۵	۱۲/۱	۰/۶
متوسط سرانه زمین خانوار	هکتار	۱/۹	۱/۸	۷/۳	۵۸	۲/۹

فصل سوم- بررسی و شناخت موضوع طرح

۱-۳- تاریخچه گیاهان دارویی

استفاده از گیاهان دارویی به منظور درمان با تاریخ زندگی انسان هم زمان بوده است. انسان در تمام دوران تاریخی چاره ای جز توسل به گیاهان نداشت. اگر چه در نیم قرن گذشته استفاده از داروهای شیمیایی و سنتزی به شدت رواج یافت ولی به سرعت آثار زیان بار آنها بر زندگی آنها سبب گرایش مجدد به گیاهان دارویی گردید، و این نکته که توسل به گیاهان دارویی همواره در طول تاریخ یکی از روش های موثر درمان بوده است، به خوبی روشن است.

کشف ویژگی های درمانی گیاهان باید ناشی از نوعی غربزه انسانی باشد. انسان اولیه از گیاهان به عنوان غذا و دارو استفاده می کرد. در این راستا انسان به مرور زمان و در اثر آزمایش و خطا و نیز تجربه های ناموفق فراوان، موفق به کشف برخی ویژگی ها در بعضی از گیاهان شد و براساس این گونه ویژگی ها، گیاهان را شناسایی و طبقه بندی کرد. او همچنین مشاهده کرد که چگونه حیوانات به هنگام بیماری از گیاهان استفاده می کنند.

قدیمی ترین گیاه دارویی در طول تاریخ "هوم" گیاه مقدس آیین زرتشت بوده است. در کتابهای پهلوی هوم را سرور همه گیاهان و استفاده از آن را باعث عمر جاویدان می داند. تاریخ استفاده دارویی از پیاز و ادویه به ۴۵۰۰ ق.م و به نقل از هردوت استفاده از گیاهان دارویی میرح (*Commiphora*)، کاسیا (*Cinnamomu*) سیناموم (*Cinnamimom Zylanica*) آنیز (*Pinpimella anisum*) مارجورام (*Oroaganum margorana*) در مومیایی کردن اجساد به ۵۲۰۰ ق.م می رسد. قدیمی ترین کتاب چینی منسوب به شینون (۲۸۰۰ ق.م) ۱۰۰۰ گونه دارویی را شرح داده، ماردوکاپالیدین (۷۱۰ ق.م) ۶۴ گونه دارویی را کشت نموده است، در الواح سومری چگونگی کشت گیاهان را شرح داده، بقراط (۳۷۷ ق.م) کاربرد دارویی ۴۰۰ گونه دارویی را شرح داده است. ظهور دانشمندانی نظیر سقراط، دیوسکورید، رازی، هروی، ابن سینا، ابوریحان بیرونی، جرجانی، خاندان بختیشوع سبب گسترش این علم در جهان گردیدند.

۲-۳- وضعیت جهانی گیاهان دارویی

امروزه اهمیت گیاهان دارویی در سطح جهان بر کسی پوشیده نیست. میلیون ها نفر از مردم جهان در زمینه کشت، برداشت فرآوری و سایر جنبه های گیاهان دارویی فعالیت دارند. بطوریکه فقط در کشور چین بیش از ۱۰۰ میلیون نفر به کار گیاهان دارویی اشتغال دارند. براساس آمار سازمان بهداشت جهانی بیش از ۸۰ درصد از مردم جهان برای درمان انواع بیماری ها از ۲۰۰ گونه گیاه دارویی متداول در جهان مصرف می کند.

استفاده از گیاهان دارویی سبب شده است تا میزان گیاهان دارویی در کشورهای توسعه یافته روز به روز افزایش یابد، به طوری که واردات گیاهان دارویی (گیاهان معطر شامل آن نمی شود) از ۳۵۵ میلیون دلار در سال ۱۹۷۶ به ۵/۵۱ میلیارد دلار

در سال ۲۰۰۲ رسید و تا سال ۲۰۵۰ بالغ بر ۵ تریلیون دلار خواهد رسید (Kashfi, 2010). میزان واردات گیاهان دارویی در کشورهای مختلف نظیر ژاپن، آلمان، سوئیس و کانادا روز به روز در حال افزایش است. در میان کشورهای نامبرده شده، آلمان وضعیت جالبی دارد. در آلمان نه تنها سابقه‌ای در تولید و مصرف گیاهان دارویی نداشته، بلکه حتی به دلیل آب و هوای سردسیری خود، مزیتی در تولید این نوع گیاهان ندارد. اما این کشور با برنامه ریزی دقیق و منسجم توانسته است خود را به عنوان یک قطب در تولید گیاهان دارویی در جهان معرفی کند. در حال حاضر درآمد ارزی آلمان صرفاً از طریق فراوری و تولید گیاهان دارویی بیش از دو برابر درآمد ارزی ایران از طریق فروش نفت خام و حدود ۶۰ میلیارد یورو است. کشورهای اروپایی به بزرگ‌ترین کشورهای تولیدکننده و مصرف‌کننده گیاهان دارویی تبدیل شده و در حال پیشی گرفتن از یکدیگر در این زمینه هستند. به طور نمونه بر اساس اعلام رسمی سازمان بهداشت جهانی در حال حاضر میزان تجویز داروهای گیاهی در آلمان ۷۷ درصد، در بلژیک و فرانسه ۷۵ درصد و در انگلستان ۷۴ درصد است. مواد اولیه گیاهی و فرآورده‌های درمانی حاصل از آن‌ها سهم مهمی از بازار دارویی را در برمی‌گیرند و بدین خاطر دستیابی به راهبردهای شناخته‌شده بین‌المللی کیفی آن‌ها لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

۳-۳- صادرات گیاهان دارویی

در سال ۱۳۷۷ ایران رتبه اول را در صادرات گیاهان دارویی داشته و در سال ۱۳۸۲ ایران پنجمین صادرکننده گیاهان دارویی در دنیا بود که به دلیل برخی مشکلات به رتبه ۳۲ تنزیل پیدا کرده و در حال حاضر بیشترین صادرات گیاهان دارویی کشور عمدتاً شامل زعفران، گل محمدی، شیرین بیان، گشنیز، زیره ها و موسیر می باشد. برخی دیگر از محصولات صادراتی گیاهان دارویی شامل سقز، باریجه، آنغوزه تلخ، آنغوزه شیرین، کنگر، آویشن، میوه بنه، نسترن، ریشه روناس، علف گاوزبان، پنیرک، و شاء، گل نم‌دار، پنج انگشت، لگجی، قارچ دنبان، بابونه، باریجه، گل محمدی و گلرنگ است.

در حال حاضر بالغ بر ۷۰ تا ۸۰ درصد گیاهان دارویی صادراتی به صورت فله ای می باشد. میزان صادرات محصولات دارویی، صنعتی، مرتعی و جنگلی در قالب قرارداد و با مجوز از کشور در سال های ۹۶، ۹۷، ۹۸ و ۹۹ به ترتیب به میزان ۱۳۳۷، ۱۴۳۴، ۱۸۱۹ و ۶۰۴ تن می باشد.

۳-۴- اقلام مجاز و غیر مجاز گیاهان دارویی جهت صادرات

اقلام غیر مجاز (ممنوعه) شامل:

ریزوم ثعلب، پیاز و گل لاله واژگون، پیاز گل نرگس، ختمی، کاسنی، ریواس وحشی، چوبک، روناس، پوست درخت محلب، سنبل الطیب، مورخوش، چله داغی، سورنجان، خاس و کوله خاس، زنبق وحشی، کوبک وحشی، شیرین بیان، انواع پیازها، قره قات، بیلهر یا کندی کوهی، ریشه سریش، سرخار، انواع لاله، سوسن چهل چراغ، سنبل خوزستانی و کلیه ریشه و پوست درختان و درختچه های جنگلی (به استثناء اقلام مجاز مشروط).

کرفس کوهی، میوه زرشک وحشی، ترنجبین، شیرخشت، فرنجمشک، مریم نخودی، پرسیاووشان، چماز، جفت (پوسته داخلی بلوط)، گز شه‌داد، مستکی، زدو، انچوچک، علف گاوزبان، گل نرگس، برگ کنار، برگ مورد، گل نرگس، زیره سیاه، میوه محلب، اشنیان، گز خوانسار، پسته جنگلی، میوه ناخنک، آویشن، باریجه، کتیرا، وشاء، انزروت، کور، بادام جنگلی، علف چای، عشقه، سرخس، خزه، مرزه خوزستانی، گل بومادران، گل بنفشه، مریم گلی، گل کاسنی، گل گندم، گل اروانه، گلرنگ، تخم کتان، قدومه، اسفرزه، بادیان، انیسون، بادرنجبویه، برگ بو، میوه بنه و بلوط، پنیرک، بابونه، شاه تره، اسطوخدوس، شکر تیغال، سقز، همیشک، کلیه بذور و میوه درختان و درختچه های جنگلی، موسیر، برگ و سرشاخه کوله خاس، سقز، کنگر و قارچ خوراکی (برداشت از مراتع) می باشد.

۵-۳- کشورهای هدف صادرات گیاهان دارویی (محصول تازه و خشک)

از نقطه نظر مصرف می توان گفت که با توجه بر کاربرد دارویی، غذایی و آرایشی محصولات مورد مطالعه، کلیه کشورهای دنیا می توانند بعنوان کشورهای مصرف کننده این محصولات محسوب گردند. لیکن در این قسمت، به منظور ارائه اطلاعات، بیشتر کشورهایی که این محصولات (بصورت تازه و خشک شده) در چند سال گذشته به آنها صادرات وجود داشته است، از سالنامه آمار بازرگانی خارجی کشور استخراج شده است که شامل چین، هند، امارات متحده عربی، انگلیسی، ژاپن، فرانسه، اسپانیا، آلمان و روسیه (کشورهای مقصد صادرات گل و گیاه دارویی، غذایی و آرایشی از ایران بصورت تازه و خشک شده) می باشد.

۶-۳- کشورهای تولید کننده گیاهان دارویی

ده کشور عمده تولید کننده گل و گیاه دارویی، غذایی و آرایشی به ترتیب حجم تولید شامل هندوستان، چین، هلند، فرانسه، آرژانتین، مجارستان، اسپانیا، پاکستان، مصر و برزیل می باشد.

۷-۳- واردات گیاهان دارویی به ایران

بر اساس آمار رسمی، برخی از گیاهان دارویی به شکل اسانس و عرقیات از کشورهای مختلف وارد کشور می شود. این گیاهان حتی به عنوان ادویه به ایران وارد شده و به فروش می رسد. گیاهان دارویی وارداتی مانند زردچوبه، فلفل، مارچوبه، فلفل سیاه، زیره و ... می باشد. این گیاهان که بیشتر بعنوان ادویه مورد استفاده قرار می گیرند از کشورهای افغانستان، هندوستان و پاکستان وارد می شوند.

^۴ اقلام مجاز مشروط مستلزم اخذ مجوز از سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور (دفتر برنامه ریزی، بودجه و هماهنگی طرح)

بر طبق آمار غیر رسمی، سالانه چندین ۱۰۰۰ تن گیاهان دارویی به صورت قاچاق به کشور وارد می شود که بخش عمده از کشورهای افغانستان و پاکستان است. گیاهانی مانند برگ سنا، چای ترش، انواع صمغ ها، زنیان، آنیسون، برگ شوید، بذر ریحان، بالنگو و جز این دسته از گیاهان دارویی هستند که به صورت قاچاق از مرز پاکستان وارد می شود.^۵

۸-۳- برخی مسائل و مشکلات عمده در حوزه صادرات گیاهان دارویی

صنعت گیاهان دارویی در کشور علی رغم قابلیت ها و ظرفیت های فراوان، از وجود مشکلات متعددی رنج می برد، به گونه ای که رشد و گسترش صنعت مذکور بسیار کندتر از حدی است که شایسته آن می باشد. در حوزه صادرات این محصولات نیز مشکلاتی وجود دارد که در زیر به مهمترین آنها اشاره می شود:

۱-۸-۳- ضعف در برندینگ

با توجه به پتانسیل بالای کشور در زمینه تولیدات گیاهان دارویی، یکی از مشکلات اصلی کشور نبود برند است. این در حالی است که در سایر کشورها از گیاهان داخلی ما برند می سازند و با هزینه ای چند برابر صادر می کنند.

۲-۸-۳- بسته بندی گیاهان دارویی

به دلیل عدم توجه در بخش بسته بندی، صادرات این گیاهان اغلب به صورت فله ای و طبعا با سود بسیار کم انجام می شود. عدم بسته بندی مناسب در طول فرآیند توزیع، حمل و نقل و صادرات سبب کاهش کیفیت این محصولات شده و همین امر سبب از دست دادن بازارهای سودآور جهانی برای کشور ما می شود. در بسته بندی گیاهان دارویی باید به این نکته توجه کرد که بسته بندی نه تنها از نظر اقتصادی بلکه از نظر ایمنی، کیفیت، بهداشت و درمان محصول را در جایگاه مناسبی قرار می دهد.

۳-۸-۳- خام فروشی

بی توجهی به صنعت گیاهان دارویی به گونه ای است که اغلب گیاهان خام دارویی به کشورهای دیگر صادر و سپس به صورت فرآوری شده دو باره به کشور وارد می شوند. خام فروشی را می توان به معنای واقعی از دست دادن ثروت در این حوزه معرفی کرد. به عنوان مثال بخش قابل توجهی از زعفران ایرانی به صورت فله از کشور خارج و در سایر کشورها بسته بندی شده و در دنیا توزیع می شود. خام فروشی، زراعت گیاهان دارویی را هم با مشکلات اقتصادی مواجه می کند. چراکه وقتی گیاهان به صورت فله به فروش می رشد برای تولید کننده هم به صرفه نخواهد بود، در حالیکه با فرآوری ارزش افزوده ایجاد خواهد شد.

۵ سند ملی شورای ستاد راهبری نقشه جامع علمی کشور

۹-۳- تجربه کاشت گیاهان دارویی در کشور

با توجه به محدودیت منابع آب و بنابراین تهدید بخش کشاورزی، حوزه گیاهان دارویی فرصتی است تا علاوه بر تولید ثروت در مصرف منابع رو به کاهش آب نیز صرفه جویی کرد. در این راستا متناسب با شرایط اقلیمی کشور می‌توان از مکانیسم‌های مختلف بهره گرفت. از جمله استراتژی‌های پیش‌رو روش‌های به‌زراعی با رویکرد کاهش مصرف آب، حذف گیاهان پرابخواب و بهره‌گیری از گیاهان دارویی و معطر که نیاز آبی کمی دارند می‌باشد. در حال حاضر بسیاری از مزارع و باغات در سراسر کشور به دلیل کاهش بارش در چند سال گذشته از گردونه تولید حذف گردیده است ولی با برنامه ریزی صحیح و انجام پژوهش‌های کاربردی می‌توان از گیاهان دارویی کم آبخواه بعنوان کشت جایگزین در این مناطق بهره جست که می‌تواند به توسعه پایدار بخش کشاورزی و در ابعاد کلان به توسعه اقتصادی، خودکفایی دارویی، اشتغال و حفظ ذخایز ژنتیکی کمک نماید. در این شرایط برنامه‌ریزی مبتنی بر بهره‌گیری از گیاهان دارویی کم آبخواه و دیم که نیاز آبی به مراتب کمتری دارند قطعاً مفید و در توسعه بخش کشاورزی مؤثر خواهد بود. در جدول شماره (۱-۱) لیست گیاهان دارویی کاشته شده در استان‌های مختلف کشور آورده شده است.

جدول شماره (۱-۳) گیاهان دارویی کشت شده در کشور (سال زراعی ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۰)

نام فارسی	نام علمی	نام فارسی	نام علمی	نام فارسی	نام علمی
بومادران	<i>Achillea millefolium</i>	شکر تیغال	<i>Echinops persicus</i>	جعفری	<i>Petroselinum crispum</i>
خارشتر	<i>Alhagi camelorum</i>	گاوزبان	<i>Echium amoenum</i>	عروسک پشت پرده	<i>Physalis alkekengi</i>
موسیر	<i>Allium hirtifolium</i>	آنگوزه	<i>Ferula assa-foetida</i>	زنیان	<i>Pimpinella anisum</i>
سیر	<i>Allium sativum</i>	باریجه	<i>Ferula gumosa</i> Boiss.	بارهنگ	<i>Plantago major</i>
آلوئه ورا	<i>Aloe vera</i>	رازیانه	<i>Foeniculum vulgare</i>	اسفرزه	<i>plantago psyllium</i>
ختمی	<i>Althaea rosea</i>	شاتره	<i>Fumaria parviflora</i>	خرقه	<i>Portulaca oleracea</i>
قدومه	<i>Alyssum homalocarpum</i>	گالگا	<i>Galega officinalis</i>	انار سیاه	<i>Punica granatum</i>
شوید	<i>Anethum graveolens</i>	جینکوبیوبا	<i>Ginkgo biloba</i>	ریواس	<i>Rhum ribes</i>
کرفس	<i>Apium graveolens</i>	شیرین بیان	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	سماق	<i>Rhus coriari</i>
بابا آدم	<i>Arctium lappa</i>	عشقه	<i>Hedera helix</i>	نسترن	<i>Rosa canina</i>
ترخون	<i>Artemisia dracunculus</i>	گلپر	<i>Heracleum persicum</i>	بن گل‌سرخ	<i>Rosa damascena</i>
سپستان	<i>Assyrian pulm</i>	چای ترش	<i>Hibiscus Sabdariffa</i>	گل محمدی	<i>Rosa dmascena</i>
کتیرا	<i>Astragalusgossypinus</i>	رازک	<i>Humulus lupulus</i>	رزماری	<i>Rosmarinus officinalis</i>
زرشک	<i>Berberis vulgaris</i>	گل راعی	<i>Hypericum perforatum</i>	زعفران	<i>Saffron</i>

<i>Salix aegyptiaca</i>	بیدمشک	<i>Hyssopus officinalis</i>	زوفا	<i>Borago officinalis</i>	گاوزبان اروپایی
<i>Salvia officinalis</i>	مریم گلی	<i>Indigofera tinctoria</i>	وسمه	<i>Brassica napus</i>	کلزا
<i>satur</i>	مرزه بختیاری	<i>Kalussia odoratissima</i>	کرفس کوهی	<i>Calendu la officinalis</i>	همیشه بهار
<i>Satureja hortensis</i>	مرزه	<i>Lactuca sativa</i>	کاهو	<i>Cannabis sativa</i>	شاهدانه
<i>Satureja khuzistanica</i>	مرزه خوزستانی	<i>Lallementia ibreirica</i>	بالنگو	<i>Capparis spinosae</i>	کور
<i>Sesamum indicum</i>	کنجد	<i>Lavandula angustifolia</i>	اسطوخودوس	<i>Capsicum annum</i>	فلفل قرمز
<i>Silybum marianum</i>	ماریتغال	<i>Lawsonia inermis</i>	حنا	<i>Carthamus tinctorum</i>	گلرنگ
<i>Solidago canadensis</i>	علف طلا	<i>Levisticum officinale</i>	انجدان رومی	<i>Carum carvi</i>	زیره سیاه
<i>Stachys lavandalifolia</i>	چای کوهی	<i>Lippia citroidora</i>	به لیمو	<i>Cassia fistula</i>	فلوس
<i>Stevia rebaudiana</i>	استویا	<i>Malva sylvestris</i>	پنیرک	<i>Cichorium intybus</i>	کاسنی
<i>Tanacetum balsamita</i>	شاهسپرم	<i>Matricaria recutita</i>	بابونه	<i>Cimunum ciminum</i>	زیره سبز
<i>Tanacetum parthenium</i>	بابونه چشم گاو	<i>Mentha longifolia</i>	نعناع	<i>Coriandrum sativum</i>	گشنیز
<i>Thymus daenensis</i>	آویشن	<i>Mentha piperita</i>	نعناع فلفلی	<i>Cucurbita pepo</i>	کدوتخم کاغذی
<i>Trachyspermum copticum</i>	زنیان	<i>Mentha pulegium</i>	پونه	<i>Cyamopsis tetragonoloba</i>	گوار
<i>Trigonella fornum-graecum</i>	شنبلیله	<i>Momorida charantia</i>	کارلا	<i>Cynara scolymus</i>	آرتیشو (کنگرفرنگی)
<i>Triticosecale witmack</i>	تریتیکاله	<i>Myrtus communis</i>	مورد	<i>Descurainia sophia</i>	خاکشیر
<i>Urtiandrum dioica</i>	گزنه	<i>Nigella sativa</i>	سیاه دانه	<i>Dorema ammoneum</i>	کما- بیلهر
<i>Valeriana officinalis</i>	سنبل الطیب	<i>Ocimum basilicum</i>	تخم شربتی	<i>Dracocephalum kotschyi</i>	زرین گیاه
<i>Verbascum phlomoides</i>	خرگوشک	<i>Ocimum basilicum</i>	ریحان	<i>Dracocephalum moldavica</i>	بادرنجبویه
<i>Zingiber officinalis</i>	زنجبیل	<i>Oenothera bienni</i>	گل مغربی	<i>Dracocephalum sp.</i>	بادرشبی
<i>Ziziphura tenui</i>	کاکوتی	<i>Organum vulgare</i>	مرزنجوش	<i>Dracocephalum kotchyi</i>	زرین گیاه
<i>ziziphus jojoba</i>	عناب	<i>Passiflora incarnata</i>	گل ساعتی	<i>Ducrosia anethifolia</i>	مشکک
<i>Ziziphus spina-christi</i>	کنار	<i>Pelargonium graveolens</i>	شمعدانی عطری	<i>Echinacea purpurea</i>	سرخارگل

جدول (۲-۳) گیاهان دارویی پیشنهاد شده در نواحی مختلف رویشی به صورت دیم

ناحیه رویشی	استان	گونه های پیشنهادی
هیرکانی	گلستان	گل محمدی، گل گاوزبان
	گیلان	گل گاوزبان
	مازندران	روناس، باریجه، ثعلب، گل گاوزبان، آویشن
ایرانی - تورانی	تهران	آویشن، گلپر، باریجه، کتیرا
	البرز	باریجه
	خراسان جنوبی	آنگوزه، وشاء، کلپوره
	خراسان رضوی	قره قات، سریش، باریجه
	خراسان شمالی	باریجه، کتیرا، سریش
	زنجان	کتیرا، باریجه، آویشن
	سمنان	باریجه، خار شتر، زرشک، بادام کوهی، آنگوزه
	قزوین	سماق، سنجد، زرشک، عناب، گل محمدی
	قم	باریجه، اشنان
	کرمان	زیره سیاه، بادام کوهی، آنگوزه، شیرین بیان
	یزد	وشاء، اشنان، آنگوزه، شیرین بیان
	آذربایجان غربی	آویشن، کتیرا، موسیر
	اصفهان	آنگوزه، شیرین بیان، باریجه، کتیرا، کلوس، موسیر
زاگرس	ایلام	بنه، گل نرگس، گاوزبان، آویشن، به لیمو، گل محمدی، بادام کوهی، آلوئه ورا، رملیک، کنار
	چهارمحال بختیاری	کلوس، موسیر، تره کوهی، کنگر، زرین گیاه، مرزه بختیاری
	فارس	آنگوزه، شیرین بیان، باریجه، مورد، بنه، آویشن شیرازی
	کردستان	بنه، موسیر، محلب
	کرمانشاه	موسیر، کنگر، آویشن، ریواس، علف مار، گاوزبان
	کهگلویه و بویراحمد	آویشن دناپی، بیلهر، بادام کوهی، کلوس، مورد
	لرستان	گل محمدی، آنگوزه، باریجه، کنگر، بادام کوهی، بنه، موسیر، گل نرگس

مرکزی	کتیرا، باریجه، شیرین بیان، آویشن، موسیر
	همدان
آذربایجان شرقی	علف مار
	اردبیل
خلیج فارس - عمانی	سیستان و بلوچستان
	جنوب کرمان
	هرمزگان
	خوزستان
	خار شتر، آویشن
	هندوانه ابوجهل، آنگوزه، آویشن شیرازی
	آنگوزه، آویشن شیرازی، مهرخوش
	آویشن، لگجی، مرزه کوهی، هندوانه ابوجهل، مرزه خوزستانی، بومادران، خارشتر

جدول شماره (۳-۳) گونه های گیاهان دارویی کشت شده به تفکیک استان (سال های زراعی ۱۳۹۹-۱۴۰۰)

استان	گونه های کشت شده
گلستان	سیاه دانه، زیره سبز، زعفران، گل محمدی، گل محمدی، نعناقلی، گل گاوزبان، خارمریم، مریم گلی، به لیمو، کدوی طبی، مرزنجوش، بادرنجبویه، کنگر فرنگی
گیلان	گل گاوزبان آلوئه ورا، زعفران، گل محمدی، آویشن، اسطوخدوس، رزماری، به لیمو، سیاه دانه، زنجبیل، موسیر
مازندران	گل گاوزبان، گل محمدی، خارمریم، به لیمو، نعناقلی، آویشن، استویه، سنبل الطیب، مریم گلی، عروسک پشت پرده، بادرنجبویه، پونه کوهی
تهران	بابونه، آویشن، بادرنجبویه، رازیانه، شوید، سنبل الطیب، گل راعی، سرخارگل، سیر، بومادران، گل همیشه بهار، رازیانه، زیره سبز، شاه تره، رزماری، اسطوخدوس، آنیسون
البرز	خارشتر، زعفران، زرشک، عناب
خراسان جنوبی	زعفران، زیره سبز، خاکشیر، پنیرک، گل محمدی، سماق، نعناقلی، رزماری، اسطوخدوس، بابونه، ختمی، شیرین بیان، کاسنی، همیشه بهار، سرخارگل، آلوئه ورا، گل گاوزبان، ریواس
خراسان رضوی	زعفران، زیره سبز، خاکشیر، پنیرک، رازیانه، تخم شربتی
خراسان شمالی	زیره سبز، آویشن باغی، باریجه، نعناقلی، خاکشیر، گشنیز، کدو طبی، کتان
زنجان	گل محمدی، زعفران، زیره سبز، موسیر، سیاه دانه، آویشن باغی، اسطوخدوس، ختمی، تخم شربتی
سمنان	باریجه، آنگوزه، کما، بادام کوهی، زیره سبز

قزوین	زعفران، گل محمدی، گل گاوزبان، شیرین بیان، سیاه دانه، سماق، زرشک، زعفران، زالزالک، بابونه
قم	گل محمدی
کرمان	زعفران، گل محمدی، آویشن، زیره سبز، پنیرک، آنگوزه، گل گاوزبان، نعنافللی، ترخون، الوئه ورا
یزد	مرزنجوش، شوید، شنبلیله، نعنا فللی، شاه نره، مرزه، کاسنی، گل گاوزبان
آذربایجان غربی	سیاه دانه، اسطوخدوس، سرخارگل، گل گاوزبان ایرانی، آویشن باغی، زیره سبز، زنیان، رازیانه، همیشه بهار، گل محمدی
اصفهان	زعفران، گل محمدی، موسیر، زیره سبز، سیاه دانه، بابونه شیرازی، باریجه، آنگوزه، آلوئه ورا، شیرین بیان، آویشن، پنیرک، زرشک، زعفران، ترخون
ایلام	زوفا، نعنافللی، آویشن، به لیمو، چای ترش، مرزه خوزستانی، کنجد، زیره سبز
چهارمحال بختیاری	گل محمدی، موسیر، زعفران، آنگوزه، باریجه، کرفس کوهی، آویشن، نعنافللی، زیره سبز، سیاه دانه
فارس	زعفران، گل محمدی، به لیمو، آویشن باغی، بادرنبویه، آنگوزه، مورد، مرزنجوش
کردستان	بالنگو، گشنیز، زوفا، سیاه دانه، زیره سبز، زیره سیاه، اسفرزه، رازیانه، همیشه بهار، کتان، موسیر
کرمانشاه	سیاه دانه، گشنیز، گل محمدی، نعنافللی، آویشن، به لیمو، آلوئه ورا، بابونه، زعفران، ریواس، باریجه، آنگوزه، گل گاوزبان، زیره سبز، چویل، کندل کوهی
کهگلویه و بویراحمد	باریجه، آنگوزه، گرانگین، کندل کوهی، جاشیر، کرفس کوهی، تره کوهی، آویشن، خارشتر، بومادران، سیاه دانه، کاسنی، بادرنبویه، ریواس، موسیر، کنگر
لرستان	موسیر، سیاه دانه، گشنیز، سیاه دانه، کلزا، آویشن، مریم گلی، خاکشیر، زعفران، گل گاوزبان، کاسنی، گل محمدی، مرزه بختیاری
مرکزی	زعفران، گل محمدی، رزماری، اسطوخدوس، نعنافللی، آلوئه ورا، آویشن، بادرنبویه، زیره سبز، کدوی پوسته کاغذی، کاسنی، سرخارگل، مریم گلی، کتیرا، باریجه، زوفا، توت روباه، مریم نخودی، چای کوهی
همدان	رازیانه، سیاه دانه، گشنیز، خاکشیر، زیره سبز، شیرین بیان، کتیرا، حنا، زعفران، توتون، پنبه، باریجه، رزماری، بابونه، کلزا، خارمریم، گل محمدی، بادرنبویه، سنبل الطیب، سیر
آذربایجان شرقی	گل محمدی، زعفران، سماق، موسیر، آویشن، سیاه دانه، زیره سبز

اردبیل	بابونه، گل گاوزبان، گل محمدی، علف مار، کاکوتی، نسترن کوهی، پونه کوهی، شیرین بیان، اسپند
سیستان و بلوچستان	حنا، چای ترش، نیل، سیر، زیره سبز، شنبلیله، گلرنگ، زعفران، گل محمدی، عناب، رازیانه، زنیان، پنیرک، فلوس، به لیمو، استویا، آلوئه ورا
جنوب کرمان	زعفران، گل محمدی، چای ترش
هرمزگان	آویشن، بابونه، حنا، مرزنجوش، نعناقلی، به لیمو، چای ترش، سیستان
خوزستان	چای ترش، گشنیز، بابونه، مورد، کور، موسیر، کاسنی، نعناقلی، به لیمو، رزماری، بومادران، آلوئه ورا
بوشهر	سیاه دانه، آلوئه ورا، کنجد، حنا

توسعه کشت گیاهان دارویی بومی کشور از اولویت های وزارت جهاد کشاورزی است که در طرح ملی گیاهان دارویی، تعدادی از این گونه های گیاهی که دارای مزیت هستند شناسایی و معرفی شده اند. این گیاهان شامل: زعفران (*Crocus sativa*)، گل محمدی (*Rosa damacena*)، موسیر (*Allium stipitatum*)، باریجه (*Ferula gummosa*)، آنگوزه (*Ferula assa-foetida*)، کرفس کوهی (*Kelussia odoratissima*)، شیرین بیان (*Glycyrrhiza glabra*)، رازیانه (*Foeniculum vulgare*)، انواع زیره (*Cuminum sp*)، ریحان (تخم شربتی) (*Ocimum basilicum*) و سیاه دانه (*Nigella sativa*) می باشد. در این طرح نیز، توسعه کشت برخی از این گیاهان در نظر گرفته شده است و بر همین اساس در جوامع عشایری نسبت به ترویج و توسعه کشت گیاهان دارویی دارای اهمیت و بازار اقدام خواهد شد.^۶

جدول شماره (۴-۳) تجارب مربوط به آموزش و کشت گیاهان دارویی در مناطق عشایری در قالب طرح توانمند سازی زنان روستایی و عشایری

ردیف	منطقه عشایری	نام گیاه/آموزش
۱	آذربایجان شرقی / کلیبر / نجف تراکمه	گل محمدی
۲	اردبیل / سرعین / اوجور اردبیل / گرمی / آق بابا مشکین شهر / مناطق بیلاقی و قشلاقی	گل محمدی
۳	ایلام / بدره / کل ایلام / ایوان / کلان	به لیمو ، آویشن باغی رازیانه ، گل همیشه بهار

^۶ گیاهان دارویی معرفی شده توسط دفتر گیاهان دارویی وزارت جهاد کشاورزی جهت توسعه کاشت

سیاه دانه ، رازیانه ، نعنا فلفلی آویشن ، مریم گلی زعفران	ایلام /دهلران /پتک دیناروند ایلام /ملکشاهی /گراب ایلام /چرداول /زنجیره علیاه ایلام /دره شهر /ماژین	
زیره، آویشن، نعنا فلفلی	تهران/اسلمان آباد /جواد آباد تهران /دماوند /وادان تهران /ملارد /امین آباد	۴
زعفران	چهارمحال و بختیاری	۵
زیره سیاه، بارهنگ، کرچک	سمنان / آرادان	۶
چای ترش	سیستان و بلوچستان/مهرستان /کلچاتی/بختی	۷
زیره، شوید، آلوئه ورا	فارس/مرکزی /منطقه میانجنگل /محدوده خیرآباد	۸
گل محمدی	کرمان /بردسیر/گلزار	۹
گل گاوزبان ، مریم گلی، زوفا، افسنتین	گلستان /اگنبند/قره ماخر	۱۰
زعفران	جیرفت /منطقه عشایری گوریت	۱۱
کشت نعنای فلفلی	مازندران /بابل/ازارون مرکز بندپی شرقی	۱۲

۱۰-۳- الزامات و مجوزهای مورد نیاز برای شروع فعالیت

داشتن مجوزهای لازم از نهادهای نظارتی از الزامات تولید این گروه از محصولات است. در احداث و راه اندازی یک واحد تولیدی جدید، ابتدا باید جواز تأسیس از سازمان صنعت، معدن و تجارت و مجوزهای مربوط به بسته بندی از سازمان جهاد کشاورزی اخذ شود. پس از طی مراحل نصب و راه اندازی دستگاه های خشک کن، پروانه بهره برداری صادر می شود. دارنده پروانه بهره برداری به معاونت غذا و دارو مراجعه کرده و تقاضای اخذ مجوزها داده می شود.

مجوزهای لازم برای راه اندازی واحد خشک کن و بسته بندی گیاهان دارویی

✓ دستورالعمل حداقل فاصله محل احداث از واحدهای آلاینده

✓ آئین نامه صدور پروانه تأسیس واحدهای تولید داروهای گیاهی، بسته بندی گیاهان دارویی، تولید عصاره ها و اسانس گیاهی.

✓ مراحل صدور پروانه تأسیس واحد تولید فرآورده های طبیعی.

۱۱-۳- ضوابط و مقررات بسته‌بندی گیاهان دارویی^۷

ماده ۱: مجوز بسته‌بندی گیاهان دارویی اختصاصاً به واحدهای بسته‌بندی که دارای اجازه تأسیس از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی می‌باشند، داده می‌شود.

ماده ۲: واحدهای بسته‌بندی مجاز، پس از گرفتن مجوز از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی صرفاً می‌توانند اقدام به بسته‌بندی آن دسته از گیاهان دارویی نمایند که نام آن‌ها در فهرست تهیه‌شده توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موجود می‌باشد.

تبصره ۱- در صورتی که درخواستی مبنی بر بسته‌بندی گیاهی خارج از فهرست مذکور توسط متقاضیان ارائه گردد، پس از بررسی کارشناسان اداره گیاهان دارویی و تأیید شورای بررسی و تدوین داروهای گیاهی و طبیعی ایران، نام گیاه به فهرست اضافه خواهد گردید.

ماده ۳: صدور مجوز بسته‌بندی منوط به دارا بودن امکانات کشت و یا ارائه قرارداد کشت گیاه مورد در خواست می‌باشد.

ماده ۴: متقاضی جهت اخذ مجوز بسته‌بندی می‌باید سایر مدارک ذیل را ارائه نماید:

۱-۴. ارائه پروانه تأسیس واحد بسته‌بندی

۴-۲. تعیین جنس و گونه گیاه و ارسال نمونه هر بار یومی جهت بررسی توسط کارشناسان

۴-۳. ذکر روش جمع‌آوری، خشک کردن، زمان و مکان جمع‌آوری

۴-۴. ذکر قسمت استفاده‌شده از گیاه (برگ، ریشه، ریزوم و ...)

۴-۵. ذکر روش آلودگی‌زدایی

۴-۶. ذکر چگونگی مصرف و تاریخ تولید

۴-۷. ذکر مشخصات بسته‌بندی به شرح ذیل:

الف. نام گیاه (فارسی و لاتین) و قسمت مورد استفاده

ب. نحوه مصرف

ج. کاربرد درمانی

د. تاریخ تولید

و. شماره پروانه

ه. وزن

ی. تاریخ انقضا

لازم به ذکر است جهت انجام این طرح قبلاً مجوز بسته‌بندی از سازمان جهاد کشاورزی اخذ گردیده است.

^۷ سازمان بهداشت و درمان

۱۲-۳- حداقل شرایط لازم جهت واحدهای بسته‌بندی گیاهان دارویی^۸

واحد بسته‌بندی گیاهان دارویی باید در خارج از شهر و دور از تجمع مردم و آلودگی هوا باشد. احداث کارخانه در محل‌هایی که جاده خاکی دارند، نزدیک کارخانه‌هایی که مولد دود و گردوغبار هستند، نزدیک دامداری، مرغداری، بیمارستان‌ها و یا در مجاورت فاضلاب‌های آلوده مجاز نمی‌باشد.

- ✓ مساحت زیر بنای مفید برای این واحدها حداقل ۵۰۰ مترمربع در نظر گرفته شود.
- ✓ تقسیمات ساختمان باید طوری در نظر گرفته شود که حدود دوپنجم آن به سالن‌های تولید و بسته‌بندی و دوپنجم آن به انبارها اختصاص یافته و فضای باقیمانده به‌طور مناسب جهت واحد کنترل، ناهارخوری، سرویس‌های بهداشتی و بخش اداری تقسیم گردد.
- ✓ عملیات تولید باید در محدوده معین با ابعاد مناسب انجام شود. به‌منظور ممانعت از آلودگی یا به‌هم‌ریختگی برای هر یک از عملیات تولید نظیر بوجاری، خرد و آسیاب کردن و بسته‌بندی گیاهان دارویی بایستی فضای جداگانه و معین در نظر گرفته شود.
- ✓ در واحدهایی که از گیاهان دارویی به‌صورت تازه استفاده می‌کنند باید فضاهای جداگانه‌ای جهت نگهداری کوتاه‌مدت گیاهان تازه، پاک کردن، شستشو و خشک کردن آن‌ها در نظر گرفته شود.
- ✓ دیوارها باید تا سقف کاشی، قابل شستشو، بدون درز، یکنواخت و مقاوم باشند.
- ✓ کف انبارها و سالن‌های تولید و بسته‌بندی باید سنگ یا موزاییک، مقاوم و با کف شوی و شیب مناسب باشد.
- ✓ سرویس‌های بهداشتی کارگران بایستی کاملاً از انبارها و سالن‌های تولید و بسته‌بندی جدا و یا فاصله داشته باشند.
- ✓ کلیه قسمت‌های تولید باید از نور کافی برخوردار بوده و دارای کانال‌های تهویه هوا با دریچه‌های مناسب باشند.
- ✓ انبارها باید طوری طراحی و ساخته شوند که از شرایط خوب جهت نگهداری محصولات برخوردار باشند. درجه حرارت انبار می‌بایست در محدوده ۲۲ درجه سانتی‌گراد (به‌اضافه یا منهای ۳ درجه) و میزان رطوبت کمتر از ۴۰٪ باشد.
- ✓ انبارها باید از تهویه مناسب و نور کافی برخوردار باشند. استفاده از کولرآبی به علت ایجاد رطوبت جایز نیست، در صورت نداشتن تهویه از کولرگازی و یا دستگاه چیلر کوچک می‌توان برای خنک کردن استفاده نمود.
- ✓ درروی دیوارهای انبار باید دماسنج، رطوبت‌سنج و در کلیه قسمت‌ها کپسول‌های آتش‌نشانی تعبیه گردد.
- ✓ کل انبار و به‌خصوص زیر سقف‌ها باید سالی یک‌بار سم‌پاشی شود تا از نفوذ موش و حشرات جلوگیری به عمل آید.
- ✓ کلیه درها و پنجره‌های بازشو جهت جلوگیری از ورود حشرات و پرندگان می‌باید مجهز به توری باشند.
- ✓ دهانه کف شوی‌ها باید دارای پنجره بوده و زیر آن توری خیلی ریز گذاشته شود تا از ورود حشرات از دهانه فاضلاب جلوگیری به عمل آید.

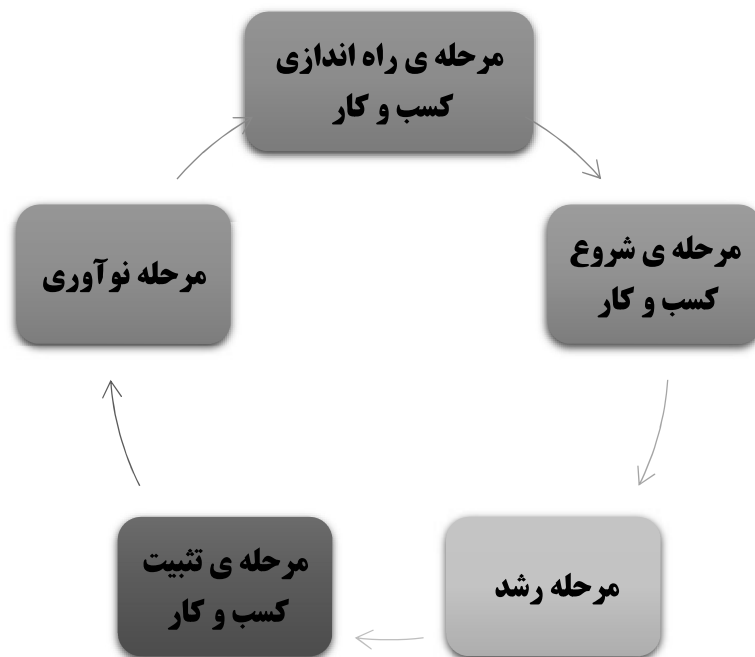
^۸ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

- ✓ کارگران باید ملبس به روپوش و کلاه به رنگ روشن و کفش کار بوده و در هنگام تولید از ماسک مناسب و دستکش استفاده نمایند. کارگران این واحدها در موقع استخدام باید مورد معاینات پزشکی و آزمایشات طبی لازم قرار گیرند و حداقل آزمایشات طبی لازم عبارت‌اند از تست عدم اعتیاد، عکس‌برداری از ریتین، VDRL و آزمایشات انگلی و این آزمایشات حداقل سالی یک‌بار تکرار شود.
- ✓ واحدهای مذکور باید دارای مسئول فنی واجد شرایط جهت نظارت و کنترل عملی و فنی بر امور تولید باشد.
- ✓ حداقل کنترل‌هایی که می‌باید در واحد بسته‌بندی گیاهان دارویی انجام گیرد شامل تعیین جنس و گونه گیاهی، تعیین مشخصات ماکروسکوپی و میکروسکوپی بخش مورد استفاده گیاه (مشخصات خرده نگاری)، درصد رطوبت، درصد اجسام خارجی آلی (*Foreign organic matter*)، (میزان خاکستر تام و خاکستر نامحلول در اسید، کنترل میکروبی و قارچی فرآورده، میزان باقیمانده سموم در گیاه (در صورت سم‌پاشی گیاه به منظور دفع آفات نباتی)، کنترل بسته‌بندی نهایی از نظر وضع ظاهری و وضعیت جعبه‌ها و کارتن‌ها می‌باشد.

فصل چهارم - برنامه توسعه

۱-۴- زمینه‌ها و ابعاد توسعه

چرخه عملیات شروع و توسعه هر کسب و کار از پنج مرحله تشکیل شده است:

۱-۴-۱- مرحله ی راه اندازی کسب و کار

مرحله ی اول شامل فعالیت های مرتبط با شکل گیری اولیه کسب و کار است. در مرحله ی آغازین، فرآیند کارآفرینانه ایجادشده و خلاقیت مورد نیاز است. در این مرحله؛ هدف کلی، مأموریت ها و جهت کسب و کار در قالب استراتژی و اهداف طرح مشخص می شود (ارائه ایده توسعه کاشت گیاهان دارویی و فرآوری آن می تواند زمینه تنوع در کسب درآمد برای جامعه عشایری را فراهم آورد، طرحی تهیه و جوانب کار که شامل منابع تأمین هزینه های راه اندازی به بخش خصوصی و ارائه تسهیلات به عشایر جهت کاشت گیاهان دارویی شناسایی می شود).

۲-۴-۱- مرحله ی شروع کسب و کار

در این مرحله، فعالیت های لازم برای ایجاد برنامه ی رسمی کسب و کار، جست و جوی سرمایه، انجام فعالیت های بازاریابی و ایجاد تیم کارآفرینانه ی موثر انجام می گیرد (بخش خصوص که باید واحد خشک کن را راه اندازی کند و عشایر واجد شرایط شناسایی شده و فعالیت هر دو گروه آغاز می شود).

۳-۴-۱- مرحله رشد

این مرحله نیازمند تغییرات مهمی در استراتژی کارآفرینانه است. زیرا رقبا و دیگر نیروهای بازار، مشغول ایجاد تغییر و تحول در استراتژی های خود هستند و چالش های جدیدی پیش روی کسب و کارها قرار می گیرد. در این مرحله، رشد و انتقال از رهبری انفرادی کارآفرینانه به رهبری تیم گرای مدیریتی مطرح است.

۴-۱-۴- مرحله‌ی تثبیت کسب‌وکار

این مرحله هم نتیجه‌ی شرایط بازار و هم تلاش‌های کارآفرینان است. در طول این مرحله، رقابت شرکت‌ها و بی‌تفاوتی مشتریان نسبت به کالاها و خدمات کارآفرینان افزایش می‌یابد و بازار اشباع می‌شود. علاوه بر آن، میزان فروش کسب‌وکار، حالت ثابتی به خود می‌گیرد و شرکت باید در مورد سه تا پنج سال آینده‌ی خود برنامه‌ریزی کند و نوآوری برای موفقیت آینده کسب‌وکار حیاتی است.

۴-۱-۵- مرحله نوآوری یا افول

شرکت‌هایی که به نوآوری توجه نمی‌کنند، سرنوشتی جز نابودی نخواهند داشت. شرکت‌هایی که از نظر مالی موفقیت داشته‌اند، اغلب تلاش می‌کنند تا شرکت‌های نوآورانه‌ی دیگر را صاحب شوند و بدین طریق از رشد خود اطمینان یابند. همچنین تعدادی از شرکت‌ها، تولید محصولات یا خدمات جدیدی را دنبال می‌کنند.

همه‌ی مراحل چرخه‌ی زندگی کسب‌وکارهای کارآفرینانه از دیدگاه استراتژیک اهمیت دارند و هر کدام از این مراحل به استراتژی‌های متفاوتی نیازمندند اما مرحله آخر که مربوط به توسعه و ایجاد نوآوری در روند کسب‌وکار می‌باشد نقش حیاتی خواهد داشت چراکه در صورت نبود و یا انجام اشتباه آن افول مجموعه را در پی خواهد داشت.

توسعه می‌تواند در صورت وجود موارد زیر انجام پذیرد :

- ✓ تعیین اهداف و چشم‌اندازهای برنامه توسعه
- ✓ برنامه‌ریزی استراتژیک و برنامه استراتژی
- ✓ وجود امکانات موردنیاز بخصوص منابع انسانی متناسب با برنامه توسعه
- ✓ وجود مزیت رقابتی و شایستگی‌های محوری به‌عنوان اساس و مبنای توسعه
- ✓ درآمد و منابع مالی کافی
- ✓ اهتمام مؤسس و نیروهای کلیدی مجموعه
- ✓ برند سازی و اعتمادسازی مجموعه در طول دوران فعالیت
- ✓ توانایی مدیریت و کاهش ریسک‌های به وجود آمده در طول دوران فعالیت
- ✓ مشاوره‌های تخصصی کسب‌وکار از افراد خبره در حوزه فعالیت مجموعه
- ✓ ایده، طراحی، خلاقیت در ارائه راهکار

✓ سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی فعالیت‌ها

✓ زمان‌بندی وظایف و کارها

✓ به‌روز بودن در دانش فنی

✓ تجزیه و تحلیل و پردازش اطلاعات

✓ ارزیابی میزان انطباق با معیارها

توسعه فعالیت‌ها، برنامه‌ها و اهداف مجموعه در ابعاد زیر می‌تواند انجام پذیرد :

۱. ایجاد فضای فیزیکی جدید

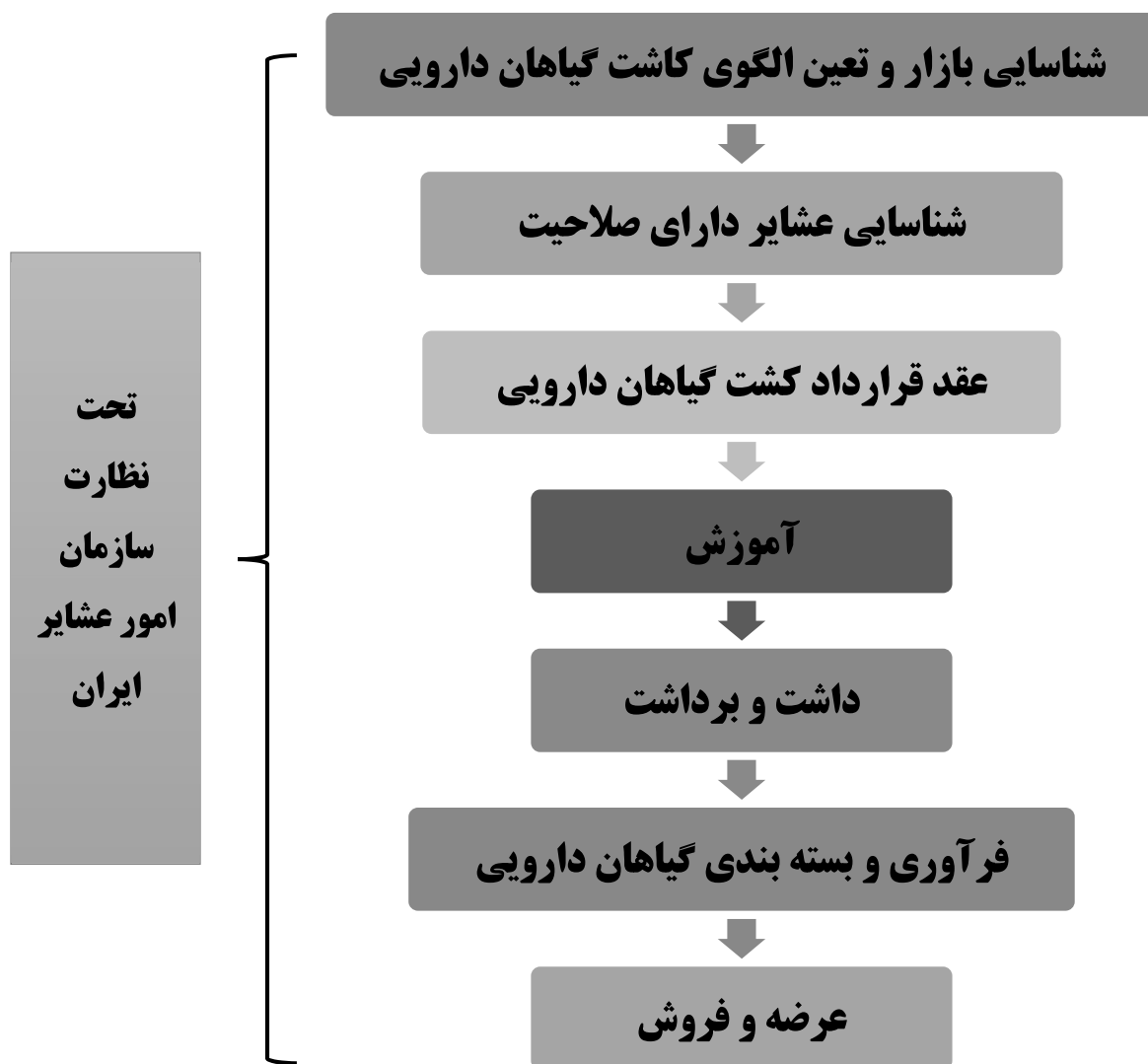
۲. افزایش نیروی انسانی

۳. توسعه و افزایش خدمات ارائه‌شده

۴. نوآوری در سبک ارائه خدمات ارائه‌شده

۵. همکاری با سرمایه‌گذاران

۳-۴- فرآیند (ساز و کار) اجرایی طرح

خرید محصول از عشایر به ۲ صورت می تواند صورت گیرد:

- ۱- پس از تولید با توجه به قرارداد مربوطه، مبلغ مورد نظر پرداخت خواهد شد (بعد از برداشت یا بعد از فرآوری).
- ۲- به روش مشارکتی پس از فروش، سود حاصل (با توجه به توافق انجام شده در قرارداد) بین شرکت و عشایر تقسیم خواهد شد.

۴-۴- پیش بینی برنامه کشت گیاهان دارویی توسط عشایر

بر اساس برنامه پیش بینی شده جهت کاشت گیاهان دارویی در هر یک از استان ها، در جدول ذیل برآورد اعتبار مورد نیاز جهت توسعه کشت گیاهان دارویی به تفکیک استان ها انجام شده است:

جدول (۴-۱) وضعیت موجود و پیش بینی برنامه کشت گیاهان دارویی توسط عشایر و میزان اعتبار مورد نیاز به تفکیک استان ها

ردیف	استان	سطح زیر کشت	اعتبار مورد نیاز (میلیون ریال)	گیاهان پیشنهادی جهت کاشت
۱	آذربایجان شرقی	۱۸	۶۳۰۰	زیره سبز- سیر - گل محمدی- سیاهدانه- زعفران- خار مریم- کنجد
۲	آذربایجان غربی	۴۵	۱۵۷۵۰	گل محمدی- آویشن- گل گاوزبان- زیره سبز- سیاهدانه - بادرنجبویه
۳	اردبیل	۱۸	۶۳۰۰	به لیمو - رزماری- گل محمدی
۴	اصفهان	۱۶۳	۵۷۰۵۰	زربین گیاه- کرفس- زعفران- گل محمدی- موسیر- اسطوخودوس- بابونه- زرشک- سیاهدانه
۵	البرز	۱۱	۳۸۵۰	آویشن- زعفران- سماق- زیره - گلپر
۶	ایلام	۶۰۰	۲۱۰۰۰۰	گل گاوزبان
۷	بوشهر	۹۰	۳۱۵۰۰	سیاهدانه
۸	تهران	۱۷	۵۹۵۰	باریجه- گل گاو زبان- آویشن
۹	جنوب کرمان	۵۰۹	۱۷۸۱۵۰	چای ترش- حنا- گل محمدی- رزماری- آویشن- گل گاوزبان- وسمه
۱۰	چهارمحال بختیاری	۱۶۲۵	۵۶۸۷۵۰	کلوس- موسیر- آویشن- زعفران- کرفس- باریجه- آنگوزه
۱۱	خراسان جنوبی	۲۱۰	۷۳۵۰۰	آنگوزه- خاکشیر- آویشن- زعفران- گل محمدی- زیره سبز- زرشک- عناب- چای ترش
۱۲	خراسان رضوی	۴۳	۱۵۰۵۰	زیره- زعفران- گل محمدی- کما
۱۳	خراسان شمالی	۴۵	۱۵۷۵۰	زعفران- گل محمدی- مریم گلی- آویشن
۱۴	خوزستان	۲۲	۷۷۰۰	رزماری- بادرنجبویه- آویشن- زعفران- نعنا فلفلی - گل گاوزبان- بابونه- گلرنگ
۱۵	زنجان	۰	۰	۰
۱۶	سمنان	۳۴۰	۱۱۹۰۰۰	باریجه- کاسنی- سیر- زیره- زعفران- خارمریم- گل گاوزبان- نعناع- آویشن- رازیانه
۱۷	سیستان بلوچستان	۵۰	۱۷۵۰۰	ختمی- چای ترش- حنا- گلرنگ- آویشن
۱۸	فارس	۲۴۲	۸۴۷۰۰	شیرین بیان- آویشن- آلوئه ورا- زعفران- آنگوزه

۱۹	قزوین	۱	۳۵۰	گل محمدی
۲۰	قم	۱	۳۵۰	خارشر
۲۱	کرمان	۱۳	۴۵۵۰	گل محمدی- آنگوزه
۲۲	کرمانشاه	۰	۰	.
۲۳	کهگیلویه بویر احمد	۴۲۱	۱۴۷۳۵۰	آنگوزه- گل محمدی- موسیر- آویشن- به لیمو
۲۴	گلستان	۸۵۰	۲۹۷۵۰۰	زیره- سیاهدانه
۲۵	گیلان	۳۳	۱۱۵۵۰	گل گاوزبان
۲۶	لرستان	۷	۲۴۵۰	زعفران- موسیر
۲۷	مازندران	۱۲۳	۴۳۰۵۰	آویشن- گل محمدی- گل گاوزبان- نعنای فلفلی- مریم گلی- رزماری
۲۸	مرکزی	۱۰	۳۵۰۰	گل محمدی
۲۹	همدان	۸	۲۸۰۰	نعناع- آویشن- موسیر
۳۰	هرمزگان	۷	۲۴۵۰	آویشن- آنگوزه
۳۱	یزد	۷	۲۴۵۰	زعفران- گل محمدی- گل گاوزبان- اسطوخودوس- آویشن- رزماری
جمع		۵۵۲۹	۱۹۳۵۱۵۰	

۵-۴- پیش بینی برنامه آموزش کاشت، داشت و برداشت گیاهان دارویی

جهت توسعه فعالیت‌ها در حوزه گیاهان دارویی آموزش اولین و مهمترین قدم محسوب می گردد، به همین منظور در جدول ذیل بر اساس میزان سطح زیر کشت در هر یک از استان‌ها، پیش بینی آموزش عشایر بر اساس نفر روز و اعتبار مورد نیاز جهت انجام این فعالیت به تفکیک استان‌ها انجام شده است:

جدول (۲-۴) پیش بینی برنامه آموزش کشت گیاهان دارویی برای عشایر و میزان اعتبار مورد نیاز به تفکیک استان‌ها

ردیف	استان	آموزش (نفر روز)	اعتبار (ریال)
۱	آذربایجان شرقی	۱۱۷	۱۷۵۵۰۰۰۰۰
۲	آذربایجان غربی	۹۳	۱۳۹۵۰۰۰۰۰
۳	اردبیل	۸۷	۱۳۰۵۰۰۰۰۰
۴	اصفهان	۴۲	۶۳۰۰۰۰۰۰۰
۵	البرز	۴۲	۶۳۰۰۰۰۰۰۰
۶	ایلام	۳۵۷	۵۳۵۵۰۰۰۰۰
۷	بوشهر	۱۳۵	۲۰۲۵۰۰۰۰۰
۸	تهران	۸۱	۱۲۱۵۰۰۰۰۰

۳۶۸۵۵۰۰۰۰۰	۲۴۵۷	جنوب کرمان	۹
۴۰۷۲۵۰۰۰۰۰	۲۷۱۵	چهارمحال بختیاری	۱۰
۱۵۳۴۵۰۰۰۰۰	۱۰۲۳	خراسان جنوبی	۱۱
۱۳۵۰۰۰۰۰۰	۹۰	خراسان رضوی	۱۲
۷۲۰۰۰۰۰۰	۴۸	خراسان شمالی	۱۳
۱۲۱۵۰۰۰۰۰	۸۱	خوزستان	۱۴
۰	۰	زنجان	۱۵
۲۹۲۵۰۰۰۰۰	۱۹۵	سمنان	۱۶
۱۶۲۰۰۰۰۰۰	۱۰۸	سیستان بلوچستان	۱۷
۳۶۹۰۰۰۰۰۰	۲۴۶	فارس	۱۸
۴۵۰۰۰۰۰۰	۳	قزوین	۱۹
۴۵۰۰۰۰۰۰	۳	قم	۲۰
۴۹۵۰۰۰۰۰۰	۳۳	کرمان	۲۱
۰	۰	کرمانشاه	۲۲
۴۰۹۵۰۰۰۰۰	۲۷۳	کهگیلویه بویر احمد	۲۳
۱۱۴۳۰۰۰۰۰۰	۷۶۲	گلستان	۲۴
۱۷۵۵۰۰۰۰۰۰	۱۱۷	گیلان	۲۵
۳۶۰۰۰۰۰۰۰۰	۲۴	لرستان	۲۶
۱۱۲۵۰۰۰۰۰۰	۷۵	مازندران	۲۷
۲۲۵۰۰۰۰۰۰۰	۱۵	مرکزی	۲۸
۳۶۰۰۰۰۰۰۰۰	۲۴	همدان	۲۹
۴۹۵۰۰۰۰۰۰۰	۳۳	هرمزگان	۳۰
۲۵۶۵۰۰۰۰۰۰	۱۷۱	یزد	۳۱
۱۴۱۷۵۰۰۰۰۰۰	۹۴۵۰	جمع	

۶-۴- برنامه زمان بندی اجرای واحد خشک کن

اجرای واحد تولیدی طبق زمان بندی زیر دنبال خواهد شد:

- ✓ تدوین گزارش توجیه فنی و اقتصادی ۱ ماه
- ✓ گرفتن مجوز واحد تولیدی ۱ ماه
- ✓ تامین مالی ۳ ماه
- ✓ خرید ماشین آلات و احداث ساختمان ها ۶ تا ۱۲ ماه
- ✓ نصب و راه اندازی ۱ تا ۲ ماه

✓ تست آزمایشی ۱ تا ۲ ماه
کل زمان موردنیاز: حداکثر ۲۴ ماه و حداقل ۱۵ ماه

۷-۴- تشریح جامع فرآیند تولید

➤ توسعه کشت گیاهان دارویی

با توجه به نتیجه بررسی‌های انجام شده در جدول ۳-۱، گیاهان دارویی در مناطق مختلف عشایری در اراضی تحت مالکیت عشایر و اراضی ملی (هماهنگی با سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری) کشت می‌شوند. لازم به ذکر است که قبل از شروع فعالیت لزوماً مشاوره در زمینه نوع کاشت و امکانات مورد نیاز، ضروری است. به این ترتیب که باید قبل از کاشت، زمین مورد نظر جهت توسعه کشت گیاهان دارویی، توسط مهندسین مشاور مورد بازدید و بعد از بررسی‌های لازم که شامل شناسایی منطقه آب و هوایی، نوع خاک (نمونه‌گیری و انتقال به آزمایشگاه)، روش آبیاری و گونه گیاهی متناسب با شرایط منطقه معرفی گردد.

➤ جمع‌آوری گیاهان دارویی از طبیعت

در این طرح عشایر با توجه به ظرفیت مراتع و نیروی کار موجود ضمن ایجاد و تثبیت اشتغال در منطقه و جلوگیری از مهاجرت، با استفاده از امکانات (نهاده‌های تولید) و نیروی انسانی درون خانوار، ضمن آموزش مبادرت به جمع‌آوری اصولی از مراتع می‌کنند. از این طریق سبب ایجاد شغل، درآمد و ارتقا سطح زندگی خانوار عشایری را فراهم می‌آورد. با توجه به تبصره ذیل ماده ۳ قانون حفاظت بهره‌برداری، اولویت برداشت گیاهان دارویی با دارندگان پروانه چرا می‌باشد که می‌توان از این ظرفیت قانونی نیز به خوبی بهره‌برداری نمود و خوراک واحد خشک کن و بسته‌بندی را از این طریق تأمین نمود.

➤ خشک کردن

گیاه دارویی خشک شده توسط دستگاه خشک کن برقی انجام خواهد شد و در نهایت در گونی‌های پلاستیکی ۵۰ کیلویی به انبار و در نهایت به کارخانجات انتقال داده خواهد شد.

۸-۴- بررسی نحوه تأمین مواد اولیه و روند مصرف محصول

مواد اولیه در مرحله نخست از طریق کاشت توسط عشایر در مراتع با هماهنگی سازمان "منابع طبیعی و آبخیزداری" و اراضی تحت مالکیت عشایر و بخشی از آن هم از طریق جمع‌آوری از طبیعت تأمین خواهد شد که در این زمینه تلاش خواهد شد بهره‌برداری کاملاً اصولی و با اخذ مجوز و تحت نظارت سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری انجام گردد.

فصل پنجم - برنامه بازاریابی

۱-۵- مدیریت بازاریابی

بازاریابی پل ارتباطی بین تولید و مصرف و از ضروریات نظام تولید محصولات کشاورزی می‌باشد، به‌طوری‌که اهمیت آن در فرایند تولیدات روستایی و عشایری بسیار مشهود است. یک سیستم فعال و کارآمد در بازار رسانی محصولات کشاورزی، موجب تسریع روند تولید و افزایش محصولات می‌شود. عملیات بازاریابی موجب ایجاد ارزش افزوده روی محصولات شده و در نتیجه اختلاف قیمتی میان قیمت دریافتی تولیدکننده و قیمت پرداختی مصرف‌کننده (حاشیه بازاریابی) را سبب می‌شود. اقتصاددانان از حاشیه بازاریابی به‌منظور بیان هزینه‌های انتقال محصولات کشاورزی در طول زنجیره بازار استفاده می‌کنند. مشکل اساسی در کشورهای در حال توسعه، وجود یک سیستم بازاریابی کارا و هماهنگ می‌باشد و بایستی مسئولان درباره این مسئله بیشتر توجه و برنامه‌ریزی نمایند.

مدیریت بازاریابی عبارت است از تجزیه و تحلیل فرصت‌ها، برنامه‌ریزی، به‌کارگیری، اجرا و کنترل برنامه‌ها با هدف ایجاد و حفظ مبادلات مطلوبیت بازارهای هدف به‌منظور نیل به اهداف سازمانی. بسیاری از مؤسسات تولیدی، خدماتی و تجاری، مفهوم و فلسفه فروش را سرلوحه نگرش بازاریابی خود قرار می‌دهند. سازمان‌هایی که از این فلسفه پیروی می‌کنند، بر این باورند که مصرف‌کنندگان از کالاهای تولیدی آن‌ها به‌اندازه کافی خریداری نمی‌کنند جز در مواردی که سازمان کوشش وسیعی را در زمینه‌های فروش شخصی و تبلیغات و ترویج کالاهای خود انجام دهد. باین‌وجود باید تلاش شود تا هرسال به میزان ۱۰٪ بازار فروش محصول از روش‌های ذیل افزایش یابد.

- همکاری با شرکت‌های بزرگ و استفاده از برند آن‌ها
 - بهبود کیفیت تولید
 - بازار رسانی به‌موقع
 - حمل و نقل صحیح
 - بسته‌بندی مناسب و تنوع آن
 - افزایش سطح زیر کشت
 - همکاری با شرکت‌های تولید فرآورده‌های گیاهان دارویی
- برای تحقق این موضوع باید تلاش شود بازارهای داخلی پوشش داده شود. به دلایل فراوانی زمینه لازم برای رشد این محصولات در ایران وجود دارد. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:
- گرایش مردمی به مصرف فرآورده‌های گیاهی
 - تمایل غالب مردم به مصرف محصولات سالم و گیاهی

۲-۵- بازاریابی و فروش

بازاریابی علیرغم تصورات اکثر مردم فقط در تلاش‌های کوتاه‌مدت برای فروش کالاهای نیمه ضروری و لوکس و تشریفاتی خلاصه نمی‌شود؛ بلکه شامل مجموعه‌ای از فعالیت‌های تولیدی، توزیعی و تجاری است که کالاها را سریع‌تر و ساده‌تر به دست مصرف‌کننده نهایی برساند. برای این فعالیت، **بازاریابی هدف‌دار** مناسب‌ترین شیوه بازاریابی است. در این نوع بازاریابی، بازاریاب تمام بخش‌ها و قسمت‌های مختلف یک بازار نامتناجس را شناسایی کرده و از بین آن‌ها یک یا چند قسمت را که با توجه به مزیت‌های استراتژیک شرکت امکان موفقیت در آن‌ها زیاد است برای فعالیت خود انتخاب می‌کند و بخش‌های دیگر بازار را به سایر فروشندگان واگذار می‌کند (به عنوان مثال کشت یک گونه گیاهی که نیاز صنعت است و در یک منطقه بخصوص، به خوبی رشد می‌کند). با این روش با تمرکز بازار که با بخش‌بندی بازار همراه است شرکت، برنامه‌های توسعه بازار، تبلیغات و تخصیص منابع را به‌خوبی و با کنترل و اثرگذاری بالایی می‌تواند به انجام برساند.

۳-۵- بررسی بازار

بازار مصرف محصولات تولید شده در ابتدا برای تأمین نیازهای داخلی می‌باشد و سپس صادرات آن به کشورهای خلیج و آسیای میانه و در ادامه به کشورهای اروپایی و آسیایی صورت می‌گیرد. در مصارف داخلی نیز می‌توان بازار مصارف خانگی که محصولات ارائه شده در عطاری‌ها را اشاره نمود و به شکل کلی به عنوان ماده اولیه برای مصرف در واحدهای تولیدی را نیز نام برد. برای مثال مواد گیاهی خشک شده برای واحدهای فرآوری گیاهان دارویی مورد نظر هستند. متأسفانه با وجود بازار ۱۰۰ میلیارد دلاری کشت و فرآوری گیاهان دارویی در کشورهای جهان، در حال حاضر کشور ایران به رغم داشتن شرایط اقلیمی مناسب و تنوع گیاهی به مراتب بهتر از اروپا، سهم تجارت جهانی ایران از این بازار بزرگ کمتر از ۱۰۰ میلیون دلار است. این در حالی است که در داخل کشور نیز توجه به داروهای گیاهی قابل توجه نیست؛ زیرا سرانه مصرف سالانه گیاهان دارویی در ایران ۳۰ گرم است، اما در چهار، پنج سال گذشته وضعیت بهتر شده و استقبال عمومی از این اقلام دارویی و خوراکی افزایش پیدا کرده است. این سرانه در اروپا ۹۰۰ و در کشور آمریکا در حدود ۲۵۰۰ گرم است. صادرات گیاهان دارویی، امروزه در حال تبدیل شدن به یکی از سودآورترین شاخه‌های اقتصاد کشاورزی تبدیل می‌شود. براساس پیش‌بینی فائو (سازمان جهانی خواربار و کشاورزی) حجم تجارت گیاهان دارویی تا سال ۲۰۵۰ تا ۱۰۰ برابر شده و به ۵ هزار میلیارد دلار می‌رسد. این موضوع در شرایطی رخ می‌دهد که موضوع درمان بدون عوارض شیمیایی در کشورهای صنعتی جهان به صورت جدی پیگیری می‌شود.

خوشبختانه با گسترش روزافزون مصرف فرآورده‌های گیاهان دارویی و تمایل به استفاده از داروها با منشأ گیاهی در جوامع جهانی و کشورهای توسعه یافته و از طرفی استفاده گسترده این محصول چه در صنعت داروسازی و چه در صنایع غذایی، آرایشی و بهداشتی، باتوجه به قابلیت‌هایی در کشور وجود دارد فرصت مغتنمی است تا به بهترین نحو ممکن برای رشد تولید و صادرات محصول مذکور تلاش کرد و حضور خود را در بازارهای جهانی بیش از پیش افزایش دهیم.

۴-۵- ظرفیت تولید محصول

بررسی امکان فروش برای محصول تولید شده در هر واحد جدید صنعت می تواند عامل بسیار مؤثری در ارزیابی موقعیت اقتصادی و آینده این گونه واحدها باشد. در این ارتباط با در نظر گرفتن ویژگی های خاص هر صنعت، وضعیت تولید داخلی و میزان مصارف و نیازهای داخلی بر مبنای انواع کاربرد محصول مورد تحلیل و بررسی قرار می گیرد و با تعیین میزان کمبود تولید داخلی محصول باید سهم قابل کسب بازار برای واحدهای جدید ارزیابی گردد. از طرفی ویژگی های خاص هر صنعت، ممکن است امکانات ویژه ای را برای فروش و بازاریابی محصولات آن فراهم آورد که در هر مورد باید به طور جداگانه مورد بررسی قرار گیرد.

فصل ششم - محاسبات مالی

با توجه به اینکه در این طرح هدف توسعه کشت گیاهان دارویی و خشک کردن محصول (فرآوری اولیه) می باشد، برآوردهای انجام شده برای این دو بخش به صورت جداگانه در نظر گرفته شده است.

۱-۶- بخش اول: برآورد مالی توسعه کاشت تعدادی از انواع گیاهان دارویی توسط عشایر

در این بخش هزینه های کاشت، داشت و برداشت گیاهان دارویی، درآمد و در نهایت سود حاصل از فروش تعدادی از گیاهان دارویی آورده شده است. این برآوردها با فرض اینکه عشایر زمین، آب و نیروی انسانی در اختیار دارند انجام شده است.

جدول (۱-۶) هزینه های تولید (کاشت، داشت و برداشت) انواع گیاهان دارویی در سطح یک هکتار (ریال)

ردیف	نام گیاه	سال	هزینه کاشت	هزینه داشت	هزینه برداشت	جمع
۱	سیر	یکساله	۳۵,۰۰۰,۰۰۰	۲۶,۰۰۰,۰۰۰	۴۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۱,۰۰۰,۰۰۰
۲	موسیر	اول	۳۵,۰۰۰,۰۰۰	۲۶,۰۰۰,۰۰۰	۴۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۱,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۰	۳۱,۲۰۰,۰۰۰	۴۸,۰۰۰,۰۰۰	۷۹,۲۰۰,۰۰۰
		سوم	۰	۳۷,۵۰۰,۰۰۰	۵۷,۵۰۰,۰۰۰	۹۵,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۰	۴۵,۰۰۰,۰۰۰	۶۹,۰۰۰,۰۰۰	۱۱۴,۰۰۰,۰۰۰
		پنجم	۰	۵۴,۰۰۰,۰۰۰	۸۲,۸۰۰,۰۰۰	۱۳۶,۸۰۰,۰۰۰
۳	رازیانه	یکساله	۳۵,۰۰۰,۰۰۰	۱۵,۰۰۰,۰۰۰	۱۵,۰۰۰,۰۰۰	۶۵,۰۰۰,۰۰۰
۴	زعفران	اول	۱,۰۱۸,۰۰۰,۰۰۰	۶۶۰,۰۰۰	۸۰,۰۰۰,۰۰۰	۱,۰۴۴,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۰	۷,۹۰۰,۰۰۰	۹۶,۰۰۰,۰۰۰	۱,۰۳,۹۰۰,۰۰۰
		سوم	۰	۹,۴۸۰,۰۰۰	۱۱۵,۰۰۰,۰۰۰	۱,۲۴,۴۸۰,۰۰۰
		چهارم	۰	۱,۱۴۰,۰۰۰	۱۴۰,۰۰۰,۰۰۰	۱,۴۱,۱۴۰,۰۰۰
		پنجم	۰	۱,۳۶۰,۰۰۰	۱۶۸,۰۰۰,۰۰۰	۱,۶۹,۳۶۰,۰۰۰
		ششم	۰	۱,۶۳۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۲,۰۱,۶۳۰,۰۰۰
		هفتم	۰	۱,۹۵۰,۰۰۰	۲۴۰,۰۰۰,۰۰۰	۲,۴۱,۹۵۰,۰۰۰
۵	گل محمدی	اول	۵۳,۰۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۵۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۶,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۰	۳,۶۰۰,۰۰۰	۶۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۳,۶۰۰,۰۰۰
		سوم	۰	۴,۳۲۰,۰۰۰	۷۲,۰۰۰,۰۰۰	۷۶,۳۲۰,۰۰۰
		چهارم	۰	۵,۱۸۰,۰۰۰	۸۶,۵۰۰,۰۰۰	۹۱,۶۸۰,۰۰۰

۱۱۰,۰۲۰,۰۰۰	۱۰۳,۸۰۰,۰۰۰	۶,۲۲۰,۰۰۰	۰	پنجم		
۱۳۲,۰۲۰,۰۰۰	۱۲۴,۵۶۰,۰۰۰	۷,۴۶۰,۰۰۰	۰	ششم		
۱۵۸,۴۵۰,۰۰۰	۱۴۹,۵۰۰,۰۰۰	۸,۹۵۰,۰۰۰	۰	هفتم		
۵۱۵,۰۰۰,۰۰۰	۱۹۰,۰۰۰,۰۰۰	۸۰,۰۰۰,۰۰۰	۲۴۵,۰۰۰,۰۰۰	اول	نعناع فلفلی	۶
۳۲۴,۰۰۰,۰۰۰	۲۲۸,۰۰۰,۰۰۰	۹۶,۰۰۰,۰۰۰	۰	دوم		
۳۸۰,۵۰۰,۰۰۰	۲۶۵,۵۰۰,۰۰۰	۱۱۵,۰۰۰,۰۰۰	۰	سوم		
۳۱۸,۵۰۰,۰۰۰	۲۴۵,۰۰۰,۰۰۰	۳۴,۰۰۰,۰۰۰	۳۹,۵۰۰,۰۰۰	یکساله	چای ترش	۷
۱۶۰,۰۰۰,۰۰۰	۴۵,۰۰۰,۰۰۰	۰	۱۱۵,۰۰۰,۰۰۰	یکساله	گوار (دارویی - روغنی)	۸
۶۰۶,۰۰۰,۰۰۰	۲۱۶,۰۰۰,۰۰۰	۹۰,۰۰۰,۰۰۰	۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰	اول	به لیمو	۹
۳۶۸,۰۰۰,۰۰۰	۲۶۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۸,۰۰۰,۰۰۰	۰	دوم		
۴۴۰,۰۰۰,۰۰۰	۳۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۳۰,۰۰۰,۰۰۰	۰	سوم		
۵۲۶,۰۰۰,۰۰۰	۳۷۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۵۶,۰۰۰,۰۰۰	۰	چهارم		
۶۳۳,۰۰۰,۰۰۰	۴۴۵,۰۰۰,۰۰۰	۱۸۸,۰۰۰,۰۰۰	۰	پنجم		
۶۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۶۰,۰۰۰,۰۰۰	۵۰,۰۰۰,۰۰۰	۴۰۰,۰۰۰,۰۰۰	اول	آویشن باغی	۱۰
۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۹۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۰,۰۰۰,۰۰۰	۰	دوم		
۳۰۲,۰۰۰,۰۰۰	۲۳۰,۰۰۰,۰۰۰	۷۲,۰۰۰,۰۰۰	۰	سوم		
۳۶۲,۵۰۰,۰۰۰	۲۷۶,۰۰۰,۰۰۰	۸۶,۵۰۰,۰۰۰	۰	چهارم		
۵۴۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۵۰,۰۰۰,۰۰۰	۳۸۰,۰۰۰,۰۰۰	اول	بادرنجبویه	۱۱
۱۹۲,۰۰۰,۰۰۰	۱۳۲,۰۰۰,۰۰۰	۶۰,۰۰۰,۰۰۰	۰	دوم		
۲۳۲,۰۰۰,۰۰۰	۱۶۰,۰۰۰,۰۰۰	۷۲,۰۰۰,۰۰۰	۰	سوم		
۲۷۶,۵۰۰,۰۰۰	۱۹۰,۰۰۰,۰۰۰	۸۶,۵۰۰,۰۰۰	۰	چهارم		
۳۳۳,۸۰۰,۰۰۰	۲۳۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۳,۸۰۰,۰۰۰	۰	پنجم		
۱۰۳,۰۰۰,۰۰۰	۲۳,۰۰۰,۰۰۰	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۷۰,۰۰۰,۰۰۰	یکساله	حنا	۱۲

جدول (۲-۶) درآمد (فروشی) حاصل از کاشت انواع گیاهان دارویی در سطح یک هکتار

ردیف	نام گیاه	سال	متوسط تولید در هکتار (کیلوگرم)	قیمت هر کیلو (ریال)	درآمد در هکتار (ریال)
۱	سیر(تر)	یکساله	۹۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۱,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۲	موسیر(تر)	اول	۱,۵۰۰	۸۰۰,۰۰۰	۱,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۱,۵۰۰	۹۶۰,۰۰۰	۱,۴۴۰,۰۰۰,۰۰۰
		سوم	۱,۵۰۰	۱,۱۵۰,۰۰۰	۱,۷۲۵,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۱,۵۰۰	۱,۳۸۰,۰۰۰	۲,۰۷۰,۰۰۰,۰۰۰
		پنجم	۱,۵۰۰	۱,۶۵۰,۰۰۰	۲,۴۷۵,۰۰۰,۰۰۰
۳	رازیانه (بذر)	یکساله	۵۰۰	۴۰۰,۰۰۰	۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۴	زعفران	اول	۰	۲۵۰,۰۰۰,۰۰۰	۰
		دوم	۲	۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		سوم	۲	۳۶۰,۰۰۰,۰۰۰	۷۲۰,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۲	۴۳۲,۰۰۰,۰۰۰	۸۶۴,۰۰۰,۰۰۰
		پنجم	۲	۵۱۸,۰۰۰,۰۰۰	۱,۰۳۶,۰۰۰,۰۰۰
		ششم	۲	۶۲۲,۰۰۰,۰۰۰	۱,۲۴۴,۰۰۰,۰۰۰
		هفتم	۲	۷۴۶,۰۰۰,۰۰۰	۱,۴۹۲,۰۰۰,۰۰۰
۵	گل محمدی(تر)	اول	۰	۳۰۰,۰۰۰	۰
		دوم	۰	۳۶۰,۰۰۰	۰
		سوم	۱,۰۰۰	۴۳۲,۰۰۰	۴۳۲,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۱,۰۰۰	۵۱۸,۰۰۰	۵۱۸,۰۰۰,۰۰۰
		پنجم	۱,۰۰۰	۶۲۲,۰۰۰	۶۲۲,۰۰۰,۰۰۰
		ششم	۱,۰۰۰	۷۴۶,۰۰۰	۷۴۶,۰۰۰,۰۰۰
		هفتم	۱,۰۰۰	۸۹۵,۰۰۰	۸۹۵,۰۰۰,۰۰۰
۶	نعناع فلفلی (خشک)	اول	۵۰۰	۱,۸۵۰,۰۰۰	۹۲۵,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۲,۰۰۰	۲,۲۰۰,۰۰۰	۴,۴۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		سوم	۲,۰۰۰	۲,۶۰۰,۰۰۰	۵,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰

۷	چای ترش (کاسبرگ خشک)	یکساله	۲۵۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۷۵۰,۰۰۰,۰۰۰
۸	گوار (دارویی - روغنی)	یکساله	۱,۸۰۰	۲۰۰,۰۰۰	۳۶۰,۰۰۰,۰۰۰
۹	به لیمو (برگ خشک)	اول	۴۰۰	۱,۷۵۰,۰۰۰	۷۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۷۰۰	۲,۱۰۰,۰۰۰	۱,۴۷۰,۰۰۰,۰۰۰
		سوم	۸۰۰	۲,۵۰۰,۰۰۰	۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۹۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۲,۷۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		پنجم	۹۰۰	۳,۶۰۰,۰۰۰	۳,۲۴۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۰	آویشن باغی (خشک)	اول	۳۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۹۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۱,۰۰۰	۳,۶۰۰,۰۰۰	۳,۶۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		سوم	۱,۰۰۰	۴,۳۰۰,۰۰۰	۴,۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۱,۰۰۰	۵,۲۰۰,۰۰۰	۵,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۱	بادرنجبویه (پیکرویشی تر)	اول	۷۰۰	۱,۴۰۰,۰۰۰	۹۸۰,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۹۰۰	۱,۶۸۰,۰۰۰	۱,۵۱۲,۰۰۰,۰۰۰
		سوم	۹۰۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	۱,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۹۰۰	۲,۴۰۰,۰۰۰	۲,۱۶۰,۰۰۰,۰۰۰
		پنجم	۹۰۰	۲,۹۰۰,۰۰۰	۲,۶۱۰,۰۰۰,۰۰۰
۱۲	حنا (برگ)	یکساله	۱,۵۰۰	۱۲۰,۰۰۰	۱۸۰,۰۰۰,۰۰۰

جدول (۳-۶) سود حاصل از کاشت یک هکتار از انواع گیاهان دارویی

ردیف	نام گیاه	سال	سود = (مجموع هزینه های تولید - درآمد)
۱	سیر	یکساله	۱,۶۹۹,۰۰۰,۰۰۰
۲	موسیر	اول	۱,۰۹۹,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۱,۳۶۰,۸۰۰,۰۰۰
		سوم	۱,۶۳۰,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۱,۹۵۶,۰۰۰,۰۰۰
		پنجم	۲,۳۳۸,۲۰۰,۰۰۰
۳	رازیانه	یکساله	۱۳۵,۰۰۰,۰۰۰

۴	زعفران	اول	۰
		دوم	۴۹۶,۱۰۰,۰۰۰
		سوم	۵۹۵,۵۲۰,۰۰۰
		چهارم	۷۲۲,۸۶۰,۰۰۰
		پنجم	۸۶۶,۶۴۰,۰۰۰
		ششم	۱,۰۴۲,۳۷۰,۰۰۰
		هفتم	۱,۲۵۰,۰۵۰,۰۰۰
۵	گل محمدی	اول	۰
		دوم	۰
		سوم	۳۵۵,۶۸۰,۰۰۰
		چهارم	۴۲۶,۳۲۰,۰۰۰
		پنجم	۵۱۱,۹۸۰,۰۰۰
		ششم	۶۱۳,۹۸۰,۰۰۰
		هفتم	۷۳۶,۵۵۰,۰۰۰
۶	نوع فلفلی (خشک)	اول	۴۱۰,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۴,۰۷۶,۰۰۰,۰۰۰
		سوم	۴,۸۱۹,۵۰۰,۰۰۰
۷	چای ترش	یکساله	۴۳۱,۵۰۰,۰۰۰
۸	گوار (دارویی - روغنی)	یکساله	۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۹	به لیمو	اول	۹۴,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۱,۱۰۲,۰۰۰,۰۰۰
		سوم	۱,۵۶۰,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۲,۱۷۴,۰۰۰,۰۰۰
		پنجم	۲,۶۰۷,۰۰۰,۰۰۰
۱۰	آویشن باغی (خشک)	اول	۲۹۰,۰۰۰,۰۰۰
		دوم	۳,۳۵۰,۰۰۰,۰۰۰
		سوم	۳,۹۹۸,۰۰۰,۰۰۰
		چهارم	۴,۸۳۷,۵۰۰,۰۰۰

۴۴۰,۰۰۰,۰۰۰	اول	بادرنجبویه (پیکرویشی خشک)	۱۱
۱,۳۲۰,۰۰۰,۰۰۰	دوم		
۱,۶۰۸,۰۰۰,۰۰۰	سوم		
۱,۸۸۳,۵۰۰,۰۰۰	چهارم		
۲,۲۷۶,۲۰۰,۰۰۰	پنجم		
۷۷,۰۰۰,۰۰۰	یکساله	حنا(برگ)	۱۲

۲-۶- بخش دوم: واحد فرآوری اولیه گیاهان دارویی در مناطق عشایری (خشک کن)

محاسبات این طرح با توجه به اینکه هدف فعال کردن تشکل های عشایری در زمینه گیاهان دارویی می باشد و شرکت های تعاونی دارای سوله و انبارهای ذخیره علوفه می باشند. هزینه خرید و راه اندازی سوله حذف شده است. این فعالیت می تواند بخشی از فعالیت تعریف شده برای این شرکت های تعاونی عشایری در نظر گرفته شود و چون خشک کردن گیاهان دارویی معمولاً فصلی است این فعالیت در بازه زمانه ۳ ماهه دیده شده است. هزینه نیروی انسانی در این پروژه کارگری محاسبه شده است. لازم به توضیح است که بازاریابی این محصولات توسط شرکتهای تعاونی انجام خواهد شد که لیستی از شرکتهای فعال در زمینه گیاهان دارویی تهیه و در این طرح گنجانده شده است تا در اختیار این شرکت ها قرار گیرد.

جدول (۴-۶) احداث، تجهیز راه اندازی

ردیف	عنوان	جمع (ریال)	توضیحات
۱	خرید تجهیزات و ماشین آلات (دستگاه خشک کن، توزین و بسته بندی)	۱۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	
۲	هزینه نصب و راه اندازی	۶۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۵ درصد از مبلغ خرید تجهیزات و ماشین آلات
	جمع	۱۲,۶۰۰,۰۰۰,۰۰۰	

جدول (۵-۶) قیمت تمام شده تهیه، تأمین و تولید محصول

ردیف	عنوان	واحد	تعداد	قیمت واحد (ریال)	جمع (ریال)
۱	خرید مواد اولیه (گیاهان دارویی)	تن	۱۲۰	۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۲۴,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۲	حقوق (کارگر)	ماه	۳	۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۳	بسته بندی	نفر/روز	۲۰	۲,۵۰۰,۰۰۰	۵۰,۰۰۰,۰۰۰
		گونی	۱,۰۰۰	۸,۰۰۰	۸,۰۰۰,۰۰۰
۴	حمل و نقل	بار	۶	۵۰,۰۰۰,۰۰۰	۳۰۰,۰۰۰,۰۰۰
۵	جمع				۲۴,۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰

قیمت تمام شده هر کیلو گیاه دارویی فرآوری شده جهت فروش مبلغ ۸۲۲,۰۰۰ ریال می باشد.
 میزان برآورد نسبی تولید اسمی حداکثر تولید ۳۰ تن در نظر گرفته شده است.
 برآورد و پیش بینی قیمت فروش یک کیلو گرم گیاه دارویی فرآوری شده بصورت فله و کلی مبلغ ۱,۵۰۰,۰۰۰ ریال می باشد.

جدول (۶-۶) برآورد قیمت فروش محصول خشک شده

ردیف	شرح	واحد	گیاه دارویی (تن)	قیمت واحد هر کیلو گرم (ریال)	جمع (ریال)
۱	فروش محصول خشک شده	کیلو گرم	۳۰,۰۰۰	۱,۵۰۰,۰۰۰	۴۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰

با توجه به اینکه هزینه ها در ظرفیت های مختلف تقریباً ثابت می باشد، برآورد سود حاصل از تولید و فروش گیاهان دارویی با ظرفیت های مختلف به شرح ذیل می باشد:

جدول (۶-۷) تولید محصول در بازده زمانی یک سال زراعی با ظرفیت واقعی نسبت به ظرفیت اسمی (ارقام به ریال)

ردیف	درصد ظرفیت واقعی تولید	میزان تولید	هزینه تولید	قیمت تمام شده تولید	قیمت فروش	سود یا زیان حاصل از فروش
۱	۱۰	۲,۴۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۳,۰۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۴,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۱,۴۴۲,۰۰۰,۰۰۰
۲	۲۰	۴,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۵,۴۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۹,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۳,۵۴۲,۰۰۰,۰۰۰
۳	۳۰	۷,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۷,۸۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۱۳,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۵,۶۴۲,۰۰۰,۰۰۰
۴	۴۰	۹,۶۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۱۰,۲۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۱۸,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۷,۷۴۲,۰۰۰,۰۰۰
۵	۵۰	۱۲,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۱۲,۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۲۲,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۹,۸۴۲,۰۰۰,۰۰۰
۶	۶۰	۱۴,۴۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۱۵,۰۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۲۷,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۱,۹۴۲,۰۰۰,۰۰۰
۷	۷۰	۱۶,۸۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۱۷,۴۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۳۱,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۴,۰۴۲,۰۰۰,۰۰۰
۸	۸۰	۱۹,۲۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۱۹,۸۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۳۶,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۶,۱۴۲,۰۰۰,۰۰۰
۹	۹۰	۲۱,۶۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۲۲,۲۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۴۰,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۸,۲۴۲,۰۰۰,۰۰۰
۱۰	۱۰۰	۲۴,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۲۴,۶۵۸,۰۰۰,۰۰۰	۴۵,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۲۰,۳۴۲,۰۰۰,۰۰۰

فصل هفتم – برنامه مدیریت ریسک

۱-۷- زمینه‌ها و ابعاد ریسک‌ها

کشت و توسعه، خشک کردن و بسته بندی گیاهان دارویی یک فرایند هدفمند و مستمر است که با مطالعه عمیق و برنامه‌ریزی دقیق و اجرای حرفه‌ای، به موفقیت می‌رسد. راه‌اندازی یک واحد خشک کن و بسته بندی مانند همه انواع کسب‌وکار در تمامی مراحل تأسیس، تثبیت و توسعه با ریسک مواجه می‌شود. ریسک در ذات کسب‌وکار است و دستیابی به اهداف کسب‌وکار و کارآفرینی عملاً بدون ریسک امکان‌پذیر نیست. هدف اصلی در مدیریت ریسک حذف ریسک نیست بلکه کاهش آن (از طریق توانمندسازی)، مدیریت آن (از طریق تحلیل هزینه فایده ریسک در مقابل پادش احتمالی) و یا انتقال آن (مثلاً از طریق مبادله قرارداد با شرکت‌های بیمه) است. جهت کسب موفقیت در انجام این کسب‌وکار باید موارد ذیل را در نظر گرفت.

✓ بازار شناسی: شناسایی و بررسی صنایع و کسب‌وکارهای مرتبط

✓ محصول شناسی: شناسایی خدمات و محصولات مرتبط

✓ رقیب شناسی: شناسایی رقبا خارجی و داخلی موفق و بررسی ایده‌ها و عملکردهای آنان.

✓ مخاطب شناسی: شناسایی مشتریان

✓ فرصت شناسی: شناسایی فرصت‌ها و بهره‌گیری از این فرصت‌ها.

✓ روش‌شناسی: مطالعه، مشاوره و شناسایی جدیدترین و مؤثرترین روش‌های بازاریابی .

✓ ابزار شناسی: شناسایی ابزارهای کاربردی برای تولید محصولات مرتبط

✓ ایده پردازی: یافتن ایده‌های خلاقانه و هدفمند برای تولید محصولات جدید

✓ برنامه‌ریزی و اجرا: اولویت‌بندی، بودجه‌بندی و زمان‌بندی هدفمند

✓ ارزیابی عملکرد: بررسی روند فروش ، بازاریابی، هزینه‌ها و درآمدها

هر کسب‌وکاری، بزرگ یا کوچک، در معرض ریسک و خطراتی قرار دارد. ریسک جز جدایی‌ناپذیر هر کسب‌وکار است و نمی‌توان آن را به‌طور کامل حذف کرد. بااین‌حال، هر کارآفرین باید اقداماتی را برای به حداقل رساندن ریسک و عواقب آن انجام دهد. همچنین بعضی تغییرات به‌سرعت اتفاق می‌افتند و فشار زیادی بر کارآفرینان برای بهبود به‌موقع مهارت‌ها و فائق آمدن بر این خطرات وجود دارد.

ریسک‌های کسب‌وکار می‌تواند به علت تأثیر دو ریسک اصلی باشد:

✓ ریسک‌های درونی (خطرات ناشی از رویدادهای درون مجموعه)

✓ ریسک‌های خارجی (خطرات ناشی از وقایع خارج از مجموعه)

ریسک‌های داخلی ناشی از عوامل و متغیرهای درونی است که می‌تواند کسب‌وکار را تحت تأثیر قرار دهند. این عوامل عبارتند از:

۱. عوامل انسانی (اعتصاب کارکنان)

۲. فاکتورهای فن‌آوری (استفاده از فن‌آوری‌های نوظهور)

۳. عوامل فیزیکی (شکست ماشین‌آلات، آتش‌سوزی یا سرقت)

۴. عوامل عملیاتی (کمبود اعتبار، کاهش هزینه‌ها)

همچنین ریسک‌های خارجی ناشی از عواملی است که از کنترل خارج هستند از جمله:

۱. عوامل اقتصادی (خطرات بازار، فشار قیمت)

۲. عوامل طبیعی (سیل، زلزله، خشکسالی، سرمازدگی، گرد و غبار و)

۳. عوامل سیاسی (خواسته‌های مطابق و مقررات اعمال‌شده توسط دولت)

۲-۷- راهبردها و راهکارهای مواجهه با ریسک

کارآفرینان برای اینکه بتوانند به‌موقع بر این ریسک‌ها غلبه کنند، باید درک درستی از آن‌ها داشته باشند و فعالانه به مدیریت ریسک بپردازند تا بتوانند موفقیت موردنظرشان را کسب نمایند. راهبردهای مدیریت ریسک به‌طور معمول شامل اجتناب از تهدید، کاهش اثرات منفی یا احتمال تهدیدات، انتقال تمام یا بخشی از تهدید به گروهی دیگر و حتی حفظ برخی از پیامدهای احتمالی یا واقعی یک تهدید خاص است. نقطه مقابل این راهبردها می‌تواند برای پاسخگویی به فرصت‌ها مورد استفاده قرار گیرد.

یک مجموعه با اجرای یک برنامه مدیریت مؤثر ریسک و در نظر گرفتن خطرات یا رویدادهای مختلف احتمالی پیش از وقوع حادثه، می‌تواند سرمایه خود را حفظ کند و همچنین آینده کسب‌وکار خود را نیز تضمین سازد. این امر بدان معناست که یک برنامه مدیریت ریسک هدفمند به یک شرکت کمک می‌کند تا روش‌هایی را برای جلوگیری از تهدیدهای احتمالی ایجاد کند و تأثیرات منفی این تهدیدات را به حداقل برساند. این توانایی بالقوه در درک و کنترل ریسک باعث می‌شود تا سازمان‌ها نسبت به تصمیمات تجاری‌شان اعتماد بیشتری پیدا کنند و روزه‌روز نیز به اهداف خود نزدیک‌تر شوند. برخی از ریسک‌هایی که این کسب‌وکار را تهدید می‌کنند عبارت‌اند از:

۱- ریسک رقابتی

ریسک رقابتی، نشان‌دهنده میزان تهدید رقبا است. هر کسب‌وکاری حتی در شرایط انحصار هم با رقابت مواجه است، زیرا جایگزین‌ها به راحتی وارد بازار می‌شوند. بنگاه‌های جدید با ریسک بالایی روبه‌رو هستند، زیرا باید با شرکت‌های قدیمی‌تر رقابت کنند. با این حال، کسب‌وکارهای معتبر نیز از این خطر مصون نیستند. با توجه به وجود رشد روزافزون این کسب‌وکار این ریسک تهدیدی جدی برای کارآفرینان محسوب می‌شود.

۲- ریسک اقتصادی

این نوع ریسک شامل تغییرات اقتصادی در جامعه است، مانند رکود اقتصادی اخیر که در سطح جهانی دیده می‌شود. این ریسک شامل تغییرات در چرخه‌ی رونق و رکود اقتصادی است و سطح تأثیر بالایی نیز دارد. این ریسک نمی‌تواند به درستی پیش‌بینی شود و باید در مرحله برنامه‌ریزی مورد توجه قرار گیرد زیرا این ریسک در عملکرد شرکت اثرگذار خواهد بود مانند بالا رفتن قیمت تمام‌شده گیاهان دارویی و فرآورده‌های حاصل از آن

۳- ریسک مالی

ریسک مالی، نشان‌دهنده خطر ورشکستگی است. کارآفرینان باید دارای شم اقتصادی مناسبی باشند تا بتوانند میزان این ریسک را کاهش دهند. برای اتخاذ تصمیمات درست مالی، باید بتوانند پیش‌بینی درستی از عرضه و تقاضا داشته باشند و جریانات نقدی را به درستی مدیریت کنند. هر تصمیم (بزرگ یا کوچک) تأثیر قابل توجهی بر سود و وضعیت مالی شرکت دارد و به همین دلیل این ریسک بسیار حائز اهمیت است.

۴- ریسک سرمایه انسانی

سرمایه انسانی یکی از مهم‌ترین عواملی است که موفقیت هر کسب‌وکاری را رقم می‌زند. نیروی انسانی برای سیستم به منزله ستون فقرات برای بدن است. هیچ مجموعه‌ای نمی‌تواند بدون حمایت کارکنانش اهداف خود را دنبال کند. در هر کسب‌وکاری، کارمندانی کلیدی وجود دارد که تصمیماتی مهم و تعیین‌کننده می‌گیرند. ریسک‌هایی که از طرف نیروی انسانی ایجاد می‌شود، در مواردی می‌تواند قابل کنترل باشد. استفاده نادرست از ابزارهای انگیزشی بخصوص انگیزه‌های مادی برای بهبود و پیشرفت فعالیت‌ها باعث افزایش این ریسک خواهد شد. مثلاً بسیاری از کارکنان ممکن است با انگیزه‌های مالی مثل افزایش حقوق متقاعد شوند، اما کارمندانی که بازدهی کم و عملکرد پایینی دارند با این روش قابل حل نیست.

۵- ریسک استراتژیک

مجموعه‌ها همواره برنامه‌ای برای پایداری و ثبات کسب‌وکارشان در آینده دارند، اما همیشه احتمال وقوع اشتباه وجود دارد. زمانی که مسیر را در کسب‌وکار عوض می‌کنید یا تصمیمات اساسی (به‌نحوی که تغییرات اساسی در کسب‌وکار شما به وجود می‌آید) می‌گیرید، در این حالت با ریسک استراتژیک روبه‌رو هستید. آینده نامعلوم است و نمی‌توان آن را به‌درستی پیش‌بینی کرد. در صورتی که استراتژی اعمال‌شده، راهکار مناسبی نباشد، جبران آن راحت نیست زیرا زمان و سرمایه قابل‌توجهی برای آن هزینه شده است. کارآفرینان باید پیش‌بینی‌هایی داشته باشند تا بتوانند به‌درستی برنامه‌ریزی کنند.

۶- ریسک عملکرد

ضعف در انجام کارها مثل پایین بودن کیفیت گیاه دارویی خشک شده و یا عدم تحویل به موقع به صنایع مختلفی که محصول این واحد بعنوان مواد اولیه آنها محسوب می‌شود، موجب ریسک عملکرد است. در برخی تعاریف ریسک عملکرد آمده که این ریسک نتیجه‌ی عدم صلاحیت یا کوتاهی در درست و صحیح انجام دادن کار است. هرچند، عملکردهایی که کامل و موفقیت‌آمیز هستند نیز ریسک‌زا هستند.

۷- ریسک قانونی

این معنا که مقررات جدید، کسب‌وکار شما را مختل کند و یا به دلیل اختلاف قانونی متحمل هزینه‌ها و زیان شوید، هرزمانی که قانون جدیدی تصویب می‌شود و یا ماده تبصره‌ای به قانونی اضافه یا از آن حذف می‌شود به‌نحوی که کسب‌وکار شما تحت تأثیر آن قانون قرار می‌گیرد با ریسک قانونی مواجه هستید.

۸- ریسک شهرت یا برندینگ

احتمال شکست ناشی از کم شدن شهرت در نتیجه‌ی اعمال یا حوادثی است که نشان از نادرستی، نامحترمانه عمل کردن یا بی‌کفایتی مدیران دارد. این عبارت بیشتر از کاهش شهرت، برای توصیف خطر از دست دادن اعتماد به یک مجموعه به کار می‌رود (بعنوان مثال کالای قابل عرضه تولیدی است که بعنوان یک محصول پاک که در تولید آن از مواد شیمیایی استفاده نشده معرفی شده است اما صنایع بعد از آنالیز مواد موثره به این نتیجه دست یافته اند که در زمان کاشت فلان سموم و یا کودهای شیمیایی مورد استفاده قرار گرفته است. این عمل بی‌اعتمادی نسبت به این محصولات به وجود می‌آورد).

سایر ریسک‌ها نیز عبارت‌اند از ریسک مالکیت فکری، حقوقی و سیاسی، ریسک نرخ ارز، ریسک مالیات و

۳-۷- تعیین ریسک‌های واحد تولیدی

- افزایش ناگهانی تورم و گرانی نهاده‌های اولیه تولید
- کاهش قیمت گیاهان دارویی با صدور مجوزهای واردات بی‌رویه
- وجود واسطه‌گری در بازار گیاهان دارویی
- شرایط بد جوی از جمله سرما و گرمای بیش‌ازحد
- اپیدمی شدن آفت و بیماری در گیاهان دارویی
- خشک‌سالی و کمبود منابع آبی و بارش‌ها
- نبود حمایت‌های قانونی دولت برای ورود به بازارهای هدف
- آتش‌سوزی‌های جنگل‌ها و مراتع
- چرای بیش‌ازحد دام
- پدیده گردوغبار

منابع

۱. تبریزی، ل، کوچکی، ع. ۱۳۹۴. کتاب گیاهان دارویی بوم شناسی، تولید و بهره برداری، انتشارات دانشگاه تهران، ۴۵۲ صفحه.
۲. جهان، م، نصیری محلاتی، م. ۱۳۹۱. حاصلخیزی خاک و کودهای بیولوژیک (رهیافتی اگرواکولوژیک)، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، ۲۲۹ صفحه.
۳. سازمان برنامه و بودجه. طرح مطالعات جامع عشایر، گروه مطالعات هامون. ۱۳۶۹
۴. شهریار، س، عزیزی، م، آرویی، ح، انصاری، ح. ۱۳۹۲. اثر رژیم‌های مختلف آبیاری و انواع خاکپوش بر خصوصیات رویشی و میزان اسانس نعنا فلفلی (*Mentha piperita* L.)، تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۲۹ (۳): ۲۸۵-۲۶۸.
۵. ضوابط و مقررات بسته‌بندی گیاهان دارویی، وزارت بهداشت و درمان
۶. قاسمی، ز، معصومی اصل، ا. ۱۳۹۲. اهمیت و تاثیر محرکها (الیسیتورها) در تولید متابولیت‌های ثانویه گیاهان دارویی، اولین همایش ملی گیاهان دارویی و کشاورزی پایدار، همدان، انجمن ارزیابان محیط زیست هگمتانه.
۷. کافی، م، برزوئی، ا، صالحی، م، کمدی، ع، معصومی، ع، نباتی، ج. ۱۳۹۳. فیزیولوژی تنش های محیطی در گیاهان. انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، ۵۰۲ صفحه.
۸. کافی، م، مهدوی دامغانی، ع. ۱۳۸۶. مکانیسم مقاومت گیاهان به تنش های محیطی (ترجمه)، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، ۴۷۲ صفحه.
۹. مظفریان، و. ۱۳۸۴. شناخت گیاهان دارویی و مسائل آن. همایش ملی توسعه پایدار گیاهان دارویی، مشهد مقدس، ۱۳-۱۴.
۱۰. Ebrahimi, A. (۲۰۰۸). Sustainable development plan of medicinal plants, Agriculture Research, Education & Extension Organization of Iran.
۱۱. Kashfi Asateneh, H., Mazhari, M. & Shahnoshi, N. (۲۰۰۸). Investigation of comparative advantages and prioritizing of Irans

ضمائم

پیوست ۱- شرکت های فعال در زمینه گیاهان دارویی در کشور

شرکت های فعال در زمینه گیاهان دارویی در کشور

ردیف	نام شرکت	شهر	شماره تماس	حوزه فعالیت
۱	آمیتین مهر پاسارگاد	تهران	۲۱۲۲۵۱۱۶۳۲	آرایشی بهداشتی
۲	ابریشم البرز آسیا	تهران	۲۱۴۴۴۹۱۶۹۴	کشت و تولید، آرایشی بهداشتی
۳	ارمقان طبیعت	کرج	۲۶۱۴۷۶۴۰۲۱	داروهای گیاهی، بسته بندی و پخش
۴	اروم نارون	ارومیه	۴۴۱۲۵۸۴۲۵۱	کشت و تولید، بسته بندی و پخش
۵	اسپیدان دارو	اصفهان	۳۱۱۴۷۰۱۳۷۲	کشت و تولید بسته بندی و پخش
۶	اطلس بذر پوشان	قم	۲۵۱۶۶۱۰۱۶۶	کشت تولید گیاهان دارویی و مواد کنترل آفات
۷	اقلیم اندیشه ایرانیان	تهران	۲۱۴۴۷۳۷۹۳۶	بسته بندی پخش و توزیع داروهای گیاهی
۸	انجمن زنبور عسل	کرج	۲۶۱۴۴۶۴۲۱۹	داروهای گیاهی (انسان، دام و طیور، آبزیان)
۹	ایران گلاب مرغوب	تهران	۲۱۸۸۶۷۴۰۸۹	کشت و تولید گیاهان دارویی
۱۰	بازرگانی بیوسان ورکا	تهران	۲۱۸۸۳۲۳۲۸۷	کشت و تولید بسته بندی استاندارد
۱۱	باغ گیاهشناسی فیروزه	تهران	۲۱۸۸۶۳۴۶۷۳	کشت و تولید گیاهان دارویی
۱۲	برگ سبز	کرج	۲۶۳۶۶۱۰۱۲۱	بسته بندی پخش و توزیع ۰۲۶۱۶۶۱۰۱۵۹
۱۳	بلور سبز جاودان	اصفهان	۳۱۱۶۶۸۸۶۰۷	کشت و تولید و بسته بندی
۱۴	بیوسان گواه	تهران	۲۱۸۸۸۹۲۶۲۸	محصولات ارگانیک- بسته بندی استاندارد
۱۵	پاس گلاب	تهران	۲۱۸۸۵۳۶۷۸۱	عرقیات و اسانس، بسته بندی استاندارد.
۱۶	پاکان بذر اصفهان	اصفهان	۳۱۱۳۳۸۴۳۳۳	کشت و تولید، بسته بندی و پخش
۱۷	پاویژ	تهران	۲۱۸۸۰۳۴۰۱۵	آرایشی بهداشتی
۱۸	پایانه صادرا شمال کشور	تهران	۲۱۲۲۷۲۴۳۱۲	کشت و تولید، بسته بندی و پخش و.....
۱۹	پر گل داروی ایرانیان	تهران	۲۱۴۴۳۳۶۳۸۴	کشت و تولید گیاهان دارویی بسته بندی و پخش
۲۰	پژوهشگران طب گیاهی بوعلی	قم	۲۵۱۷۲۳۹۵۹۱	آرایشی بهداشتی و بسته بندی
۲۱	پیام آوران طب اسلامی	تهران	۲۱۸۸۴۰۸۳۱۹	داروهای گیاهی، آرایشی بهداشتی، بسته بندی
۲۲	تبریز پاک	تبریز	۴۱۱۶۳۰۹۳۳۲	عرقیات، دمنوش، بسته بندی و توزیع
۲۳	تحقیقات و فراوری دهکده سبز	تبریز	۴۱۱۳۸۰۸۶۲۴	محصولات ارگانیک بسته بندی استاندارد
۲۴	تعاونی آصال پیشتاز البرز	کرج	۲۶۱۳۴۱۱۴۳۷	محصولات ارگانیک بسته بندی استاندارد
۲۵	تعاونی بوستان مهر مریم	تهران	۲۱۸۸۴۸۰۴۶۴	کشت و تولید گیاهان دارویی آرایشی بهداشتی

۲۶	تعاونی نوآوران طبیعت گستر	اصفهان	۳۱۱۵۶۰۴۱۶۱	کشت و تولید گیاهان دارویی و بسته بندی استاندارد
۲۷	تعاون کشت صنعت چشمه دماون	تهران	۲۱۲۲۷۱۱۲۳۶	کشت و تولید گیاهان دارویی
۲۸	حکیم مؤمن تبریزی	تهران	۲۱۷۷۵۲۱۰۰۲	داروهای گیاهی، بسته بندی و پخش و توزیع
۲۹	خوشه طلایی ونوشه	کرج	۲۶۳۴۷۱۷۷۷۱	طعم دهنده، مکمل های غذایی و بسته بندی استاندارد
۳۰	دارو دارمان سلفچگان	تهران	۲۱۶۶۹۰۹۲۸۲	داروهای گیاهی
۳۱	دارواش گیاه خزر	رشت	۱۳۱۵۵۰۴۴۰۸	کشت و تولید گیاهان دارویی
۳۲	داروسازی باریج اسانس	کاشان	۸۶۴۴۳۶۲۱۱۲	داروهای گیاهی، بسته بندی پخش و توزیع
۳۳	داروسازی پیلتن	قم	۲۵۱۲۸۵۷۲۷۰	آرایشی بهداشتی
۳۴	داروسازی رها اصفهان	اصفهان	۳۱۱۶۵۴۰۱۸۲	داروهای گیاهی (انسانی، دام و طیور، آبزیان)
۳۵	داروسازی گل دارو	اصفهان	۳۱۱۶۵۴۰۵۲۲	کشت و تولید گیاهان دارویی
۳۶	داروسازی یاس دارو	تهران	۲۱۸۸۶۳۸۳۴۳	داروهای گیاهی و آرایشی بهداشتی
۳۷	دمنوش بادرنجبویه	اصفهان	۳۱۱۴۵۱۵۹۷۰	دمنوش ها بسته بندی و پخش داروها و فراورده ها
۳۸	رویان بوم دارو	قم	۲۵۱۶۷۰۷۵۲۵	کشت و تولید و بسته بندی استاندارد
۳۹	سبز داروی جهان	تهران	۲۱۲۶۱۱۸۰۲۵	داروهای گیاهی و طب سنتی
۴۰	سبزینه سم پارسه	شیراز	۷۱۲۷۷۷۲۰۵۰	داروهای گیاهی و مواد کنترل آفات
۴۱	سما داروگ	تهران	۲۱۲۲۷۶۶۷۵۴	فراورده های گیاهی و داروهای گیاهی
۴۲	سیمرغ حکمت ایرانیان	تهران	۲۱۶۶۹۱۷۶۷۸	داروهای گیاهی و....
۴۳	سینا ریز جلبک قشم	تهران	۲۱۸۸۳۴۵۰۶۱	کشت و تولید گیاهان دارویی
۴۴	سینا فراور اسپادانا	اصفهان	۳۳۱۲۵۶۲۶۳۰	کشت و تولید گیاهان دارویی بسته بندی و پخش
۴۵	آلونه را	برازجان	۷۷۳۴۲۲۷۵۶۵	کشت و تولید گیاهان دارویی و آرایشی بهداشتی
۴۶	اهورا دارو	شیراز	۷۱۱۲۲۷۴۴۰۷	داروهای گیاهی، آرایشی بهداشتی، بسته بندی
۴۷	نانو تجارت اهورا	تهران	۲۱۶۶۴۲۸۶۰۰	کشت و تولید، آرایشی بهداشتی و... بسته بندی
۴۸	حکیمان شرق	اصفهان	۳۱۱۶۶۷۱۷۸۰	داروهای گیاهی، عرقیات و اسانس، آرایشی، بهداشتی
۴۹	تعاونی دانش بنیان هواکشت آریا	اصفهان	۳۱۱۳۹۳۲۱۹۰	کشت و تولید و بسته بندی استاندارد
۵۰	زرین گیاه ارومیه	ارومیه	۴۴۱۳۳۷۲۸۸۲	کشت و تولید، بسته بندی و پخش
۵۱	نحل میهن	کرج	۲۶۱۲۲۰۸۰۳۵	محصولات ارگانیک بصورت بسته بندی ارگانیک
۵۲	داروسازی پورسینا	تهران	۲۱۴۴۹۸۱۰۰۳	داروهای گیاهی
۵۳	ایران داروک	تهران	۲۱۸۲۷۱۰۴۶۷	بسته بندی پخش و توزیع

کشت و تولید گیاهان دارویی	۲۱۲۲۲۷۷۰۸۷	تهران	زردبند	۵۴
داروهای گیاهی عرقیات و اسانس و دمنوش‌ها	۲۸۱۲۲۲۸۰۶۲	قزوین	دهکدک	۵۵
داروهای گیاهی و طعم دهنده و	۲۱۸۸۲۴۸۵۵۳	تهران	طعم و عطر ماگنولیا	۵۶
کشت و تولید گیاهان دارویی و بسته بندی	۲۱۵۶۳۴۹۸۱۵	اسلامشهر	عطاری امام رضا	۵۷
عرقیات و اسانس	۲۵۱۶۶۳۶۱۴۰	قم	شقایق مهر استان قم	۵۸
بسته بندی محصولات تولیدی ارگانیک	۲۱۴۴۷۵۳۶۸۹	تهران	شمیم شقایق کوهستان	۵۹
عرقیات و اسانس	۷۳۲۶۲۶۱۲۸۸	داراب	صنایع تقطیر ساغر	۶۰
کشت و تولید، بسته بندی و پخش	۴۱۱۳۳۸۰۸۸۰	تبریز	نانو داروی سازی بصیرت	۶۱
عرقیات و اسانس بسته بندی و پخش	۳۶۲۳۶۲۳۵۱۰	کاشان	عطر و گلاب کعبه	۶۲
داروهای گیاهی و عرقیات و اسانس	۲۱۲۲۶۷۶۷۳۸	تهران	طبیعت آویژه شفا بخش	۶۳
بسته بندی پخش و توزیع داروها و فرآورده‌های گیاهی	۳۱۱۳۳۸۵۲۱۳	اصفهان	عارف دارو قائم	۶۴
داروهای گیاهی، بسته بندی پخش و توزیع	۴۸۲۶۲۲۲۲۶۴	بوکان	فرآورده‌های ادیب اکسیر	۶۵
کشت و تولید گیاهان دارویی	۲۱۲۲۴۳۱۷۴۸	تهران	فناوری طبیعت و صنعت ستایش	۶۶
عرقیات و اسانس	۳۶۱۵۵۷۹۹۸۱	کاشان	فناوری انرژی آرماندیس	۶۷
داروهای گیاهی	۲۱۲۲۲۷۵۶۴۴	تهران	فناوری فرآورده‌های طبیعی پارس	۶۸
طعم دهنده، مکمل، بسته بندی پخش و توزیع	۳۱۲۵۸۳۶۶۰۰	اصفهان	ادویه ابراهیم	۶۹
کشت و تولید گیاهان دارویی	۳۱۱۲۶۶۹۸۹۴	اصفهان	کشاورزی دشتیار	۷۰
کشت و تولید، بسته بندی	۲۱۶۶۲۵۴۵۲۵	تهران	کشت صنعت گیاه داروی سادات	۷۱
داروهای گیاهی و آرایشی بهداشتی	۲۱۲۲۱۳۵۶۶۷	تهران	کیش سایان	۷۲
داروهای گیاهی	۲۱۸۸۷۴۷۹۶۳	تهران	کیمیا زیست آزما	۷۳
داروهای گیاهی بسته بندی پخش و توزیع	۲۱۶۶۵۶۹۹۸۴	تهران	گروه توسعه پارس ایمن	۷۴
کشت و تولید گیاهان دارویی بسته بندی استاندارد	۲۱۲۲۹۲۳۰۶۱	تهران	گروه ایمان مهر ۲	۷۷
کشت و تولید گیاهان دارویی بسته بندی استاندارد	۲۱۲۲۹۲۳۴۲۲	تهران	گروه ایمان مهر ۳	۷۸
کشت و تولید گیاهان دارویی بسته بندی استاندارد	۳۱۱۶۶۱۹۴۹۳	اصفهان	گروه افراز تجارت	۷۹
عرقیات و اسانس	۲۱۳۳۸۴۷۵۳۴	تهران	گلاب طوبی	۸۰
داروهای گیاهی، دمنوش‌ها، بسته بندی	۲۶۲۴۶۹۳۴۱۴	کرج	گلچای	۸۱
عرقیات و اسانس	۳۶۲۳۶۲۲۰۱۰	کاشان	گلریز حقیقت	۸۲
کشت و تولید گیاهان دارویی	۱۳۱۸۸۴۰۳۷۱	رشت	گلزاران شمال ایرانیان	۸۳
کشت، تولید دارو گیاهی و بسته بندی	۲۱۲۲۰۲۰۳۵۱	تهران	گیاهان سبز زندگی	۸۴

داروهای گیاهی	۲۵۱۳۳۴۰۲۳۴	قم	گیاهان قائم دارو	۸۵
داروهای گیاهی و آرایشی بهداشتی	۲۱۸۸۶۵۹۴۴۶	تهران	لابراتوار داروسازی مینا	۸۶
کشت و تولید، بسته بندی پخش و توزیع	۲۱۶۶۵۹۵۶۰۱	تهران	مجتمع صنایع دینه ایران	۸۷
داروهای گیاهی، آرایشی بهداشتی، بسته بندی و...	۲۱۴۴۱۹۱۴۲۰	تهران	مروارید آویژه سبز خلیج فارس	۸۸
داروهای گیاهی، آرایشی، دمنوش و اسانس	۲۱۸۸۸۴۶۱۸۲	تهران	مه زاد کالا	۸۹
عرقیات و اسانس	۲۱۵۵۳۷۰۷۹۵	تهران	مهراب گلاب	۹۰
داروهای گیاهی، بسته بندی و پخش و توزیع	۲۱۷۷۶۴۵۹۳۶	تهران	هانی جام پارس	۹۱
کشت و تولید، بسته بندی و پخش	۲۱۲۲۰۹۵۳۳۵	تهران	همند بهار البرز	۹۲
آرایشی بهداشتی	۲۱۸۸۲۰۱۷۰۷	تهران	وریامهر	۹۳
داروهای گیاهی دمنوش ها بسته بندی و پخش	۲۱۷۷۹۳۴۹۰۱	تهران	یاسا طب	۹۴
آرایشی بهداشتی	۲۱۸۸۶۵۸۵۱۴	تهران	لبراتور دکتر کامکار	۹۵
کشت و تولید، آرایشی بهداشتی	۴۲۴۶۲۷۳۴۴۹	زنجان	گیاهان طلایی	۹۶
طعم دهنده رنگ دهنده مکمل	۲۱۸۸۲۰۱۷۳۵	تهران	کیمیا دارو	۹۷
کشت و تولید گیاهان دارویی	۸۶۶۴۳۶۳۰۴۸	کاشان	کشت و صنعت گلکاران	۹۸
محصولات ارگانیک، بسته بندی و پخش	۲۱۲۲۹۷۹۲۳۱	تهران	عسل شفق آذربایجان	۹۹
محصولات ارگانیک، بسته بندی و پخش	۳۷۱۲۲۲۷۷۷	خوانسار	عسل رایحه خوانسار	۱۰۰
عصاره های گیاهی	۴۱۵۲۶۲۱۸۳۵	زنجان	شرکت گیاهان طلایی	۱۰۱
عصاره گیاهی	۴۴۱۴۳۷۳۵۱۱	آذربایجان غربی	ناز شهد	۱۰۲
عصاره گیاهی	۳۱۵۲۲۳۶۰۲۰	اصفهان	شمیم نوش	۱۰۳
گیاه دارویی، اسانس و ساخت دستگاه های اسانس گیر	۹۱۳۳۰۱۳۳۳۴	اصفهان	نما گل سپاهان	۱۰۴
پخش و فروش گلاب و عرقیات گیاهی	۳۱۵۵۶۷۲۰۳۵	کاشان	بازرگانی مصلاهی	۱۰۵
عصاره شیرین بیان	۸۴۱۲۲۲۸۰۹۷	ایلام	ایران تانن	۱۰۶
تولید و پخش گیاهان دارویی و داروهای گیاهی	۴۱۱۴۷۹۹۳۳۲	تبریز	نوین رویش	۱۰۷
عصاره از گیاه آویشن و گل	۹۱۲۳۴۷۱۹۸۲	تهران	پرتو شیمی (آسیرکو)	۱۰۸
عصاره گیری و تنتور سازی از گیاه	۵-۸۸۷۲۵۴۰۳	تهران	رویان بهداشت	۱۰۹
عصاره گیاهی	۲۱۶۶۱۲۸۴۹۲	تهران	افشره گلبرگ	۱۱۰
افشره گیاهی - عصاره گیاهی	۲۱۲۲۰۲۰۳۵۱	تهران	گیاهان سبز زندگی	۱۱۱
عصاره های گیاهی	۲۱۷۳۴۷	تهران	شامپو صدر صحت	۱۱۲

۱۱۳	هدیه گیاهی زمین	تهران	۲۱۸۸۳۶۶۶۵	عرضه عرقیجات گیاهی
۱۱۴	پایا تجارت ستاره سبز	تهران	۲۱۸۶۰۱۳۶۵۲	بزرگترین تامین کننده گیاهان دارویی کشور
۱۱۵	روشنگران آراین پیام	تهران	۹۱۲۱۵۴۲۹۶۷	محصولات ارگانیک، افدرا
۱۱۶	تک عصاره شرق	خراسان رضوی	۵۱۳۵۴۲۴۸۱۸	عصاره های گیاهی
۱۱۷	گل قطره توس	خراسان رضوی	۵۱۳۲۴۵۳۲۰۴	عصاره های گیاهی
۱۱۸	خرمان	لرستان	۶۶۳۳۴۲۶۵۱۷	عصاره گیاهی
۱۱۹	شرکت تعاونی عصاره شقایق دشت آزادگان	خوزستان	۹۱۶۱۱۹۰۱۱۷	عصاره گیاهی
۱۲۰	سفیران سلامت	ساری	۱۵۱۲۲۵۳۵۴۸	تولید کننده و خرده و عمده فروش گیاهان دارویی
۱۲۱	صنایع فارس عصاره ایرانیان	اصفهان	۹۱۷۰۰۰۱۲۳۳	انواع عصاره های گیاهی
۱۲۲	سهامی تولید و صادرات ریشمک	شیراز	۷۱۳۸۲۲۲۰۰۱	عصاره شیرین بیان
۱۲۳	سپیدار عصاره جنوب	شیراز	۹۱۷۷۱۴۵۰۲۰	عصاره شیرین بیان
۱۲۴	شیرین صمغ	شیراز	۶-۰۷۱۱۷۷۴۴۲۰۴	پودر و عصاره شیرین بیان
۱۲۵	مک سبنا	شیراز		پودر و عصاره شیرین بیان
۱۲۶	پیلتن	قم	۲۵۱۲۸۵۷۲۷۰	عصاره گیاهی
۱۲۷	رویان بوم دارو	قم	۲۵۱۶۷۰۷۵۲۷	تولید گیاهان دارویی، عسل و محصولات جانبی
۱۲۸	گره بان	کرمانشاه	۸۳۲۲۵۶۲۲۳۴	عرق و اسانس
۱۲۹	گیاهان دارویی زرد بند	کهکیلویه و بویر احمد	۲۱۲۲۲۷۷۰۸۷	عصاره گیاهی
۱۳۰	لابراتور گیاهی طبیعت زنده	کهکیلویه و بویر احمد		عصاره گیاهی
۱۳۱	کشت و صنعت نیاک	گلستان	۱۷۳۵۳۵۲۱۹۲	عصاره گیاهی
۱۳۲	باریج اسانس	مرکزی	۸۶۴۴۳۶۲۱۱۲	عصاره گیاهی
۱۳۳	دهکده سبز	خراسان رضوی	۲۱۴۴۴۶۷۸۳۶	تولید کننده ، خرده و عمده فروش گیاهان دارویی
۱۳۴	آبنوس غرب الوند	همدان	۸۱۱۸۲۱۳۳۸۳	عرقیات و اسانس و دمنوش ها و بسته بندی، پخش و توزیع داروها و فرآورده های گیاه
۱۳۵	کشت صنعتی و کشاورزی هاربینجر	لرستان	۰۶۶۲۵۳۰۵۰۳	بسته بندی و فروش گیاهان دارویی

۱۳۶	صنعت و تجارت هادی	تهران	۰۲۱۸۸۷۰۳۳۹۴	صادر کننده انواع محولات ارگانیک، گیاهان دارویی
۱۳۷	رویان بوم دارو	قم	۰۹۱۲۴۵۲۷۸۸۴	تولید گیاهان دارویی، عسل طبیعی و محصولات جانبی
۱۳۸	هدیه گیاهی زمین	تهران	۰۲۱۸۸۳۷۳۶۵۹	عرضه عرقیات گیاهان دارویی
۱۳۹	سفیران سلامت	ساری	۰۱۵۱۲۲۵۳۵۴۸	تهیه کننده گیاهان دارویی و محصولات ارگانیک
۱۴۰	پایا تجارت ستاره سبز	تهران	۰۲۱۸۸۳۷۸۴۰۰	تامین کننده گیاهان دارویی
۱۴۱	تعاونی گیاهان دارویی سلامت	شیراز	۰۸۱۵۳۵۳۲۲۲۸	تولید کننده انواع گیاهان دارویی
۱۴۲	احسام	خراسان رضوی	۰۵۱۳۷۶۷۱۶۷۵	خرید و فروش عمده گیاهان دارویی
۱۴۳	گیاهان دارویی سرسبز	اراک	۰۹۱۰۴۴۹۳۲۶۰	تولید کننده انواع گیاهان دارویی
۱۴۴	آویژه نگین شرق	اصفهان	۰۹۱۳۵۷۱۵۴۱۱	تولید و عرضه انواع گیاهان دارویی
۱۴۵	پردازشگران طبیعت	تهران	۰۹۳۳۹۵۶۰۶۶۹	مرکز خرید و فروش گیاهان دارویی
۱۴۶	شرکت هفت بهشت سبز یزد	یزد	۰۳۵۱۵۲۲۰۵۲۳	تولید و فرآوری گیاهان دارویی
۱۴۷	ترنم سبز سپاهان	اصفهان	۰۹۳۶۵۵۴۵۶۴	خرید و فروش محصولات کشاورزی و گیاهان دارویی
۱۴۸	شرکت تعاونی سبز شیراز گیاه	شیراز	۰۹۱۷۷۱۰۶۱۲۶	تولید و بسته بندی انواع گیاهان دارویی
۱۴۹	شرکت پایار تجارت زمردین	لرستان	۰۹۱۶۰۱۸۱۲۹۵	خرید و فروش عمده گیاهان دارویی
۱۵۰	تکاپوی سبز زنده رود	اصفهان	۰۹۳۸۲۶۵۷۱۴۵	تولید و فروش انواع گیاهان دارویی
۱۵۱	بازرگانی گیاهان دارویی و ادویه جات صابری	خراسان رضوی	۰۵۱۳۳۶۶۹۲۱۹	خرید و فروش عمده گیاهان دارویی
۱۵۲	گروه تولیدی فصل پنجم	شیراز	۰۹۱۷۶۳۵۵۰۲۵	تولید و فروش نشا و قلمه گیاهان دارویی
۱۵۳	گلپهار یزد	یزد	۰۳۵۱۸۲۱۵۰۴۱	تهیه کننده گیاهان دارویی عمده محصولات غذایی ارگانیک و خدمات مشاوره طب سنتی
۱۵۴	گیاهان دارویی	خراسان رضوی	۰۵۱۱۵۰۲۹۰۸۷	عمده فروش گیاهان دارویی
۱۵۵	شهر سبز دز	خوزستان	۰۹۱۶۶۴۱۶۳۵۹	تولید کننده انواع گیاهان دارویی
۱۵۶	محصولات گیاهی نارون علوی	کاشان	۰۳۱۵۵۶۳۳۹۴۷	تولید کننده انواع گلاب، اسانس های گیاهی، گیاهان دارویی و محصولات ارگانیک

تولید عرقیات	۰۳۱۳۷۳۵۷۸۹	کاشان	عرقیات گیاهی گل پونه	۱۵۷
تولید عرقیات معطر	۰۷۱۳۸۳۱۳۴۳۸	شیراز	آریا گل	۱۵۸
فروش انواع گیاهان دارویی	۰۳۴۳۲۶۱۶۵۰۶	کرمان	یارا صنعت سبزآوران	۱۵۹
تولید و بسته بندی انواع عرقیات گیاهی	۰۲۵۳۳۳۴۰۵۰۰	قم	شقایق مهر	۱۶۰
کشت و تولید گیاهان دارویی بسته بندی استاندارد	۲۱۲۲۲۷۳۰۶۱	کاشان	گروه ایمان مهر	۱۶۱
	۷۵۳۸۱۹۹۵۴۴	بوشهر	صنایع بهداشتی کوپر	۱۶۲
تولید حنا بیرنگ	۰۹۱۳۳۵۷۴۸۶۸	یزد	مهبد نگارین ابر کوه یزد	۱۶۳
تولید دمنوش و بسته بندی گیاهان دارویی	۰۲۶۴۴۹۶۳۹۸۹	تهران	گلچای	۱۶۴
بسته بندی حنا	۰۵۱۳۷۶۷۸۴۴۶	خراسان رضوی	نارگل	۱۶۵
بسته بندی حنا	۰۹۱۳۲۵۳۹۵۶۰	یزد	تولیدی ایران حنا	۱۶۶